



Baština  
Dusty Covers



## Dust Blown Off a Croatian SF Novel for Young Readers

Written by Berislav Majhut  
Translated by Nikola Novaković

On 4 October 1957, the USSR launched the first artificial satellite, Sputnik 1, and less than a month later, on 3 November 1957, it also sent into space the first living being, the dog Laika, aboard Sputnik 2. These events not only served as irrefutable proof that humanity had truly mastered the power of nature and embarked on the conquest of space but also showcased that a communist country had taken the lead in this endeavour. It somehow demonstrated that socialism was the most advanced social system, capable of producing machines that represented the pinnacle of technological achievement. Today, as a civilisation, we have learned to be much humbler and far less enthusiastic about our own power, so the idea of a tiny leap into the vastness of space being seen as a “conquest” can only elicit a wry smile.

However, at the time, the wonders of space technology were closely followed in the Second Yugoslavia. News about space made headlines in newspapers, and children ►

## Otpuhana prašina s hrvatskoga ZF romana za mlade čitatelje

Berislav Majhut

Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR) 4. listopada 1957. lansirao je u svemir prvi umjetni satelit Sputnik 1, a manje od mjesec dana kasnije, 3. studenoga 1957. u Sputniku 2, i prvo živo biće, psa Lajku. Ne samo što je to za ondašnju javnost bio neoboriv dokaz o tom da je čovjek uistinu zagospodario snagom prirode te da je započeo s osvajanjem svemira već i o tom da je čelno mjesto u navedenom pothvatu cijeloga čovječanstva zauzela komunistička zemlja, posvjedočivši da je upravo socijalizam najnapredniji društveni sustav, koji je jedini u stanju proizvesti strojeve koji čine sam vrh tehničkih postignuća. Danas smo kao uljudba naučili biti puno skromniji i mnogo manje oduševljeni vlastitom moći pa pomisao na sićušni skok u beskrajnim dubinama kao na „osvajanje“ svemira ne može pobuditi drugo no gotovo sažalni osmijeh.

Ipak, u opisanom su se vremenu svemirska tehnološka čuda pratila u drugoj Jugoslaviji s naročitom pomnjom. Vijesti iz svemira zauzimale su naslovnice novina, djeca su čitala časopise posvećene svemirskim istraživanjima i skupljala sličice o zrakoplovima i svemirskim letjelicama (Sl. 1). Štoviše, jedan je dječak, Predrag Jirsak, godinu dana prije nego što je maturirao, 1958. godine u Zagrebu objavio roman *Mjesečeva djeca*. Predrag Jirsak (Osijek, 1941. – Zagreb, 2011.), kasnije ugledni hrvatski bohemist, književnik i prevoditelj, javio se je na natječaj „Kako zamišljate put na ►

► read magazines dedicated to space exploration and collected cards featuring aeroplanes and spacecraft (Fig. 1). Moreover, in 1958 in Zagreb, one year before he completed secondary school, a boy named Predrag Jirsak published the novel *Mjesečeva djeca* [Children of the Moon]. Predrag Jirsak (Osijek, 1941 – Zagreb, 2011), later an esteemed Croatian Bohemist, author, and translator, responded to a competition called “How do you imagine a journey to the Moon and life on it”, organised by Belgrade Radio in 1956. He won first prize among 1,200 entries from 22 countries. The response to the competition attests to the astonishing popularity of the space theme in those years. Jirsak expanded his award-winning manuscript into the novel *Mjesečeva djeca* (Hranjec 1998: 245–248, Hranjec 2006: 204–205) (Fig. 2a, b, and c). According to Stjepan Hranjec, it was the first Croatian children’s science fiction novel (ibid.).



**Fig. 1a and b.** The illustration by Vjekoslav Brešić on the cover of the first volume of the popular encyclopaedia for children and young people, *Svijet oko nas* [The World Around Us], edited by Juraj Bukša, from 1960, and the collectors’ card album *Osvajanje svemira* [Conquering Space] from 1968, issued by the Zagreb ice-cream factory Ledo, are a good illustration of the appeal of space exploration for young readers in the Second Yugoslavia.

**Sl. 1a i b.** Slika Vjekoslava Brešića na koricama prvoga sveska popularne enciklopedije za djecu i mlade *Svijet oko nas* urednika Jurja Bukše iz 1960. godine i album za sličice tvornice sladoleda Ledo iz Zagreba iz 1968. dobro ilustriraju privlačnost tematike osvajanja svemira za mlade čitatelje u drugoj Jugoslaviji.

As this children’s science fiction (SF) novel appeared a year after the launch of the first human-made satellite into space, it is somewhat natural to think that Jirsak’s was the first Croatian novel of that genre. Following this, other children’s novels emerged, such as *Dječak Dub putuje svemirom* [Dub the Boy Travels Through Space]<sup>1</sup> in 1959

<sup>1</sup> In 1966, the novel was published in Burgenland Croatian by the Publishing Committee of Croatian Teachers in Austria, under the title *Dičak Dub putuje svemirom* [Dub the Boy Travels Through Space], with illustrations by Kurt Röschl.



► Mjesec i život na njemu“ beogradskoga radija raspisan 1956. Osvojio je prvu nagradu među 1200 prispjelih radova iz 22 zemlje. Odaziv na natječaj svjedoči o začuđujućoj popularnosti te teme. Nagrađeni je rukopis Jirsak proširio u roman *Mjesečeva djeca* (Hranjec 1998: 245–248, Hranjec 2006: 204–205) (Sl. 2a, b i c). Prema Stjepanu Hranjecu to je prvi hrvatski dječji znanstvenofantastički roman (isto).



**Fig. 2a, b, and c.** Dust jacket with a promotional band pointing out that the author is sixteen years old; front of the dust jacket without the band; and front cover of Predrag Jirsak's novel *Mjesečeva djeca* [Children of the Moon, 1958], all featuring artwork by Boris Dogan.

**Sl. 2 a, b i c.** Prednja strana ovitka s reklamnom pasicom (band) na kojoj se ističe da je autor šesnaestogodišnjak, ovitak bez pasice i prednja strana korica Jirsakova romana *Mjesečeva djeca* (1958.), sve u izvedbi slikara Borisa Dogana.

Zbog toga što se taj dječji znanstvenofantastički (ZF) roman pojavio godinu dana nakon lansiranja prvoga čovjekova satelita u svemir, nekako je prirodno bilo pomisliti da je Jirsakov prvi takav hrvatski dječji roman. Za njim su uslijedili dječji romani *Dječak Dub putuje svemirom*<sup>1</sup> iz 1959. (Sl. 3 a i b) i *Dječak Dub u svijetu čudovišta* iz 1960. Zvonka Veljačića, *Zagonetni stroj profesora Kružića* iz 1960. Zvonimira Furtingera i Mladena Bjažića, kasnije preimenovan u *Ništa bez Božene* (Sl. 4), *Suvišan u svemiru* iz 1961. Milivoja Matošeca (Sl. 5) i drugi.<sup>2</sup>

No, primijetit ćemo da znanstvenofantastičko pripovijedanje u Hrvatskoj poslije Drugoga svjetskoga rata ne započinje dječjim romanom. Dušan Vukotić je 1955. snimio crtani film *Posjet iz svemira*, a 1956. još jedan istoga žanra, *Neposlušni robot*. Nenad

<sup>1</sup> Roman je na gradišćanskohrvatskom jeziku pod naslovom *Dičak Dub putuje svemirom* i s ilustracijama Kurta Röschla izašao 1966. godine u Beču, u nakladi Književnoga odbora hrvatskih učitelja u Gradišću.

<sup>2</sup> Zvonko Veljačić (1910. – 1986.), Zvonimir Furtinger (1912. – 1986.), Mladen Bjažić (1924. – 2020.) i Milivoj Matošec (1929. – 1982.) hrvatski su književnici koji su pisali za djecu i odrasle.

(Fig. 3a and b) and *Dječak Dub u svijetu čudovišta* [Dub the Boy in the World of Monsters] in 1960 by Zvonko Veljačić, *Zagonetni stroj profesora Kružića* [Professor Kružić's Mysterious Machine] in 1960 by Zvonimir Furtinger and Mladen Bjažić (Fig. 4), *Suvišan u svemiru* [Redundant in Space] in 1961 by Milivoj Matošec (Fig. 5), and others.<sup>2</sup>



**Fig. 3a and b.** Front cover of Veljačić's novel *Dječak Dub putuje svemirom* [Dub the Boy Travels Through Space] (1959) and illustration on page 75. Illustrated by Stevo Binički.

**Sl. 3 a i b.** Prednja strana korica Veljačićeva romana *Dječak Dub putuje svemirom* (1959.) i slika na 75. stranici. Ilustrator je Stevo Binički.

However, science fiction storytelling in Croatia after World War II did not begin with a children's novel. In fact, Dušan Vukotić produced an animated film entitled *Posjet iz svemira* [The Visit from Space] in 1955, and another of the same genre, *Neposlušni robot* [The Disobedient Robot], in 1956. In 1957, Nenad Brixy and Vladimir Delač<sup>3</sup> started publishing the comic *Svemirko* [Space Boy] in the illustrated weekly *Globus*,

<sup>2</sup> Zvonko Veljačić (1910–1986), Zvonimir Furtinger (1912–1986), Mladen Bjažić (1924–2020), and Milivoj Matošec (1929–1982) were Croatian authors who wrote for both children and adults.

<sup>3</sup> Dušan Vukotić (1927–1998) was a Croatian director, screenwriter, animator, and caricaturist. He won an Academy Award in 1962 for the animated film *Surogat* [Surrogate]. Nenad Brixy (1924–1984) was a Croatian journalist and writer best known for his crime novels. Vladimir Delač (1927–1968) was a Croatian caricaturist, comic book artist, and animator.

Brixy i Vladimir Delač<sup>3</sup> počinju objavljivati strip *Svemirko* 1957. u ilustriranom tjedniku *Globus*, a od 1959. u časopisu za mladež *Plavi vjesnik*.<sup>4</sup> Od stripova se mogu izdvojiti *Brick Bradford* te *40 000 milja ispod mora* u *Plavom vjesniku* iz 1954.

Što se, pak, recepcijske strane tiče bilo je već filmova u kinima te mnoštvo na hrvatski prevedenih ZF romana i stripova još i ranije.



**Fig. 4.** Front cover of the novel *Zagonetni stroj profesora Kružića* [Professor Kružić's Enigmatic Machine] by Zvonimir Furtinger and Mladen Bjažić (1960), illustrated by Stevo Binički.

**Sl. 4.** Prednja strana korica romana *Zagonetni stroj profesora Kružića* Zvonimira Furtingera i Mladena Bjažića (1960.). Ilustrator je Stevo Binički.

Međutim, ma koliko komunističkim povjesničarima izgledalo zavodljivo smatrati da se ZF pripovijedanje pojavilo tek nakon Drugoga svjetskoga rata i da je proizvod

<sup>3</sup> Dušan Vukotić (1927. – 1998.) bio je hrvatski redatelj, scenarist, animator i karikaturist. Za crtani film *Surogat* dobio je Oscara 1962. godine. Nenad Brixy (1924. – 1984.) bio je hrvatski novinar i pisac najpoznatiji po kriminalističkim romanima, a Vladimir Delač (1927. – 1968.) hrvatski karikaturist, crtač stripova i animator.

<sup>4</sup> Kao što navodi Rudi Aljinović (2023), „kad je u jesen 1957. lansiranjem prvog umjetnog Zemljina satelita (sovjetskog Sputnjika), započelo osvajanje svemira, [Vladimir Delač] stvara 'Svemirka'. Lik je nastao po nagovoru Nenada Brixija, urednika u ondašnjem 'Globusu', po čijim su idejama te kratke strip-šale i nastajale – poslije ih je smišljao sam Delač. Kad je ljeti 1959. došlo do spajanja novinskih poduzeća Vjesnik i Narodni list, Svemirko se iz "Globusa" preselio na trobojni bakrotisak 'Plavog vjesnika' [...].“

which continued in the youth magazine *Plavi vjesnik* [The Blue Herald] from 1959.<sup>4</sup> Notable comics include *Brick Bradford* and *40,000 milja ispod mora* (*20,000 Leagues Under the Sea*) in *Plavi vjesnik* in 1954.



**Fig. 5.** Front cover of the novel *Suvišan u svemiru* [Redundant in Space] by Milivoj Matošec (1961).

**Sl. 5.** Prednja strana korica romana *Suvišan u svemiru* Milivoja Matošeca (1961.)

When it comes to the reception of science fiction, numerous films for the cinema, and SF novels and comics had been translated into Croatian even earlier.

However, despite the view held by some communist historians that SF storytelling emerged only after World War II as a product of an advanced science and technology oriented society and social climate, numerous SF narratives, both in terms of reception and authorship, had already appeared, even before 1945. Croatian translations of Jules Verne's novels had been present since 1875, when Matica hrvatska (Zagreb) published *Od Zemlje do Mjeseca* (*From the Earth to the Moon*, which originally appeared in French in 1865).

<sup>4</sup> As stated by Rudi Aljinović in 2023, “when the conquest of space began with the launch of the first artificial Earth satellite (the Soviet Sputnik) in the autumn of 1957, [Vladimir Delač] created *Svemirko* [Spaceboy]. The character was born following encouragement by Nenad Brixny, an editor at the magazine *Globus*, whose ideas formed the basis of these short comic strips – afterward, Delač came up with them himself. In the summer of 1959, when the newspapers *Vjesnik* and *Narodni list* merged, *Svemirko* moved from *Globus* to the tricolour gravure print of *Plavi vjesnik* [...]”.



naprednoga, prema tehnici i znanosti usmjerenoga društva i društvene klime, mnoštvo ZF pripovijedi i recepcijski i autorski uvelike postoji već i prije 1945. Romani Julesa Vernea u hrvatskom prijevodu prisutni su od 1875. kada je Matica hrvatska objavila *Od Zemlje do Mjeseca* (izvorno na franc. 1865.).



**Fig. 6.** Front cover of the novel *Leteća lađa* [The Flying Ship] by Joe Rendulić, published under the pseudonym Dobroslav Jurjevski (1924).

**Sl. 6.** Prednja strana korica romana *Leteća lađa* Joea Rendulića objavljenoga pod pseudonimom Dobroslav Jurjevski (1924.)

Što se autorske strane tiče često se kao prvi hrvatski ZF roman navodi *Na Pacifiku god. 2255.* Milana Šufflaya<sup>5</sup> objavljen u *Obzoru* u nastavcima 1924. Uz to treba svakako istaknuti da je prva monografija znanstvene fantastike objavljena 1924., a to je roman za mladež *Leteća lađa* Dobroslava Jurjevskoga (pseudonim Joea Rendulića,<sup>6</sup> Sl. 6).

U ovom broju časopisa *Libri & Liberi* predstavljamo rani znanstvenofantastički roman autora Ly-Tai-Fua *Izlet na Mars* objavljen u prvom godištu *Krijesa – ilustriranog časopisa za omladinu* 1931./1932. Pod kineskim pseudonimom krije se autorski dvojac Luka Perinić i Kruno Krstić. Luka Perinić rođen je u Brusju na Hvaru 1906., a umro u Zagrebu 1999. Dugogodišnji je predsjednik Ćirilometodskoga književnoga društva (prije komunizma bilo je poznato kao Književno društvo sv. Jeronima), onoga slavnoga društva iz trolista o kojem piše Josip Andrić: „Jugoslavenska akademija za najučeniju

<sup>5</sup> Milan Šufflay (1879. – 1931.), hrvatski povjesničar, političar, poliglot, prevoditelj i književnik.

<sup>6</sup> Josip (Joe) Rendulić (1890. – 1970.) bio je hrvatski pisac, prevoditelj, pustolov i svjetski putnik.

It is often said that one of the earliest Croatian SF novels was *Na Pacifiku god. 2255* [On the Pacific in the Year 2255] by Milan Šufflay,<sup>5</sup> published in serialised form in the Zagreb daily newspaper *Obzor* [Horizon] in 1924. Additionally, it is worth noting that the first science fiction monograph was published in 1924, being a young adult novel titled *Leteća lađa* [The Flying Ship] by Dobroslav Jurjevski (the pseudonym of Joe Rendulić,<sup>6</sup> Fig. 6).

In this issue of *Libri & Liberi*, we present the early science fiction novel *Izlet na Mars* [A Trip to Mars] signed by Ly-Tai-Fu, published in the first year of *Krijes – ilustrovani časopis za omladinu* [Krijes – Illustrated Magazine for Young People], 1931/1932. The Chinese pseudonym conceals the authorial duo Luka Perinić and Kruno Krstić. Luka Perinić was born in Brusje on the island of Hvar in 1906 and died in Zagreb in 1999. He was the long-time president of the Cyrillo-Methodian Literary Society (before communism, it was known as the Literary Society of St. Jerome, that famous society mentioned by Josip Andrić in the following quotation: “The Yugoslav Academy for the most learned, the Matrix Illyrica for the intelligentsia, and the Society of St. Jerome for the entire Croatian people” (as quoted in Validžić 1968: 73)). Perinić wrote books for children, such as *Dugi Martin – hrvatska priča* [Long Martin – A Croatian Story] in 1932 and *Mudrijan* [Wise Guy] in 1933. Luka Perinić was both a translator and writer of children’s literature. An article published in *Hrvatska Straža* [Croatian Guard]<sup>7</sup> praised his work (B.Z. 1933: 4):

Knjižnica Dobre Djece [Good Children’s Series] has published five books so far, of which four have been translated and only one is original. “Trnova Ružica” (“Sleeping Beauty”) is a translation from French; it was written by Perrault and translated by L. Perinić. This story is also told by our grandmothers, so children will surely embrace it in this particular version. Its popularity and appeal will also be enhanced by the very successful silhouette illustrations of the world-famous illustrator Racham [sic!].

The latest book in Knjižnica Dobre Djece is the story of “Dugi Martin” [Long Martin], written by Luka Perinić. The author drew the plot for his story from folk tradition. [...] He even attempted to incorporate a folk style into the narrative. [...] This attempt is original [...], and it is commendable to make our folk stories, which are closest to children, truly accessible to them. [...] He gave the whole story some internal logic and hinted at a particular tendency in it. The story is easy to read [...].

Kruno Krstić was born in Arbanasi near Zadar in 1905 and died in Zagreb in 1987. He was a Croatian philosopher, psychologist, and linguist, best known for co-authoring *Hrvatski pravopis* [Croatian Orthography] (with Franjo Cipra and Petar Guberina),<sup>8</sup> which was supposed to be printed in 1941 but was not published until

<sup>5</sup> Milan Šufflay (1879–1931), a Croatian historian, politician, polyglot, translator, and writer.

<sup>6</sup> Josip (Joe) Rendulić (1890–1970) was a Croatian author, translator, adventurer, and world traveller.

<sup>7</sup> *Hrvatska Straža: katolički dnevnik* [Croatian Guard: Catholic Daily] was a newspaper published from 1929 to 1941, coming out daily except on Mondays. However, it is also the name of a magazine with exactly the same masthead and design, entitled *Hrvatska Straža: tjednik za katolički dom* [Croatian Guard: Weekly for the Catholic Home], published from 1933 to 1943.

<sup>8</sup> Franjo Cipra (1883–1958), Petar Guberina (1913–2005).

ruku, Matica Ilirska za inteligenciju, a Jeronimsko društvo za sav hrvatski narod“ (navedeno prema Validžić 1968: 73). Za djecu je napisao knjige *Dugi Martin – hrvatska priča*, 1932. i *Mudrijan*, 1933. Luka Perinić javlja se i kao prevoditelj i kao pisac dječje književnosti. U *Hrvatskoj Straži*<sup>7</sup> objavljen je članak u kojem se njegov rad prikazuje s pohvalama (B.Z. 1933: 4):

Knjižnica Dobre Djece izdala je do sad pet knjiga, od kojih su četiri prevedene, a tek jedna izvorna. „Trnova Ružica“ je prijevod iz francuskoga; napisao ju je Perrault, a preveo L. Perinić. [...] Ta priča živi i kod nas u predaji naših bakica, pa će je u toj posebnoj stilizaciji djeca sigurno prihvatiti. Njezinoj popularnosti i simpatijama doprinijet će također vrlo uspjele silhouette-ilustracije svjetskog ilustratora Rachama[sic!].

[...]

Najnovija knjiga Knjižnice Dobre Djece jest priča o „Dugom Martinu“, koju je napisao Luka Perinić. Autor je [...] fabulu za svoju priču izvukao – iz narodne predaje. [...] Pokušao je dapače i to, da u pripovijest unese narodni stil [...]. Pokušaj je originalan [...] kao što je pohvalna ideja, da se naša narodna priča, koja je faktički najbliža djeci, doista toj djeci i približi. [...] cijelom je priči dao neku nutarnju logičnost i natuknuo u njoj posebnu tendenciju. Priča se lako čita [...].

Kruno Krstić rođen je u Arbanasima kod Zadra 1905., a umro u Zagrebu 1987. Hrvatski filozof, psiholog i jezikoslovac, najpoznatiji je po suautorstvu *Hrvatskoga pravopisa* (s Franjom Ciprom i Petrom Guberinom),<sup>8</sup> koji je trebao biti otisnut 1941. godine, ali zbog različitih političkih okolnosti nije bio objavljen sve do 1998. godine. Pamti ga se i po knjizi *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika* koju je 1940. napisao u suautorstvu s Petrom Guberinom, kao i po tom što je dokazao da je izraz „psihologija“ prvi uveo Marko Marulić u 16. stoljeću.

U vrijeme dok su kao studenti živjeli zajedno u iznajmljenom stanu u Zagrebu, Perinić i Krstić odlučili su napisati roman o putovanju splitskoga istraživača Mate Dujića na Mars. Priča pruža okvir za satiričan prikaz stanja i društvenih prilika u prvoj Jugoslaviji.<sup>9</sup> S obzirom na to da je tu bila riječ o znanstvenofantastičkoj parodiji, bio je

<sup>7</sup> *Hrvatska Straža: katolički dnevnik* naziv je novina koje su objavljivane od 1929. i izlazile su dnevno, osim ponedjeljkom. No, to je naziv i časopisa, grafički posve istoga zaglavljala kao i novine, *Hrvatska Straža: tjednik za katolički dom* objavljanoga od godine 1933.

<sup>8</sup> Franjo Cipra (1883. – 1958.), Petar Guberina (1913. – 2005.). Knjigu je za tisak priredio Bojan Marotti, a objavljena je u Zagrebu u nakladi ArTresora .

<sup>9</sup> Kako se u ovom članku obrađuju prilike tridesetih godina dvadesetoga stoljeća, možda nije na odmet upozoriti na neke od ključnih godina u povijesti Kraljevine Jugoslavije (1918. – 1941.):

1918. osnovano je Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca (od 1921. i Vidovdanskoga ustava naziv je Kraljevina SHS)

1928. u Skupštini Kraljevine SHS u Beogradu tijekom zasjedanja ubijen Stjepan Radić, hrvatski prvak i poslanik, uz njega su ranama podlegla još dva hrvatska poslanika, a dvojica su ranjena

1929. kralj Aleksandar I. Karađorđević ukida Ustav, raspušta Skupštinu i uvodi diktaturu (novi naziv države je Kraljevina Jugoslavija)

1934. kralj Aleksandar ubijen u Marseilleu

1939. osnovana Banovina Hrvatska kao teritorijalno autonomna sastavnica Kraljevine Jugoslavije

1941. sile Osovine okupirale su i razdijelile Kraljevnu Jugoslaviju. Osnovana je marionetska Nezavisna Država Hrvatska, koja je postojala do 1945.

1998 for various political reasons. He is also remembered for the book *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika* [Differences between the Croatian and Serbian Literary Languages], which he co-authored with Petar Guberina in 1940, as well as for proving that the term “psihologija” (psychology) was first introduced by Marko Marulić in the 16<sup>th</sup> century.

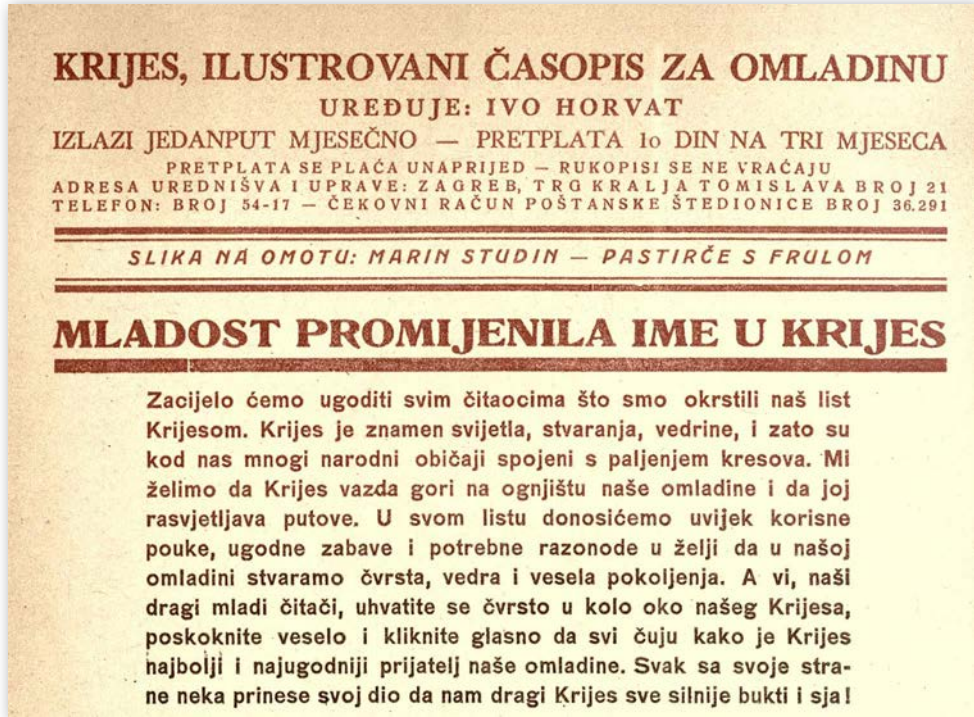


Fig. 7. Notice of the magazine name change in the first issue of *Krijes* [Bonfire] in 1931, titled “Mladost [Youth] has changed its name to Krijes”.

Sl. 7. Obavijest o promjeni imena časopisa u prvom broju *Krijesa* 1931. godine.

While living together as students in a rented apartment in Zagreb, Perinić and Krstić decided to write a novel about the journey of a Split explorer called Mate Dujčić to Mars. The story provides a framework for a satirical portrayal of the state and of social conditions in the First Yugoslavia.<sup>9</sup> The fact that it is a science fiction parody indicates

<sup>9</sup> As this article covers the events of the 1930s, it might be worth mentioning some key years in the history of the Kingdom of Yugoslavia (1918–1941):

1918: Founding of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes (Kingdom of SCS).

1928: During a session of the Parliament of the Kingdom of SCS in Belgrade, Stjepan Radić, a Croatian leader and deputy, is assassinated, along with two other Croatian deputies who succumbed to their wounds, and two others were wounded. ►



to ujedno znak da je čitateljska publika već 1931. dobro upoznata s uzusima žanra i da može uživati u poigravanju njima. Međutim, vrlo se brzo ustanovilo da to nije posve jednostavan i bezazlen zadatak.

Časopis *Mladost: glasilo katoličke omladine* u svom je jedanaestom godištu, 1931. godine, dobio novoga urednika Ivu Horvata<sup>10</sup> koji se odlučio za promjenu imena toga mjesečnika u *Krijes: ilustrovani časopis za omladinu* (Sl. 7). Ivo Horvat ponudio je Periniću i Krstiću da u tekućem godištu objave svoj roman u nastajanju *Izlet na Mars*. Objavljeno je devet nastavaka i baš kada je prema planu autorskoga dvojca trebalo započeti sa satiričnim prikazivanjem prilika na Marsu stigao je kraj godišta (Sl. 8). Bilo je posve neizvjesno hoće li *Krijes* nastaviti s izlaženjem u novom godištu, pa su autori pripovijedanje morali naglo privesti kraju. Perinić je to objasnio ovako: „S desetim smo brojem morali završiti i nekako smo udesili kraj, jer nismo znali kako će se stvari odvijati sljedeće školske godine“ (2009: 164).



Fig. 8. The header for the instalments of the novel in *Krijes* in its first volume for 1931/1932.

Sl. 8. Zaglavlje nastavaka romana u *Krijesu* 1931. i 1932. godine.

Iduća prilika da objave cjeloviti roman ukazala se 1933. u spomenutom tjedniku *Hrvatska Straža* za odraslu čitateljsku publiku (Sl. 9). S obzirom na profil čitateljstva, Perinić i Krstić su još malo pojačali satiričnu oštricu i objavili uvodni dio te još jedanaest nastavaka, ali je usred 11. nastavka, doslovno usred rečenice, daljnje izlaženje romana zaustavila cenzura. Zbog toga se radnja u romanu nije razvila ni do onoga mjesta dokle je bila stigla u *Krijesu*. Nekoliko brojeva nakon posljednjega nastavka romana izišlo je šturo objašnjenje da je zbog „izvjesnih tehničkih razloga“ objavljivanje romana *Izlet na Mars* moralo biti obustavljeno (Anon. 1933). Perinić i Krstić su pseudonimom Ly-Tai-Fu osim romana potpisivali i kratke satirične tekstove u istom tjedniku, u rubrici „Kozerija *Hrvatske Straže*“, ali samo do 9. travnja 1933.<sup>11</sup>

<sup>10</sup> Ivo Horvat (1903. – 1994.), pjesnik i bibliograf.

<sup>11</sup> Kozerije se nalaze na istoj stranici gdje su otisnuti i nastavci druge inačice njihova romana. Na primjer, tekst „Upute onima koji idu k filmu“ izlazi u 10. broju *Hrvatske Straže* 5. ožujka 1933. uz prvi dio romana, a tekst „Zubi, zubari i zubarstvo“ u 11. broju 12. ožujka 1933. uz drugi dio, odnosno 1. nastavak romana. Zadnji je naslov, „Pisanje zadaće“ izišao u 15. broju 9. travnja 1933. kad je objavljeno šest, odnosno polovina od ukupno 12 dijelova. U sljedećem se broju *Hrvatske Straže* na tom mjestu objavljuje tekst druge vrste, a poslije toga rubrika „Strani humor“.

that the audience was already well acquainted with the conventions of the SF genre by 1931 and could enjoy play being made with them. However, it was quickly established that this was no simple task.

In its eleventh year, in 1931, the magazine *Mladost: glasilo katoličke omladine* [Youth: Catholic Youth Gazette] gained a new editor, Ivo Horvat,<sup>10</sup> who decided to change the name of the monthly magazine to *Krijes: ilustrirani časopis za omladinu* [Bonfire: Illustrated Magazine for Young People] (Fig. 7). Ivo Horvat offered to publish Perinić and Krstić's unfinished novel *Izlet na Mars* [A Trip to Mars] that year. Nine parts had already been published, and then came the end of the magazine volume just when the authorial duo were planning to begin the satirical depiction of conditions on Mars (Fig. 8). It was entirely uncertain whether *Krijes* would continue to be published in the following period, its second year, so the authors had to bring the story to a sudden conclusion. Perinić explained it this way: "With the tenth issue, we had to finish, and we somehow arranged the ending because we didn't know how things would unfold in the next school year" (2009: 164).



**Fig. 9.** Masthead of the weekly magazine *Hrvatska Straža* [Croatian Guard] from the 10<sup>th</sup> issue of 5 March 1933, in which the first part of the second version of the novel *Izlet na Mars* [A Trip to Mars] was published.

**Sl. 9.** Zaglavlje tjednika *Hrvatska Straža* iz 10. broja od 5. ožujka 1933. u kojem je objavljen prvi dio druge inačice romana *Izlet na Mars*.

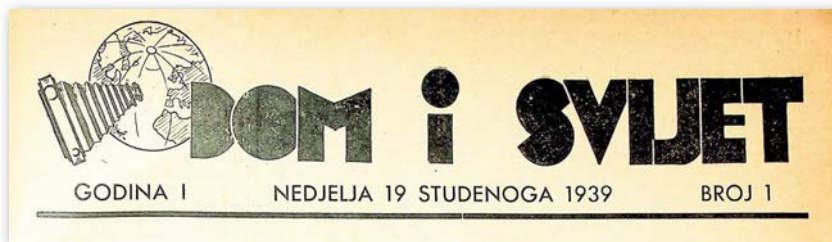
► 1929: King Alexander I Karadorđević abolishes the Constitution, dissolves the parliament, and establishes a dictatorship (the new name of the state is the Kingdom of Yugoslavia).

1934: King Alexander is assassinated in Marseille.

1939: The Banovina [Banate] of Croatia is established as a territorially autonomous component of the Kingdom of Yugoslavia.

1941: Axis forces occupy and divide the Kingdom of Yugoslavia. The puppet state of the Independent State of Croatia is established, lasting until 1945.

<sup>10</sup> Ivo Horvat (1903–1994) was a poet and bibliographer.



**Fig. 10.** Masthead of the magazine *Dom i svijet* [The Home and the World] from issue 1, published on 19 November 1939, in which the first part of the third version of the novel *Izlet na Mars* [A Trip to Mars] was published.<sup>12</sup>

**Sl. 10.** Zaglavlje tjednika *Dom i svijet* iz 1. broja od 19. studenoga 1939. u kojem je objavljen prvi dio treće inačice romana *Izlet na Mars*.<sup>13</sup>

Prema navodima Luke Perinića (2009: 165), Kruno Krstić je pod zajedničkim pseudonimom Ly-Tai-Fu, ali bez sudjelovanja Perinića, objavio još jednom *Izlet na Mars* u splitskom časopisu *Dom i svijet* 1939./1940. (Sl. 10) i tada je radnju doveo do kraja. Nastavke je ilustrirao Ivan Mirković (Sl. 11).<sup>14</sup>



**Fig. 11.** The illustration by Ivan Mirković accompanying the first part of the third version of the novel *Izlet na Mars* [A Trip to Mars] in the magazine *Dom i svijet* [Home and the World] served as the header for all the other published parts of the novel.

**Sl. 11.** Ilustracija Ivana Mirkovića uz prvi dio treće inačice romana *Izlet na Mars* u tjedniku *Dom i svijet* koja je poslužila kao zaglavlje svih ostalih objavljenih dijelova romana.

<sup>12</sup> We thank the staff of the University Library in Split for their kindness and assistance in helping us access the issues of *Dom i svijet* with the instalments of the novel *Izlet na Mars*, as well as for providing us with copies of all the instalments. We also thank Ivana Odža for her mediation and assistance in finding the text.

<sup>13</sup> Zahvaljujemo djelatnicima Sveučilišne knjižnice u Splitu na susretljivosti i pomoći oko pristupa brojevima *Doma i svijeta* u kojima se nalaze nastavci romana *Izlet na Mars*, kao i na pribavljanju preslika svih nastavaka. Također zahvaljujemo dr. sc. Ivani Odža na posredovanju i pomoći u pronalaženju teksta.

<sup>14</sup> Ivan Mirković (1893. – 1988.) hrvatski je slikar rodom iz Paga, koji je veći dio života proveo u Splitu.

The next opportunity to publish the complete novel arose in 1933, in the abovementioned weekly magazine *Hrvatska Straža*, now for an adult readership (Fig. 9). Considering the profile of its readership, Perinić and Krstić intensified the satirical edge and published part zero, as well as eleven more parts. However, in the middle of the last part, literally in the middle of a sentence, the publication of the novel was halted due to censorship. In the development of its plot, this time the novel did not even reach the point it had reached in *Krijes*. Several issues after the last part of the novel, there was a brief explanation that the publication of the novel *Izlet na Mars* had to be suspended for “certain technical reasons” (Anon. 1933). Besides the novel, Perinić and Krstić authored short satirical texts under the pseudonym Ly-Tai-Fu in the same weekly, in the column “Kozerija *Hrvatske Straže*” [The Causerie of the *Croatian Guard*], but only until 9 April 1933.<sup>11</sup>

According to Luka Perinić (2009: 165), Kruno Krstić, under the joint pseudonym Ly-Tai-Fu but without Perinić’s involvement, once again published *Izlet na Mars* in the Split magazine *Dom i svijet* [Home and the World] in 1939 and 1940 (Fig. 10). This time, he completed the storyline. The parts were illustrated by Ivan Mirković (Fig. 11).<sup>12</sup>

In the version published in *Krijes*, the genre of the novel is not specified; Luka Perinić refers to it in his memoir as a “humorous novel or tale” (2009: 62); in *Hrvatska Straža* it is called an “adventure novel”; and in *Dom i svijet* it is called a “humorous adventure novel”. Therefore, even the authors themselves, while writing it, did not seem to be aware that they were creating something profoundly new: one of the first Croatian science fiction novels.

All three versions of the novel – the one from *Krijes*, the one from *Hrvatska Straža*, and the one from *Dom i svijet* – differ in interesting and significant ways not only from each other but also in comparison to the drafts that remained in manuscript form.

In the version published in *Krijes*, the protagonist Mate Dujić constructs a miraculous “vacuum balloon” that allows for a journey to Mars. The expedition sets off with a nationally and socially diverse crew from different parts of the Kingdom of Yugoslavia, including one member of Czech origin: apart from the expedition leader Mate Dujić, aged 54, a retired professor from Split, there are Makso Schwartz, 41, and Ivica Bukavec, 26, from Zagreb; Imbro Hadžiomerović, 41, from Sarajevo; Milutin Jovanović, 36, from Belgrade; Micika Strugar, 16, from Ljubljana; and Dr. Adolf Prohaska, 55, from Brno. As stated in the third issue of *Krijes*, in the part entitled “Waves of Thoughts and Feelings”, the expedition consists of (Ly-Tai-Fu 1931/1932: 41–42):

<sup>11</sup> “Kozerije” are found on the same page where the instalments of the second version of the novel are printed. For example, the text “Upute onima koji idu k filmu” [Instructions for Those Going into the Film Industry] appears in issue 10 of *Hrvatska Straža* on 5 March 1933, alongside the first part of the novel, and the text “Zubi, zubari i zubarstvo” [Teeth, Dentists, and Dentistry] in issue 11 on 12 March 1933, alongside the second part, i.e., the first instalment of the novel. The last title, “Pisanje zadaće” [Doing Schoolwork], is in issue 15 from 9 April 1933, when six (in other words, half) of the total 12 parts were published. In the next issue of *Hrvatska Straža*, a different type of text is published in that place, and after that, the section “Strani humor” [Foreign Humour] follows.

<sup>12</sup> Ivan Mirković (1893–1988) was a Croatian painter born in Pag who spent most of his life in Split.

U inačici iz *Krijesa* ne naznačuje se vrsna pripadnost romana, Luka Perinić ga u svojoj memoarskoj prozi označuje „šaljivim romanom ili pripoviješću“ (2009: 62), u *Hrvatskoj Straži* naziva se „avanturističkim romanom“, a u *Domu i svijetu* „humorističko-pustolovnim romanom“. Dakle, ni sami autori u vrijeme nastanka djela nemaju svijest da pišu nešto vrsno novo, to jest da pišu jedan od prvih hrvatskih znanstvenofantastičkih romana.

Sve tri verzije romana, ona iz *Krijesa*, ona iz *Hrvatske Straže* i ona iz *Doma i svijeta*, razlikuju se na zanimljiv i znakovit način ne samo između sebe već i u odnosu na nacрте koji su ostali u rukopisu.

U inačici objavljenoj u *Krijesu* Splitsanin Mate Dujčić konstruira čudesni „vacuum balon“ kojim je moguće ostvariti putovanje na Mars. Na put kreće nacionalno i društveno heterogena posada iz različitih dijelova Kraljevine Jugoslavije s jednim članom ekspedicije češkoga podrijetla: osim vođe puta Mate Dujčića, stara 54 godine, splitskoga umirovljenoga profesora, tu su Makso Schwarz, 41, te Ivica Bukavec, 26, iz Zagreba; Imbro Hadžiomerović, 41, iz Sarajeva; Milutin Jovanović, 36, iz Beograda; Micika Strugar, 16, iz Ljubljane i dr. Adolf Prohaska, 55, iz Brna. Kako stoji u trećem broju *Krijesa* u nastavku naslovljenom „Valovi misli i čuvstva“, ekspediciju čine (Ly-Tai-Fu 1931/1932: 41–42):

1. Mate Dujčić, profesor u miru, neoženjen, katolik, neporočan, rođen u Splitu 1876, izumitelj vacuum-balona, dioničar „Marsa“ d. d., redoviti član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, član Academie Francaise i svih ostalih kulturnih, dobrotvornih, znanstvenih i sportskih društava na svijetu, počasni doktor svih sveučilišta Evrope, Amerike, Azije, Afrike i Australije, vođa I ekspedicije na planet Mars; 2. Makso Schwarz, bankar i veletrgovac, oženjen, rođen u vagonu između Harkova i Berlina 1890, izraelitske vjeroispovijesti, pretsjednik i dioničar „Marsa“ d. d., Zastupnik svih ekonomskih interesa Zemlje na planetu Marsu; 3. Ivica Bukavec, novinar, bivši student filozofije, rođen u Zagrebu god. 1905, rimokatolik, neoženjen, pisac knjige „Šetnje po Zrinjvcu“, član Haška, izvjestitelj s ekspedicije; 4. Imbro Hadžiomerović, žandar, rođen u Sarajevu god 1890, oženjen, musliman, predstavnik vlasti i poretka na ekspediciji; 5. Milutin Jovanović, advokat, bivši narodni poslanik, rođen 1895 u Beogradu, pravoslavne vjere, oženjen, presttavnik[sic!] pravnih interesa Zemlje na planetu Marsu; 6. Dr Adolf Prohaska, sveučilišni profesor, rimokatolik, rođen god 1876 u Brnu, pisac djela „Historija južnoslavenskih dijalekata“, jezični izaslanik Zemlje na planet Mars; 7. Micika Strugar, strojopisačica, rođena god. 1915. u Ljubljani, neudata, izabrana za „Miss Jugoslaviju[sic!]“ t. g. i dobitnica besplatne karte za vožnju do Marsa i natrag, domaćica ekspedicije.

Iz navedenoga popisa vidi se da su gotovo svaki stalež, svaka vjeroispovijest, govornici pojedinih jezičnih idioma i nositelji kulturnih normi kakve su se mogle susresti u suvremenoj Jugoslaviji potpali pod satiričku oštricu mladih autora, uključujući i jezikoslovca koji je u hrvatsku stvarnost toga vremena mogao dospjeti prije 1918. godine iz Austrougarske, kad su i Hrvatska i Češka bile dijelovima iste geopolitičke tvorevine, i kad su mnogi znanstvenici tražili i nalazili svoje mjesto i životni prostor širom Carstva, pa tako i u Hrvatskoj.

1. Mate Dujić, retired professor, unmarried, Catholic, immaculate, born in Split in 1876, inventor of the vacuum balloon, shareholder of “Mars” Ltd., regular member of the Yugoslav Academy of Sciences and Arts, member of the Académie Française and all other cultural, charitable, scientific, and sports associations worldwide, honorary doctor of all European, American, Asian, African, and Australian universities, leader of the first expedition to the planet Mars; 2. Makso Schwarz, banker and wholesaler, married, born in a train between Kharkov and Berlin in 1890, of Israelite creed, president and shareholder of “Mars” Ltd., representative of all economic interests of Earth on the planet Mars; 3. Ivica Bukavec, journalist, former philosophy student, born in Zagreb in 1905, Roman Catholic, unmarried, author of the book “Strolls in Zrinjevac”, member of the Croatian Academic Football Club, correspondent on the expedition; 4. Imbro Hadžiomerović, gendarme, born in Sarajevo in 1890, married, Muslim, representative of law and order on the expedition; 5. Milutin Jovanović, lawyer, former member of parliament, born in Belgrade in 1895, of Orthodox faith, married, representative of the legal interests of Earth on the planet Mars; 6. Dr. Adolf Prohaska, university professor, Roman Catholic, born in Brno in 1876, author of “History of South Slavic Dialects”, linguistic envoy of Earth on the planet Mars; 7. Micika Strugar, typist, born in Ljubljana in 1915, unmarried, elected “Miss Yugoslavia” that year and the recipient of a free ticket for the trip to Mars and back, hostess of the expedition.

From the quoted list, it is apparent that almost every social class, every religion, speakers of different dialects, and bearers of different cultural norms that could be found in Yugoslavia of the time fell under the satirical blade of the young authors, including a linguist who could have arrived in Croatia from Austria-Hungary before 1918, when both Croatia and Czechia were parts of the same geopolitical entity, and when many scholars sought and found a place to live in any part of the empire, including Croatia.

Amidst the cheers of a three-million-strong crowd, the first expedition to Mars sets off. The two most interesting characters are undoubtedly Mate Dujić, who represents the unrestrained Dalmatian temperament, which the authors obviously knew well, being of Dalmatian origin themselves, and Milutin Jovanović, representing the main political frustrations in the Kingdom of Yugoslavia, ranging from grandiosity and arrogant political primitivism to manipulative Serbian mythology. Luka Perinić and Kruno Krstić draw a satirical picture of the state of society based on their own political experience in the era after World War I and on their life in the Kingdom of Yugoslavia. Thus, Jovanović recalls the time when he was a member of parliament, speaking in pure Serbian: “It was my duty to dismiss those who were against me. Of course! And when you dismiss them, then, hey, you start appointing. And when you have appointed, there you are, live... you have relatives, you have a state, you have loans... so why shouldn’t a person live!” (Ly-Tai-Fu 1931/1932: 76). Upon arriving on Mars, nothing is more important to Jovanović than planting the Yugoslav tricolour and leading the Earthlings: “This is ours! This is our land! Long live our flag! Long live victory! Long live freedom, brotherhood, and equality! This is ours, we have conquered this! Out with them! Out...” (122).

Uz ovacije tromiljunskoga mnoštva kreće prva ekspedicija na Mars. Dva najzanimljivija lika su svakako Mate Dujčić, u kojem su autori predstavili neobuzdani dalmatinski temperament koji su očito dobro poznavali, te Milutin Jovanović kao figura preko koje se otjelovljuju glavne političke frustracije u Kraljevini Jugoslaviji, od grandomanije i bahatoga političkoga primitivizma do manipulativne srpske mitologije. Luka Perinić i Kruno Krstić stvaraju satiričnu sliku stanja u društvu na temelju vlastitoga političkoga iskustva poraća nakon Prvoga svjetskoga rata i života u Kraljevini Jugoslaviji. Tako se Jovanović prisjeća vremena kad je bio narodni poslanik: „Pa mi je dužnost bila da smenim one što su proti meni. Jakako! A kad si smenio, onda bre, hajd da postavljaš. A kad si postavio, eto te tu pa živi...imaš rodbine, imaš državu, imaš zajmove... pa eto zašto da čovjek ne živi!“ (Ly-Tai-Fu 1931/1932: 76). Pri dolasku na Mars Jovanoviću ništa nije važnije od toga da zabode jugoslavensku trobojnicu i da povede Zemljane: „Ovo je naše! Ovo je naša zemlja! Živela naša zastava! Živela pobjeda! Živela sloboda, bratstvo i jednakost! Ovo je naše, ovo smo mi osvojili! Van s njima! Van...“ (122).

Na Marsu je posada „vacuum balona“ isprva neprijateljski dočekana jer su Marsijanci čuvši kako govore Zemljani pomislili da su oni protivnici njihove republike pa ih zovu „Itsitarapes, itsitarapes!“ što znači „Separatisti, separatisti!“ (Ly-Tai-Fu 1933, 20: 7). To je riječ koja se pojavila tek u drugoj, satirički zaoštrenoj inačici rukopisa u *Hrvatskoj Straži*, a ona je u Kraljevini Jugoslaviji nepogrešivo označavala Hrvate.

Fabula se u *Krijesu*, u glavnim crtama, dalje odvija na sljedeći način: Zemljani dospijevaju u marsovski zatvor iz kojega ih oslobađaju oporbeni Marsijanci kojima je dosta života u ropstvu Republike. U Republici je zabranjeno govoriti ikako drugačije nego unatraske, a također je zabranjeno konzumiranje alkohola. Marsijanci vide u Zemljanima spasitelje i izbavitelje od strahota republikanskoga društvenoga uređenja pa im dodjeljuju i orden za zasluge svetoga Pantelije. I upravo tu negdje, kada Marsijanci slave Zemljane kao svoje osloboditelje, pripovijedanje se prekida a da autori nisu uspjeli u potpunosti razviti namjeravano satirično prikazivanje života na Marsu. Zadnja rečenica glasi: „I tako su se razišli na sve četiri strane Marsa – slavni zemaljski pretstavnici, a slavni vođa ekspedicije, Mate Dujčić, osta kao pastir bez ovaca“ (Ly-Tai-Fu 1931/1932: 140). Perinić je o tom poslije zabilježio: „No u našim je planovima najzanimljiviji dio radnje imao tek nastupiti – na Marsu! Jer prilike iz ondašnje Jugoslavije kanili smo prikazati, kao da se zbivaju na drugom planetu (na Marsu, a ne kod nas na Zemlji!)“ (1996: 54). Uvid u rukopisne nacрте (Sl. 12), međutim, otkriva kako su Zemljani trebali putovati do otoka na kojem je prebivao marsijanski kralj Tadija (Perinić 2009: 166). Tu je Milutin Jovanović pokušavao „dinastijski“ spojiti Zemlju i Mars nastojeći udati Miciku Strugar za kralja Tadiju koji slabo čuje, ne vidi i hrom je (Perinić 1996: 55). Međutim, možda zato jer je bilo politički odviše škakljivo, ili i zato što je roman 1933. godine podlegao cenzuri, od takva se razvoja radnje na kraju ipak odustalo.

Dok je inačica u *Krijesu* podrazumijevala mladež kao čitateljsku publiku, u *Hrvatskoj Straži* pripovijedanje se trebalo prilagoditi odraslim čitateljima, što se vidi već i po neobilježenom i monotonom prijelomu stranica (Sl. 13, 14). S obzirom na to da poanta pripovijedanja ionako nije bila u razvoju događaja ili u uzbudljivosti radnje već u satiričnom opisu društvene sadašnjosti u Jugoslaviji, upravo je na tom planu i došlo do

On Mars, the crew of the vacuum balloon is initially met with hostility because the Martians, upon hearing the Earthlings speak, think they are enemies of their republic and call them “Stsitarapes, stsitarapes!” which means “separatists, separatists!” (Ly-Tai-Fu 1933, 20: 7). This word appeared in the second, satirically sharpened version of the manuscript in *Hrvatska Straža*, and in the Kingdom of Yugoslavia it unmistakably referred to Croats, who were not happy with Serbian domination and opted for more independence.

In *Krijes*, the plot further unfolds in the following way. The Earthlings end up in a Martian prison from which they are liberated by oppositional Martians who have had enough of living under the oppression of the republic. In the republic, it is forbidden to speak in any way other than backwards, and the consumption of alcohol is also prohibited. The Martians see the Earthlings as saviours and deliverers from the horrors of the republican social order, so they award them the Order of Saint Pantelija (Saint Pantaleon is mainly celebrated among the Orthodox). And precisely at that point, when the Martians celebrate the Earthlings as their liberators, the narration abruptly ends, failing to fully develop the intended satirical depiction of life on Mars. The last sentence reads: “And so, they scattered in all four directions of Mars – the famous representatives of Earth, and the glorious leader of the expedition, Mate Dujčić, remained as a shepherd without sheep” (Ly-Tai-Fu 1931/1932: 140). Perinić later noted: “But the most interesting part of the plot in our plans was yet to come – on Mars! Because we intended to depict the conditions of Yugoslavia as if they were happening on another planet (on Mars, not on our Earth!)” (1996: 54). However, insight into the manuscript drafts (Fig. 12) reveals that the Earthlings were supposed to travel to an island where the Martian King Tadija resided (Perinić 2009: 166). There, Milutin Jovanović was attempting to create a “dynastic” connection between Earth and Mars, seeking to have Micika Strugar marry King Tadija, who is hard of hearing, partially blind, and crippled (Perinić 1996: 55). However, perhaps because it was politically too sensitive, or because the novel fell victim to censorship in 1933, such a development of the plot was ultimately abandoned.

While the version in *Krijes* targeted young people as its readership, in *Hrvatska Straža* the narration needed to be adjusted to adult readers, and the aimed readership is also manifest from the unmarked and monotonous page layout (Fig. 13, 14). Since the essence of the narrative was not in the development of events or the excitement of the plot, but rather in the satirical depiction of the social circumstances in Yugoslavia, it was precisely with regard to that aspect that the most significant changes occurred. The plot remains the same, and only some episodic characters are replaced, while the satire becomes even sharper. For instance, between the news about the establishment of the special newspaper “Marsovo Doba” [The Martian Times], which mainly dealt with the famous Dujčić, and the news about collecting all items related to him, such as his shoes, in *Krijes* there is a joke taken from that fictional newspaper (Ly-Tai-Fu 1931/1932: 58). In *Hrvatska Straža*, however, we find the following passage instead (Ly-Tai-Fu 1933, 13: 7):



najznačajnijih promjena. Radnja ostaje ista, a samo su neki epizodni likovi zamijenjeni drugima dok satira postaje još britkija. Primjerice, između vijesti o osnivanju posebnoga lista „Marsovo Doba“ koji se uglavnom bavio slavnim Dujićem, i vijesti o skupljanju svih predmeta koji su s njim imali veze, poput njegovih cipela, u *Krijesu* se nalazi šala preuzeta iz toga fikcionalnoga lista (Ly-Tai-Fu 1931/1932: 58), a u *Hrvatskoj Straži* umjesto nje nalazimo sljedeći odlomak (Ly-Tai-Fu 1933, 14: 7):

Poznati naš historik Don Luka Matic<sup>15</sup> napisao je u tom listu raspravu u dvadeset i pet nastavaka, kojom je dokazivao, da Mate Dujić potiče izravno od kneza Trpimira. Kao neporeciv dokaz poslužio mu je ulomak ploče na kojoj su uklesane riječi „PRO DUCE TRPIMIRO“. Riječ „Duce“ nesmiye se, prema don Lukinom tumačenju prevesti kao „knez“ (od latinske riječi „dux“), nego je to skraćeni oblik Trpimirova latiniziranog prezimena „Ducio“. Ispravni dakle prijevod tog drevnog natpisa glasi: „za Dujića Trpimira“. Taj članak izazvao je žestoku polemiku. U beogradskom časopisu „Vrlo važno“ ustvrdio je poznati pjesnik Radovan Dučić, da je tumačenje dalmatinskog historika proizvoljno i izvještačeno. Po njegovom najdubljem uvjerenju potiče Mate Dujić od porodice Dučića, (asimilacija palatala „j“ i „č“) a preko nje po ženskoj lozi od kraljevske loze Nemanjića. Mate Dujić, kako se vrlo jasno razabire iz građe lubanje i ostalih fiziognomičkih podataka rasno je čist dinarski, hajdučki, guslarski i svetiteljski tip, a potiče od šumadijske porodice, koja se koncem 11. vijeka iselila u Dalmaciju.

*Na otoku kod kralja Tadije*  
 Mate Dujić zove kralja „šjor kralju“, a poznaje  
 „šjor veličanstvo“, i „šjor vaše veličanstvo“  
 popravlja „sluge in“  
 Imbro Hadžimerović odgovara nar uhočen u  
 praxom „Boz ti po?...!“  
 Mil. Jov. hoće da uida Maticu strugar ja  
 kralja.  
 Kralj je hrom, slabo čuje na jedno uho, nosi mo  
 nokl.

**Fig. 12.** Fragment of the plan of the plot about King Tadija, handwritten by Kruno Krstić, which Perinić refers to when discussing plans for the continuation of the novel (1996: 55).

**Sl. 12.** Fragment plana radnje o kralju Tadiji zapisan rukom Krune Krstića, na koji se Perinić poziva osvrćući se na planove za nastavak romana (1996: 55).

<sup>15</sup> To bi mogla biti referencija na povjesničare i arheologe don Luku Jelića (1864. – 1922.) i don Franu Bulića (1846. – 1934.) koji su provodili istraživanja u Dalmaciji na prijelazu u 20. stoljeće. Osobito se don Frane Bulić posvetio i povijesnom proučavanju hrvatskih narodnih dinastija, a samo par godina prije nastanka romana *Izlet na Mars*, 1928. godine, objavio je i utjecajnu knjigu *Stopama hrvatskih narodnih vladara*.

**Kozerija „Hrv. Straža“**  
**Upute onima, koji idu k filmu**

Kako je kod nas u zadnje vrijeme izvanredno razvijeno zanimanje za film, a posebno za film fantastičan, a posebno za film fantastičan, a posebno za film fantastičan...

1. Bilo je pod nekom razlikom, ferit su priznaje Japlov, Mar, Sa...  
2. Bilo je pod nekom razlikom, ferit su priznaje Japlov, Mar, Sa...  
3. Bilo je pod nekom razlikom, ferit su priznaje Japlov, Mar, Sa...  
4. Pustujući svijet, Alio samu...  
5. Ne odaj se naprijed i podcijenjavaj...  
6. Bilo je pod nekom razlikom, ferit su priznaje Japlov, Mar, Sa...

# IZLET NA MARS

IZUM MATE DUJČE

Zveč i strastveni upitnik govornik Mate Dujč —  
Pustujući svijet i govornik Mate Dujč

Kad se u 7 sati jutro čuo glas iz Dubravke, zanovio su Glasovom kuhinjom u Zagrebu, isao je iz predstavnika...  
Mate Dujč, mladolik govornik i nastavnik i lube u...  
Dakle, kad se Mate Dujč rodio (onda još nije bio govornik)...  
Bilo je pod nekom razlikom, ferit su priznaje Japlov, Mar, Sa...  
Pustujući svijet, Alio samu...  
Ne odaj se naprijed i podcijenjavaj...  
Bilo je pod nekom razlikom, ferit su priznaje Japlov, Mar, Sa...

**AVANTURISTIČKI ROMAN**  
Napisao Ly-Tai-Fu

Majka mu rodila 31. XII u 11 sati i 55 minuta...  
Doktor se opet Mate Dujč našao na častu srca...  
Dobro jutro, moj prijatelju, ja sam profesor Mate Dujč...  
Mate Dujč završi se na stolu u katu...  
Pustujući svijet, Alio samu...  
Ne odaj se naprijed i podcijenjavaj...  
Bilo je pod nekom razlikom, ferit su priznaje Japlov, Mar, Sa...

Fig. 13. Page 7 of issue 10 of the weekly newspaper *Hrvatska Straža* dated 5 March 1933, with the beginning of the novel *IZLET NA MARS* [A Trip to Mars]. In the left column, there is the humorous article, a coserie “Upute onima koji idu k filmu” [Instructions for Those Going into the Film Industry] by the same authors.

Sl. 13. Primjer 7. stranice iz 10. broja tjednika *Hrvatska Straža* od 5. ožujka 1933. s početkom romana *IZLET NA MARS*. U lijevom stupcu nalaze se kozerija „Upute onima koji idu k filmu“ istih autora.



Fig. 14. Page 8 of issue 21 of the weekly newspaper *Hrvatska Straža* from 21 May 1933, with the twelfth part of the novel *Izlet na Mars* [A Trip to Mars], marked as “Nastavak 11” [Instalment 11], which ends abruptly in the middle of a sentence.<sup>16</sup> In the column on the left, there is the section titled “Strani humor” [Foreign Humour], and the novel’s text occupies only a portion of the page.

Sl. 14. Primjer 8. stranice iz 21. broja tjednika *Hrvatska Straža* od 21. svibnja 1933. s dvanaestim dijelom romana *Izlet na Mars*, koji je obilježen kao „Nastavak 11“ i prestaje usred rečenice.<sup>17</sup> U lijevom stupcu nalazi se rubrika „Strani humor“, a tekst romana zauzima samo dio stranice.

<sup>16</sup> In *Hrvatska Straža*, the first part is not numbered, so the instalments are numbered starting from the second part, published in the 11<sup>th</sup> issue for the year 1933, which is marked as “Nastavak 1” [Part 1].  
<sup>17</sup> U *Hrvatskoj Straži* prvi dio nije numeriran, tako da se nastavci broje od drugoga dijela, objavljenoga u 11. broju za 1933. godinu, koji je označen kao „Nastavak 1“.

Renowned historian Don Luka Matić<sup>13</sup> wrote a discussion in twenty-five instalments in that newspaper, in which he argued that Mate Dujić is directly descended from Duke Trpimir [the powerful Croatian ruler from the 9<sup>th</sup> century (translator's note)]. As irrefutable evidence, he used an excerpt from a stone inscription with the words "PRO DUCE TREPIMIRO". According to Don Luka's interpretation, the word "Duce" should not be translated as "duke" (from the Latin word "dux") since it is in fact a shortened form of Trpimir's Latinised surname "Ducio". Therefore, the correct translation of this ancient inscription is "for Dujić Trpimir". This article sparked a heated debate. In the Belgrade magazine "Very Important", the well-known poet Radovan Dučić argued that the interpretation by the Dalmatian historian was arbitrary and contrived. It is his deepest conviction that Mate Dujić is descended from the Dučić family (assimilating the palatals "j" and "č"), and, through it, from the royal Nemanjić lineage [the powerful Serbian dynasty established in the 12<sup>th</sup> century (translator's note)] on the female side. As can be clearly deduced from the cranial material and other physiognomic data, Mate Dujić belonged to the pure Dinaric, brigand, fiddler on a single-string fiddle, and saintly type, originating from a Šumadija [a Serbian province (translator's note)] family that emigrated to Dalmatia at the end of the 11<sup>th</sup> century.

As already mentioned, the narrative in *Hrvatska Straža* did not reach its conclusion. According to Perinić, "This time, the authorities saw through us, understanding that, on Mars, we were actually depicting, mocking, and criticising Yugoslavia, so further publication was soon halted" (2009: 164). The story barely reaches the moment when the travellers on Mars end up in a Martian prison, much earlier than the point to which the plot had developed in *Krijes*. The last words of the novel published in *Hrvatska Straža* are as follows, expressed in the respective language idioms of the speakers (Ly-Tai-Fu 1933, 21: 8):

- Betrayal! Betrayal!
- Oh dear, why are you shouting, Mr. Jovanović? – Micika Strugar exclaimed, startled at the sound of the cry.
- We are, bro, in a chokey! In a slammer! [– Jovanović replied.]
- In gaol – explained Ivica Bukavec.
- Or in the clink, nodded Mate Dujić sadly.

In their own way, each of them came to realise that they were imprisoned. It was clear to all at first glance, but they couldn't figure out how they had ended up there all of a sudden. They remembered [the sentence is simply cut off in this spot.]

However, these changes were not so significant or of such a nature that they could be the main reason for the suspension of the novel's publication in *Hrvatska Straža*. The real reason probably lies in the observed phenomenon that social satire can be presented in literature intended for children but not when it is aimed at adult readers (cf. Rudova 2008, Svetina 2019). While children's literature can be dismissed, any criticism visible to the adult reading public is something that the authorities are highly sensitive to.

<sup>13</sup> This could be a reference to the historians and archaeologists Don Luka Jelić (1864–1922) and Don Frano Bulić (1846–1934), who conducted research in Dalmatia at the turn of the 20<sup>th</sup> century. Don Frano Bulić, in particular, dedicated himself to the historical study of Croatian ruling dynasties, and just a few years before the creation of the novel *Izlet na Mars*, in 1928, he published the influential book *Stopama hrvatskih narodnih vladara* [In the Footsteps of Croatian National Sovereigns].

Kao što je već spomenuto, ni u *Hrvatskoj Straži* pripovijedanje nije došlo do kraja. Prema Perinićevim riječima, „Ovaj put su nas vlasti prozrele, da na Marsu zapravo prikazujemo, ismijavamo i kritiziramo Jugoslaviju, pa je daljnje izlaženje ubrzo obustavljeno [...]“ (2009: 164). Pripovijedanje je jedva stiglo do trenutka kada putnici na Mars završavaju u marsovskom zatvoru, dakle puno ranije nego što se radnja uspjela odviti u *Krijesu*. Zadnje riječi romana koje su objavljene u *Hrvatskoj Straži* glase ovako (Ly-Tai-Fu 1933, 21: 8):

- Izdaja! Izdaja!
- Joj meni, zakaj kričite, gospod Jovanović? – prene se na tu viku Micika Strugar.
- Mi smo, bre, u buhari! U glavnjači!
- V reštu – protumači Ivica Bukavec.
- Oliti u pržunu – kimne žalosno glavom Mate Dujić.

Tako je svaki na svoj način došao do spoznaje, da se nalaze u zatvoru. To je svima na prvi pogled bilo jasno, ali nikako se nisu mogli dosjetiti, kako su odjednom ovamo dospjeli. Sjećali [tu se rečenica prekida]

Ipak, nisu te promjene bile tolike i takve prirode da bi mogle biti glavnim razlogom zbog kojih je došlo do obustave izlaženja romana tek u *Hrvatskoj Straži*. Razlog prije leži u već uočenoj pojavi da društvena satira može biti plasirana u štivu namijenjenom djeci, ali ne i kada je namijenjena odraslomu čitatelju (usp. Rudova 2008, Svetina 2019). Dok se na dječju književnost može odmahnuti rukom, na svaku kritiku vidljivu odrasloj čitateljskoj publici vlasti su itekako osjetljive.

Ly-Tai-Fu se prilika da još jednom objavi roman *Izlet na Mars* pružila u splitskom časopisu *Dom i svijet* 1939./1940. Ta inačica očekivano slijedi verziju iz *Krijesa*, a ne iz *Hrvatske Straže*.<sup>18</sup> Očito je Kruno Krstić, želeći pripovijedanje dovesti do kraja, morao odbaciti satirički žesću verziju romana iz *Hrvatske Straže* zbog koje je izlaženje romana cenzurirano pa se odlučio za ublaženiju verziju romana koja je prošla cenzuru 1931. u časopisu *Krijes*.

U *Krijesu* tajnu marsovskoga jezika prvi razotkriva Makso Schwarz, a njegovo je otkriće ostalima pojasnio profesor Prohaska, jezikoslovac (Ly-Tai-Fu 1931/1932: 124). U inačici iz *Doma i svijeta* saznajemo i zašto su Marsijanci govorili naopako, tj. zašto su riječi i rečenice izgovarali unatrag. I njih su prisiljavali da čine od svojega jezika nešto posve protuprirodno, baš kao i Zemljani (Hrvati) (Ly-Tai-Fu 1940, 21):

A Mars je, eto, u stvari isto, što i zemlja, točnije isto što i Matina domovina: i dolje su nedavno morali ljudi da uče pisati neka čudna uglata slova, koja su i tiskana trn očima, a u rukopisu ih ne će nitko živ odgonetati, pogotovo ne onaj, koji ih je napisao; i tamo je trebalo najednom mjesto „pločnik“ reći „kaldrma“, mjesto vreće „džak“ a mjesto „rasparanih hlača“ morao si nositi „pocepane pantalone“.

<sup>18</sup> Primjerice, u *Domu i svijetu* preuzima se iz inačice objavljene u *Krijesu* lik fonetičara koji bi trebao naučiti Dujića standardnomu jeziku i pomoći mu da se riješi dijalekta i splitskoga idioma, a ne pojavljuje se debeli novinar iz verzije objavljene u *Hrvatskoj Straži* koji traži intervju za novine *Mudrosti* pa Dujića pita što misli o Zagrebu, a Dujić mu odgovara: „Pro primo, odi ne dajedu pošćenom ćoviku spavat; pro sekundo trujedu ga s nikin otrovin ča zovedu cušpajz i melšpajz i in fin de conti [...] zatvoridu ga ka kanarinca u gajbu. To su ti ka moji dojmovi...jesi razumi?“ (Ly-Tai-Fu 1933, 12: 7).-

Ly-Tai-Fu had the opportunity to publish the novel *Izlet na Mars* once again in *Dom i svijet* in 1939 and 1940. This version naturally follows the one from *Krijes* and not from *Hrvatska Straža*.<sup>14</sup> Apparently, Kruno Krstić, wanting to bring the narrative to an end, had to discard the more satirical version of the novel from *Hrvatska Straža*, which had led to its censorship. Instead, he opted for a milder version of the novel that had passed censorship in the magazine *Krijes* in 1931.

In *Krijes*, the secret of the Martian language is first discovered by Makso Schwarz, and his discovery is explained to others by Professor Prohaska, the linguist (Ly-Tai-Fu 1931/1932: 124). In the version from *Dom i svijet*, we also find out why the Martians spoke backwards, that is, why they pronounced words and sentences in reverse. They, just like the Earthlings (Croats), were forced to make their language entirely unnatural (Ly-Tai-Fu 1940: 21):

And Mars is, in fact, the same as Earth, more precisely, the same as Mate's homeland: down there, people also recently had to learn to write some strange angular letters, which are like thorns to the eyes when printed, and in handwriting nobody can decipher them, especially not the one who wrote them; and there, suddenly, instead of "pločnik" [Croatian for "pavement"], you had to say "kaldrma" [Serbian for "cobblestone path"], instead of "vreća" [Croatian for "sack"], "džak" [Serbian for "sack"], and instead of "rasparane hlače" [Croatian for "torn trousers"], you had to wear "pocepane pantalone" [Serbian for "torn trousers"],

The phrase "some strange angular letters" refers, of course, to the Cyrillic script. It is impossible not to see in this passage and throughout the entire novel, starting from the first version, the highlighting of language policy in the Kingdom of Yugoslavia and the problem of the Croatian language as part of the Croatian national identity that suffered the most within that state. In the same year, 1940, together with Petar Guberina, Kruno Krstić published *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika* [Differences Between the Croatian and Serbian Literary Languages], in the edition of Matica hrvatska in Zagreb. Therefore, introducing differences in vocabulary between the Croatian and Serbian languages in the cited passage is entirely in line with the author's scholarly interests. It is worth noting that the linguistic diversity represented by individual members of the expedition also deviates from the official language policy. Local dialects, full of Germanisms and Italianisms, vividly resist Serbo-Croatian imposed as the official language by integralist Yugoslav circles.

In all three versions of the novel, the population numbers for Split and Zagreb are mentioned, and as time passes and new editions of the novel are released, these figures

<sup>14</sup> For example, in *Dom i svijet*, the character of the phonetician is taken from the version published in *Krijes*. This phonetician is supposed to teach Dujić the standard language and help him get rid of the Split dialect. However, the third version does not include the overweight journalist from the version published in *Hrvatska Straža*, who seeks an interview for the newspaper *Mudrosti* [Wisdoms] and asks Dujić what he thinks about Zagreb. In response to the journalist's question, Dujić says: "First of all, they won't let an honest man sleep; secondly, they poison him with various toxic concoctions they call *cušpajz* [stew; from German 'zu Speise' 'to food'] and *melšpajz* [sweetmeat; from German 'Mehlspeise' 'dessert'] and in the end, they lock him up like a canary in a cage. Those are my impressions... do you understand?" (Ly-Tai-Fu 1933, 12: 7).

Sintagma „neka čudna uglata slova“ odnosi se, naravno, na ćirilicu. Nemoguće je ne vidjeti u ovom odlomku, ali i kroz cijeli roman, još od prve verzije, isticanje jezične politike u Kraljevini Jugoslaviji i problem hrvatskoga jezika kao onaj dio hrvatskoga nacionalnoga bića koji u toj državnoj tvorevini najviše stradava. Iste godine, 1940., Kruno Krstić će s Petrom Guberinom u nakladi Matice hrvatske objaviti knjigu *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika* pa je uvođenje razlika u vokabularu hrvatskoga i srpskoga u navedenom odlomku posve u skladu s autorovim znanstvenim interesom. Valja napomenuti i to da jezična raznolikost koju predstavljaju pojedini članovi ekspedicije također predstavlja odstupanje od službene jezične politike. Lokalni govori prepuni germanizama i talijanizama živo se opiru službenomu srpskohrvatskomu koji se nameće iz integralističkih jugoslavenskih krugova.

U svim trima inačicama romana navodi se broj stanovnika i Splita i Zagreba, a kako vrijeme protječe i dolaze nova objavljivanja romana, te se brojke mijenjaju, pa se u svakoj verziji romana ažuriraju.<sup>19</sup> Tako autori posredno otkrivaju svoje nastojanje da radnju smjeste u sadašnjost jer je za njihovu satiru od presudne važnosti to da se odnosi na što aktualniju društvenu situaciju.

U posljednjem, 28. nastavku iz *Doma i svijeta*, dolazi do važna preokreta: saznajemo da je cijeli izlet Mate Duića na Mars zapravo samo dnevno maštanje profesora kojega je višegodišnje razmišljanje o mogućnosti putovanja na crveni planet toliko obuzelo i smutilo da je naposljetku umislio da se izlet i stvarno događa (Sl. 15).

Dakle, u toj se inačici iz *Doma i svijeta* nudi jedna verzija donkihотовskoga motiva gdje opsesivno bavljenje jednom idejom navede junaka da naposljetku povjeruje da je iluzija stvarna, a potom se otrijezni i odustane od iluzije. „Sve je to dakle bila pusta tlapnja! Put na Mars = šetnja oko Marjana! To je njegova fatalna jednadžba“ (Ly-Tai-Fu 1940: 21: 6). Međutim, zajednički rukopisni nacrti romana obaju autora otkrivaju da je roman izvorno trebao i završiti kao znanstvenofantastičko putovanje (Perinić 2009: 166):

- Kod Kralja Tadije (spasavaju ga Zemljani)<sup>20</sup> – Problem uređenja zemlje<sup>21</sup> – Milutin Jovanović – Povratak kroz zemlju divljaka – U glavnom gradu – Imenovanje ministarstava.
- Antizemaljska tendenca – Pad Jovanovićeva kabineta – Republikanska opozicija – Govori u parlamentu – U zatvoru
- Pred sudom za zaštitu države – Glavna rasprava – Osuda: bacanje preko granice – [nečitko] radioaparata
- Neizvjesnost na zemlji. Nacija za podizanje spomenika<sup>22</sup> – [nečitko] Loewensteina – Dan otkrivanja spomenika – Putnici se vraćaju – Laži – Udaja Micike Strugar.

<sup>19</sup> U *Krijesu Split* ima 40 001 stanovnika (Ly-Tai-Fu 1931/1932: 11), a Zagreb 185 582. (24); u *Hrvatskoj Straži*, u Splitu živi 40 001 stanovnik, a u Zagrebu 196 691 dok je u *Domu i svijetu* u Splitu 43 711, a u Zagrebu 185 581 stanovnik.

<sup>20</sup> Članovi ekspedicije kralja Tadiju vjerojatno spašavaju iz progonstva.

<sup>21</sup> Misli se na zemlju (državu) na Marsu. Natuknice se odnose na zbivanja na Marsu, osim dvaju posljednjih, u kojima se radnja prebacuje na Zemlju.

<sup>22</sup> Na Zemlji se misli da su članovi ekspedicije poginuli te im zato podižu spomenik.

change, so they are updated each time the novel reappears.<sup>15</sup> In this way, the authors indirectly reveal their intention to place the plot in their contemporary time, as it is crucial for their satire to relate to the most current social situation.

In the final, 28<sup>th</sup> part from *Dom i svijet*, an important twist occurs: we find out that Mate Dujčić's entire trip to Mars is actually just a daydream of the professor, whose long-standing contemplation of the possibility of travelling to the red planet has so consumed and confused him that he eventually imagines the journey is really happening (Fig. 15).

Therefore, this version offers an interpretation of the Don Quixote motif in which obsessive engagement with one idea leads the protagonist to eventually believe that the illusion is real, following which they realise their delusion and relinquish it. "So, it was all just nonsense! The trip to Mars = a walk around Marjan! That's his fatal equation" (Ly-Tai-Fu 1940: 21: 6). However, the joint manuscript drafts of the novel by both authors reveal that the original intent was for the novel to end as a science fiction journey (Perinić 2009: 166):

- At King Tadija's (rescued by Earthlings)<sup>16</sup> – Issue of country's governance<sup>17</sup> – Milutin Jovanović – Return through the land of savages – In the capital city – Formation of ministries.
- Anti-Earth tendencies – Fall of Jovanović's cabinet – Republican opposition – Speeches in parliament – In prison
- Before the State Protection Court – Main trial – Verdict: exile across the border – [illegible] radio apparatus
- Uncertainty on Earth. The nation in favour of raising a monument<sup>18</sup> – [illegible] Loewenstein – Day of the unveiling of the monument – Travellers return – Lies – Micika Strugar's marriage.

And so, in the last part of *Dom i svijet*, the science fiction novel changed its genre orientation into a fantastic narrative. However, one fact remains: as long as Ly-Tai-Fu included the authorial duo, the storytelling was science fiction, both in *Krijes* and in *Hrvatska Straža*. The narrative changed its genre affiliation only in *Dom i svijet* (Fig. 16).

On the following pages we publish the facsimile of the first version of the novel *Put na Mars* in the *Krijes* newspaper in its entirety.

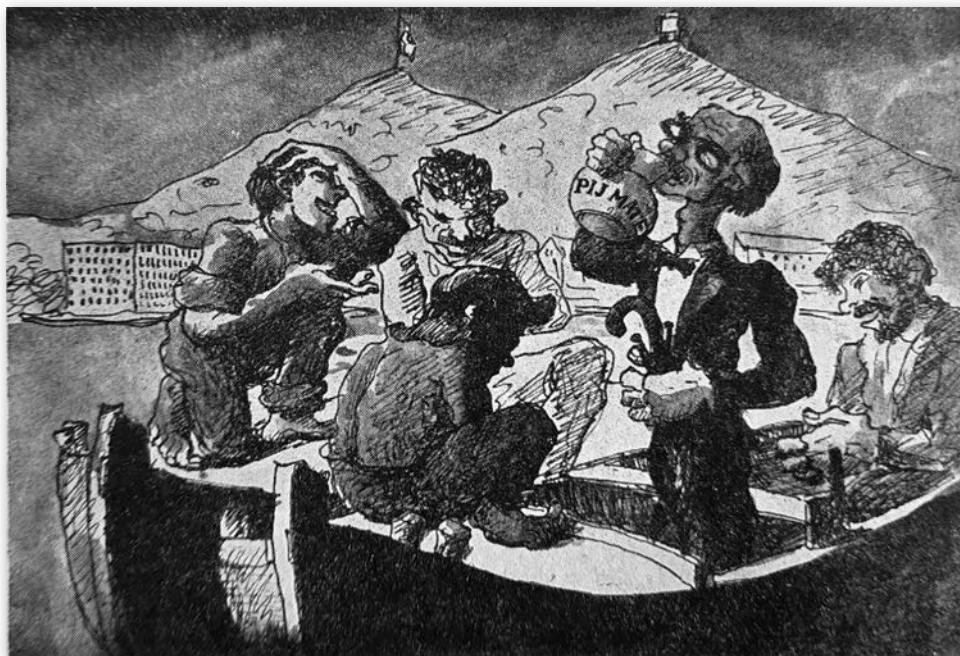
<sup>15</sup> In *Krijes*, Split has 40,001 inhabitants (Ly-Tai-Fu 1931/1932: 11), and Zagreb has 185,582 inhabitants (24). In *Hrvatska Straža*, Split has 40,001 inhabitants, and Zagreb has 196,691 inhabitants, while in *Dom i svijet*, Split has 43,711 inhabitants, and Zagreb has 185,581 inhabitants.

<sup>16</sup> The members of the expedition most likely rescue King Tadija from exile on Mars.

<sup>17</sup> This refers to the country (state) on Mars. The notes pertain to events on Mars, except for the last two items, in which the action shifts to Earth.

<sup>18</sup> On Earth, it is believed that the members of the expedition have died, so a monument is erected in their honour.





**Fig. 15.** The final illustration by Ivan Mirković accompanying the last part of the novel in *Dom i svijet* [Home and the World]. Mate Dujić is seen in a boat explaining to the fishermen that the trip to Mars is just his daydream.

**Sl. 15.** Završna ilustracija Ivana Mirkovića uz zadnji nastavak romana u *Domu i svijetu*. Mate Dujić u barci objašnjava ribarima da je izlet na Mars samo njegova maštarija.

I tako je znanstvenofantastički roman u posljednjem nastavku u *Domu i svijetu* promijenio žanrovsku orijentaciju u fantastično pripovijedanje. Međutim, ostaje činjenica: dok god je Ly-Tai-Fu uključivao u sebi autorski dvojac, dotle je pripovijedanje bilo znanstvenofantastičko, dakle i u *Krijesu* i u *Hrvatskoj Straži*. Vrsnu je pripadnost pripovijedanje promijenilo tek u *Domu i svijetu* (Sl. 16).

U nastavku donosimo faksimile prve inačice romana *Put na Mars* iz lista *Krijes* u cijelosti.



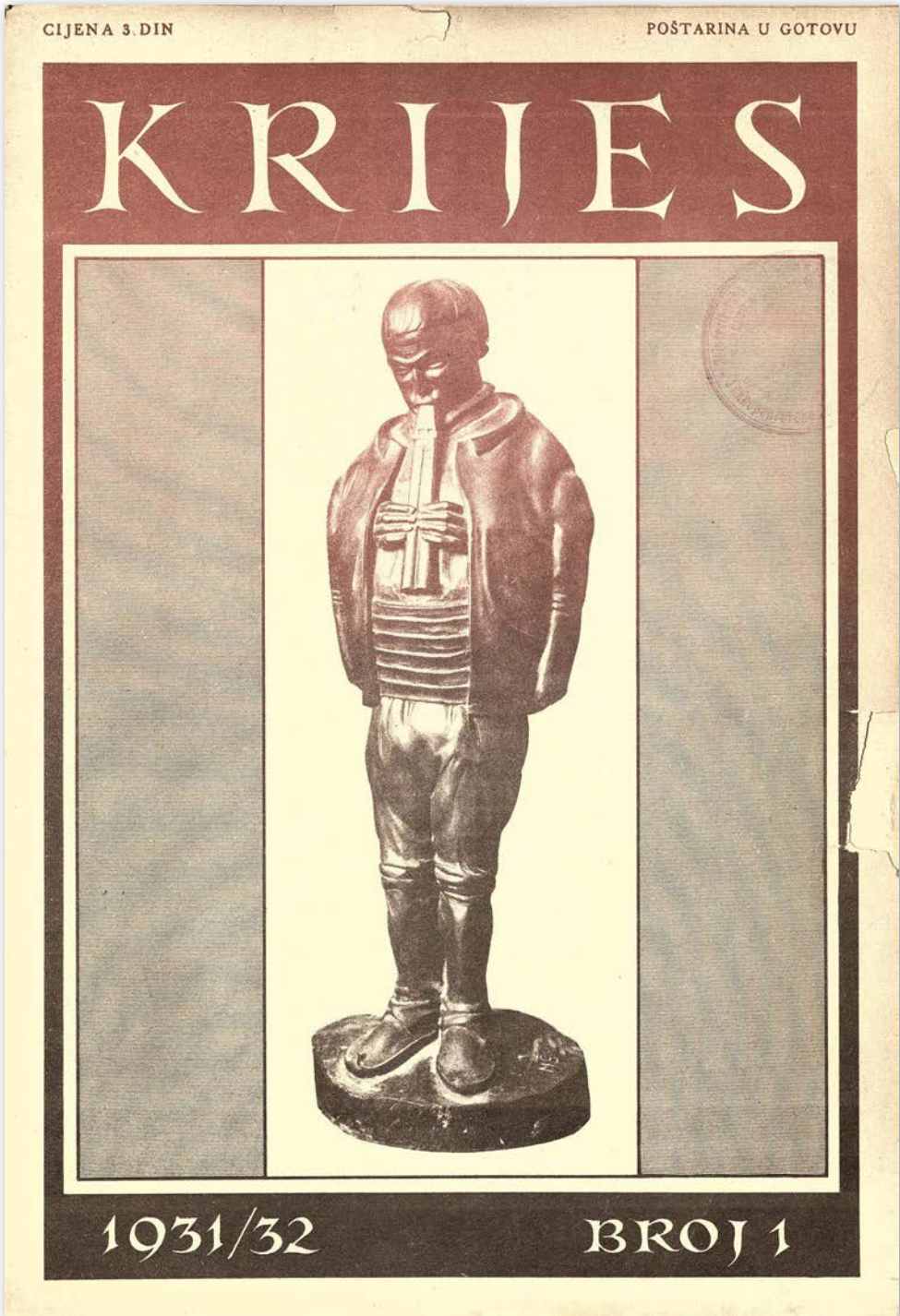
**Fig. 16.** The front cover of the magazine *Dom i svijet* [Home and the World], published in Split, issue 22 (2 June 1940)

**Sl. 16.** Naslovnica splitskoga časopisa *Dom i svijet*, broj 22 (2. lipnja 1940.)

## References / Popis literature

- Aljinović, Rudi. 2023. Biografije crtača i scenarista: Vladimir Delač [Biographies of Artists and Screenwriters: Vladimir Delač]. *Stripforum*. <<https://www.stripforum.hr/leksikon/autori/delac-vladimir/>> (pristup 3. travnja 2023/accessed 3 April 2023).
- Anon. 1933. Novi roman „Hrvatske Straže“: Tom Sawyer u balonu [New Novel of “Hrvatska Straža”: Tom Sawyer in a Balloon]. *Hrvatska Straža* 1 (27/7. srpnja): 7.
- B.Z. 1933. Knjige za djecu [Children’s Books]. *Hrvatska Straža* 1 (21/21. svibnja): 4.
- Hranjec, Stjepan. 1998. *Hrvatski dječji roman* [Croatian Children’s Novel]. Zagreb: Znanje.
- Hranjec, Stjepan. 2006. *Pregled hrvatske dječje književnosti* [Overview of Croatian Children’s Literature]. Zagreb: Školska knjiga.
- Ly-Tai-Fu [Luka Perinić & Kruno Krstić]. 1931/1932. Izlet na Mars [A Trip to Mars]. *Krijes* 1 (1): 1–13, (2): 24–27, (3): 40–42, (4): 58–60, (5): 74–77, (6): 89–91, (7): 105–108, (8): 122–124, (9): 138–140.
- Ly-Tai-Fu [Luka Perinić & Kruno Krstić]. 1933. Izlet na Mars [A Trip to Mars]. *Hrvatska Straža: tjednik za katolički dom* 1 (10/5. III): 7; [Nastavak 1] (11/12. III): 7, [Nastavak 2] (12/19. III): 7, [Nastavak 3] (13/26. III): 7, [Nastavak 4] (14/7. IV): 7, [Nastavak 5] (15/9. IV): 7, [Nastavak 6] (16/16. IV): 7, [Nastavak 7] (17/23. IV): 7, [Nastavak 8] (18/30. IV): 7, [Nastavak 9] (19/7. V): 7, [Nastavak 10] (20/14. V): 7, [Nastavak 11] (21/21. V): 8.
- Ly-Tai-Fu [Kruno Krstić]. 1939. Izlet na Mars [A Trip to Mars]. *Dom i svijet: nedjeljna ilustrirana revija* 1 (1/19. 11. 1939.): 12, [Nastavak/Installment 1] (2/26. 11. 1939.): 12, [Nastavak 2] (3/3. 12. 1939.): 10, [Nastavak 3] (4/10. 12. 1939.): 12, [Nastavak 4] (5/17. 12. 1939.): 12, [Nastavak 5] (6/24. 12. 1939.): 17, [Nastavak 6] (7/31. 12. 1939.): 12.
- Ly-Tai-Fu [Kruno Krstić]. 1940. Izlet na Mars [A Trip to Mars]. *Dom i svijet: nedjeljna ilustrirana revija* 2 [Nastavak 7] (1/7. 1. 1940.): 12, [Nastavak 8] (2/14. 1. 1940.): 12, [Nastavak 9] (3/21. 1. 1940.): 12, [Nastavak 10] (4/28. 1. 1940.): 12, [Nastavak 11] (5/4. 2. 1940.): 12, [Nastavak 12] (6/11. 2. 1940.): 12, [Nastavak 13] (7/18. 2. 1940.): 12, [Nastavak 14] (8/25. 2. 1940.): 12, [Nastavak 15] (9/3. 3. 1940.): 12, [Nastavak 16] (10/10. 3. 1940.): 12, [Nastavak 17] (11/17. 3. 1940.): 12, [Nastavak 18] (12/24. 3. 1940.): 22, [Nastavak 19] (13/31. 3. 1940.): 12, [Nastavak 20] (14/7. 4. 1940.): 12, [Nastavak 21] (15/14. 4. 1940.): 12, [Nastavak 22] (16/21. 4. 1940.): 12, [Nastavak 23] (17/28. 4. 1940.): 12, [Nastavak 24] (18/5. 5. 1940.): 12, [Nastavak 25] (19/12. 5. 1940.): 12, [Nastavak 26] (20/19. 5. 1940.): 12, [Nastavak 27] (21/26. 5. 1940.): 12, [Nastavak 28] (22/2. 6. 1940.): 6.
- Perinić, Luka. 1996. Iz moje ladice – V [From My Drawer – V]. *Marulić* 29 (1): 50–55.
- Perinić, Luka. 2009. Luka Perinić. *Iz moje ladice: uspomene* [From My Drawer: Memories]. Zagreb: HKD sv. Jeronima.
- Rudova, Larissa. 2008. Invitation to a Subversion: A Playful Literature of Grigorii Oster. U/In: *Russian Children’s Literature and Culture*, edited by Marina Balina & Larissa Rudova, 325–341. New York London: Routledge.
- Svetina, Peter. 2019. *Metuljčki in mehaniki: Slovenska mladinska književnost med meščanstvom in socializmom* [Butterflies and Mechanics: Slovenian Young Adult Literature between Bourgeoisie and Socialism]. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Validžić, Mirko. 1968. Smisao i značenje stogodišnjice Hrvatskog književnog društva sv. Ćirila i Metoda nekad sv. Jeronima [Sense and Meaning of the Centenary of the Croatian Literary Society of St. Cyril and Methodius, Formerly St. Jerome]. *Crkva u svijetu* 3 (6): 72–77.





## IZLET NA MARS

### 1 IZUM MATE DUJIĆA

*Život i stradanje splitskog profesora Mate Dujića — Nemili događaj na glavnom kolodvoru — Metalna lubenica na policijskoj upravi — Patentni biro i gosp. Makso Schwartz*

Kad se u 7 sati izjutra vlak što dolazi iz Dalmacije zaustavio na Glavnom kolodvoru u Zagrebu, izašao je iz predzadnjeg vagona trećega razreda — profesor Mate Dujić.

Mate Dujić, umirovljeni profesor matematike i fizike na splitskoj gimnaziji nije većini naših čitalaca lično poznat; što je sasvim razumljivo, ako se uzme u obzir njegova građanska svijest koja mu je rijetko dopuštala da se pomakne na zapad dalje od Trogira, a na istok dalje od Omiša. Ali kako on namjerava da postane glavno, ili skoro glavno lice ove naše pripovijesti, prisiljeni smo da ga na brzu ruku upoznamo sa svima onima koji nemaju čast da se prema zadnjem popisu broje u 40.001 stanovnika grada Splita.

Dakle, kad se Mate Dujić rodio (onda još nije bio profesor) u jednoj starinskoj kućici u Velom Varošu, niko nije ni slutio kako će on jednom proslaviti svoj rodni grad. Zato su ga mlatili, navlačili za uši i pljuskali, oblačili po velovaroškoj modi (otvorom za košuljicu) te konačno milošu u troškom don Joze Šimića, slavnog i pokojnog velovaroškog župnika i Matina ujaka, natjerali u gimnaziju. Što se događalo za vrijeme Matina gimnazovanja nije dobro poznato, jer su se u ono doba povjesnici i arheolozi ponajviše zanimali za Dioklecijanovu palaču, a u Veli Varoš su odlazili samo onda kad su proučavali crno kaštelansko vino. No ipak slabo pouzdano i ponešto zlobna velovaroška tradicija priča da je Mate Dujić za čitavo vrijeme svoga školovanja pokazivao sasvim običnu pamet. Nadvisivao je — vele — svoje saučenike, ali ne umom, nego glavom — i to je valjda odlučno uplivalo na njegovu budućnost, — a na zadnjem ispitu spasila ga je čašćena i sigurna riječ njegova slavnog ujaka don Joze Šimića.

Sasvim sigurno se zna samo to da je negdje pod konac devetnaestoga vijeka Mate Dujić dospio na bečko sveučilište i da se odatle nije micao dok mu nisu predali propisno biljevano profesorsku diplomu.

Kad se Mate Dujić vratio iz Beča i zasio na katedru, u onoj istoj vlažnoj i prašnoj sobi u kojoj su mu nekada kubirali obraze i izvlačili drugi korijen iz ušiju, smislio je da se oženi. I sve bi bilo dobro prošlo da se Nevenka Bego, maturanica s Dobroga, usprkos želji svojih roditelja, Mate Dujića, i ostalog poštenog Splita nije udala za nekog kapetančića s talijanske trabakule cijelih osam dana nakon mature. To je našeg junaka tako ojadilo, da je ostao neženja do svoje dične starosti.

Nije lako pogoditi što se sve smotalo u Matinoj duši kod te ljubavne nezgode. Ali je sasvim sigurno da je nekako u isto vrijeme kad je talijanski trabakul otplovio iz Splitske luke za Siciliju, u drevnoj velovaroškoj kućici zapo-

čeo niz tajnovitih događaja koji su od Mate Dujića napravili najslavnijeg pripadnika našega roda i plemena. Vidjevali su ga u kasnoj noći kako luta osamljenim stazama pod Marjanom i kako upire oči u veliku crvenu zvijezdu koja se dizala iz maglovite crte što spaja more i nebo. Dešavalo se katkad da su velovaroški derani razbili koje staklo na prozoru Matine rodne sobe ili ga na ulici povukli za kaput, ali on sve to nije primjećivao, uronjen u svoje dubokoumne i skrovite misli.

Mi ćemo u interesu stovanih čitatelja preskočiti ono nekoliko desetaka godina što ih je neumrla Splitsčanin proveo u znoju lica svoga pokraj čudnovatih aparata, boca i svjetiljaka kao i sve tuge i nevolje koje su pogrbile njegovu junačka leđa i snijegom osule njegovu neumrlu glavu — te ćemo potrčati na zagrebački Glavni kolodvor da vidimo što se to događa s Matom Dujićem i kuda on kani.

Kad je Mate Dujić izašao iz predzadnjeg vagona trećeg razreda, udahnuo je nekoliko litara svježeg zraka. Čini se da mu zagrebačka klima nije osobito prijala, jer je namrštio čelo i pljunuo čak na peron. Nosač br. 13, kome je taj energični izraz nezadovoljstva oblijepio čitavu kapu, požurio se da prihvati golemi žuti kovčeg iz ruku Mate Dujića, ali se nemilo iznenadio, kad je dugački starkelja poštovani Mate Dujić promrmljao u basu:

— Gubi se, mogu sam...

Kad su i ostali nosači: br. 4, br. 10, br. 16 i br. 31 svi odjednom pojurili prema žutom kovčegu i kad se br. 31 usudio čak da pograbu ruku kovčega, razlila se u slavnog profesoru pravedna žuč i on je odjednom svojim golemim kišobranom, koji je dosad držao neprestano pod pazuhom, stao da mlati i desno i lijevo. Pri tomu je br. 31 skoro izgubio lijevo uho.

Na Glavnom kolodvoru nastalo je pravo zaprepaštenje. I kao što to obično u Zagrebu biva, kroz dvije minute okupilo se oko Mate Dujića stotinjak ljudi koji su oštro protestirali proti tome da se dalmatinski narodni običaji prenose u slobodni i pitomi grad Zagreb. Duskora se pojavile i dva policajca te odvedoše slavnog starca zajedno s njegovim kovčegom na Upravu policije sl. i kr. grada Zagreba.

Dežurni nadstražar, zakovrćenim jelačić-brkovima, promotrio je novog došljaka, t. j. „predvedenog“ Matu Dujića, kosim i ponešto neuljudnim pogledom, a onda se gromko izderrao:

— Vi kriomčarite saharin!

Mate Dujić koji se u svom životu svemu prije nadao nego ovome što se sada s njim desilo, izgubio je na čas povjerenje i u svoj kišobran. Ozbiljno se uplašio i promrmljao:

— Škuzajte, slavna policijo, ali ja se pro primo ne bavim s kemijom, a pro sekundo za kafu ne duperajem saharin, nego obični cukar iz domaćih fabrika. Ča se mene tiče...

— Pregledajte kovčeg! — vikne nadstražar.

Dva se mlada čuvara zagrebačkog reda i zakona požuriše da izvrše zapovijed i otvore golemi žuti kovčeg Mate Dujića. Kad su se



dvije pole kovčega razmakle, ugledaše stražari grozan prizor. Na svilom obloženom dnu ležala je sjajna metalna kugla, velika poput lubenice, posuta nekim sitnim šarafima. Ta se metalna kugla, čim je kovčeg bio otvoren, kao bačena visijom snažnom rukom, odjednom digla u vis i udarivši u električnu žarulju obješenu na stropu razmrskala se u sto komadića.

— Bomba! — kriknuše svi prisutni u jedan glas. Neka debela gospoda, koja se u tom času nalazila u kancelariji da prijavi svoje stanare radi narušavanja noćnog mira, srušila se u nesvijest.

Ali, usred opće strave, neumrli Splitsanin ponosno se uspravio. Na usnama mu je zaigrao samosviještan i zadovoljan smiješak, povukao je ispod pazuha svoj nerazdruživi kišobran i uprijeviši njime prema stropu uskliknuo :

— Je... brus, a ne bomba... To je, šior policioti, novi izum, izum ča je mene košta' mnogo pasjih godina života, izum ča će slavu našega naroda razniti na sve četiri strane sve-mira, to jest na sjever, jug, istok i zapad... Čvrsto uvjerenje kojim je Mate Dujčić izgovorio ove riječi, djelovalo je na raspoloženje u kancelariji. Nadstražar je zafitiljio svoj Jelačić-brk i nemilo začuden zagledao se u strop sa kojega je visjelo sjajna metalna lubenica ljeskajući se na prvim zrakama jutarnjeg sunca. Ali nakon što je par časa gledao, sjetio se svoje uredovne dužnosti, nabrao čelo i mrko se otrešao na Matu Dujčića :

— Izvolite se legitimirati.

Mate Dujčić izvuče iz džepa žutu lisnicu i izvadi iz nje nekoliko papira koji su nadstražara, čini se, zadovoljili, jer je izravnao svoje sabrano čelo i prijaznijim glasom rekao :

— Gospodine profesore, sve je u redu — Predao je zatim svome pisaru jedan između papira koje mu je uručio Mate Dujčić i zamolio da za svaki slučaj prepíše lične podatke. Sa tog papira pisar je prepisao doslovce ovo :

„Ja Mate Dujčić, umirovljeni profesor iz Splita, putujući u daleki svijet, za svaki slučaj i potrebu pišem, iako po naravi skroman, o sebi samome ove podatke, i to u šest primjeraka; jedan je ušiven u postavu prsluka na strani srca, drugi u postavu hlaća na stražnjoj strani, treći u postavu šešira s nutarnje strane nad desnim uhom, četvrti je u samom uglu kovčega, peti u ručici kišobrana, a šesti u priručnom džepu kaputa.

Majka me rodila 31 XII u 11 sati i 55 minuta naveče godine Gospodnje 1876 u gradu Splitu. Učio i mučio. Sada po milosti Božjoj umirovljeni profesor. Neoženjen, neporočan, rimokatolik... (Ovdje je pisar preskočio tri stranice).

....Stas: nešto previsok i na mjestima tanak. Glava: uredna i brijana vlastitom britvom. Čelo: visoko i čelavo preko cijelog tjemena do crte koja je udaljena 39 cm od vrška nosa. Sve je to obično pokriveno ukusnim polucilindrom. Kosa: koja na toj crti počinje i spušta se na vrat, sjedja je i duga. Oči: šarene i uvijek s naočarima. Nos: dug i nepravilan. Usta: isto... Vrat: visok 21 cm, u opsegu 35 cm, no ipak nosiv ovratnik broj 39...”

Još je slijedio dugi opis svih pojedinosti na tijelu i odijelu. Spomenuta je i kvrga na laktu

koju je zadobio u jednoj tučnjavi u petom razredu gimnazije, i cipele broj 47 koje je izradio sada pokojni Špiro Banda (Bog mu dao pokoj!), i operacija koja je izvršena na slijepome crijevu, i sve ostale znamenitosti koje se nalaze na učenom profesoru Mati Dujčiću. Pisar se jadnik i uznojio, dok je sve pročitao i prepisao. A ipak nije prepisao sve.

Mate Dujčić, međutim, uz pomoć podvornika koji je donio ljestve iz dvorišta policijske zgrade, skinuo je sa stropa svoju leteću lubenicu i pomnjivo je smijestio u svoj veliki žuti kovčeg. Šezdeset dinara, koje je morao platiti za razlupanu žarulju, učinilo mu se nešto preskupo. Ipak ih je žrtvovao, jer po njegovoj izjavi „ne more nijedna stvar na ovome svitu bit bez diž-gracije”.

I opet se Mate Dujčić našao na čistom zraku, sam sa svojim kovčegom u jednoj, a svojim kišobranom u drugoj ruci. Krenuo je ravno prema patentnom uredu. Nije trebao nikoga da propitkuje za put, jer je još prije polaska iz Splita kupio plan Zagreba i naučio ga od početka do konca na pamet.

U patentnom uredu sjedila je za stolom gospodica Ljubica, koja je u času kad je ulazio Mate Dujčić upravo mazala usnice rougeom potihlo pjevuckajući šlager iz zadnjeg ton-filma.

Mate Dujčić odložio je svoj kovčeg na parkete, skinuo s glave polucilindar, naklonio se tako duboko kao da se u pasu prelomio. U isto je vrijeme pružio ruku Ljubici i uljudno progovorio :

— Dobro jutro vam, šinjinorina, ja sam profesor Mate Dujčić iz Splita. Bi li moga malo govoriti s gospodinom inženjerom?

— Milo mi je — odvrati gospodica Ljubica. — Izvolite sjesti... Gospodin šef će doskora doći?...

Mate Dujčić zaval se na stolac u kutu sobe i stade da razgleda oko sebe. Sve mu je bilo novo i neobično: sjajni parketi, čilim pod pisacim stolom, slike, pisaci stroj... A kad je već sve razgledao i počelo mu pomalo bivati dosadno, usekne se gromko u svoj veliki crveni rubac. A onda upita gospodicu Ljubicu :

— Kako vam se dopada ovdje, šinjinorina? Jemate li puno za radit?

— Prilično — odvrati gospodica Ljubica povlačeći lagano crnom olovkom po obrizanim obrvama. — Tu vam dolaze kojekakvi tipovi, s par žica manje u glavi...

— Je... biće... biće... — nakašlje se malo neugodno Mate Dujčić. — Ali kod nas u Splitu...

— Zar je gospodin profesor Splitsanin?

— Pa okle bi, molim vas, moga' bit... četrdeset godina sam bija profesor u Splitu, a sad san u penziji.

— Ah, Split... — uzdahne gospodica Ljubica — da vi znate kako ja volim Split. Lani sam tamo provela ferije. Bilo je prekrasno: kupanje na Bačvicama, šetnja po rivi, Kaštela, Trogir, smokve... Pa zvonik svetoga Duje, starine, muzeji, Don Frane Bulić, Peristil... Da, zbilja... šta vi mislite, gospodine profesore o spomeniku Grgura Ninskoga? Onda



## UZ NAŠE SLIKE

1 Maksimirski ugodaj (foto: Finderle) Snimka dobro postavljena, oština prilično slaba.

2 Skok na „Šoderici“ (foto: Tkalčec, Koprivnica) Utisak odličan, dobro ekspozirano.

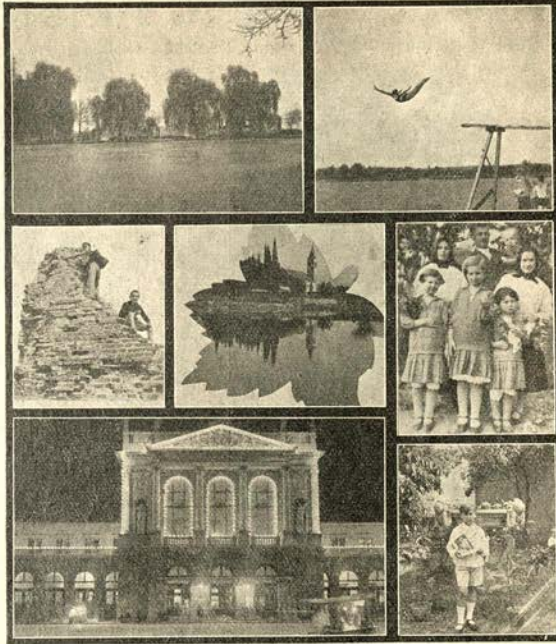
3 Na ruševinama Medvedgrada (foto: L. P.) Motiv dobro izabran, slika živahna i prirodna, samo nije dobro centrirana. Ekspozicija dobra.

4 Motiv iz Dalmacije (foto: D. N.) Slika vrlo dobra, dojam maskom oslabljen, jer ne odgovara samom motivu.

5 Obitelj Ridin iz Platićeva (foto: B. Sokol) Nema dovoljno oštine, previše sadržaja za malu plohu.

6 Zagrebački kolodvor u noći (foto: Kirin) Slika vrlo dobro uspjela, snimljeno tempo braun-ploče, blenda 6:3, ekspozicija 4:50 m.

7 Prvopričesnik (foto: Š. Šega, Zagreb) Snimljeno na oštećenoj ploči, držanje nešto ukočeno, okolina dobra.



su se jako prepirali... Ja baš nisam puno razumjela, ali mislim da je don Frane imao pravo. Zanimajte da se ona grdosija odjednom sruši!...

— Imate pravo, šinjorina — odgovori Mate Dujčić — kadgod san ja onuda prolazija, mislija sam u sebi: Ako se ovi biskup zavalja, odnič davaj pola Splita...

U času kad se slavni profesor počeo zagrijavati za mišljenje don Frane Bulića, unišao je u sobu jedan odebeli i niski čovječuljak, kukasta nosa, naklonio se gospodici, omjerio Matu Dujčića od glave do pete, a zatim pristupio odlučno k njemu i pružajući mu ruku rekao:

— Dozvolite... Ja bila Makso Schwarz, imala osobita čast poznanstvo učiniti sa slavni umitelja i doktora Dujčića osobito.

Mate Dujčić prekinut u svom raspravljanju, namrgodeno se okrenuo k došljaku i promrmljao:

— Šjor Maks i Maksiću, ja pro primo nemam nikakvu osobitu čast, pro secundo nisan dotur Dujčić, nego profesor Mate Dujčić iz Splita, — pustite me u miru kad san u poslu sa šinjorinom...

— Izvinite, izvinite — stao je da se naklanja debeli čovječuljak — ja ne imala nikakva uvredljiva namjera, ja se samo iskreno radovala, što naša Vaterland imala tako ženijal čovjeka, ja htjela plasirati vaš izuma u golema profit... vama sve plaćeno u gotovina...

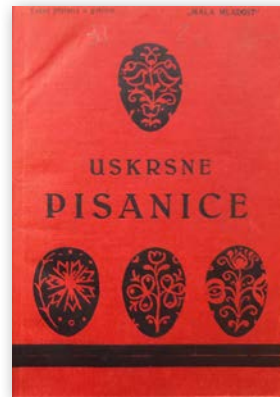
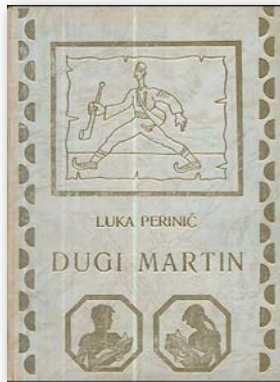
Debeli čovječuljak pričao je i pričao dok

mu se nije oko ustiju nabrala bijela pjena. Govorio je o golemim i upravo nevjerovatnim posljedicama koje će izum splitskog profesora stvoriti na znanstvenom, industrijskom, a osobito na trgovačkom polju; kako je istom onoga trenu kad je Mato Dujčić stupio na zagrebačko tlo započela „nofa era u ljudska historija“, kako će slavni izumitelj nabrati toliko para „da se bu mogla valjati u dolari kak u slama“ itd. itd. itd.

Mate Dujčić, koji je u svom životu svega vidio nekoliko hiljadarka, za objed je jeo kuhanu govedinu, a u Trogir se vozio na vlastitim nogama, osjetio je kako ga malo po malo i preko njegove volje podilaze žmirci, kako se čitava soba oko njega prijatno rumeni i počeo je da pažljivo sluša razlaganje gospodina s kukastim nosom. On nikada za vrijeme svoga dugogodišnjeg rada nije ni pomislio da će taj rad uroditi takvim američkim plodovima. Zamisljao je kako će svoj izum prodati za par stotina hiljada, sagraditi novu kuću u Veloj Varoši i živjeti od slave da je svome narodu pribavio prvo mjesto u učenjačkom svijetu. Slušajući brojke koje su se u ustima Gospodina Maksa pele na milijune i desetke milijuna dolara, dolazilo mu je da razvali usta i da poput splitskih derana zaurliče:

„Ke šenzacijun, ke dištracijun!“

(Nastavice se)



Luka Perinić (1906–1999) and his books/Luka Perinić (1906. – 1999.) i njegove knjige:

*Dugi Martin: hrvatska priča* [The Long Martin: A Croatian Story] (1932), *Uskrsne pisanice* [Easter Eggs] (1939), *Selo na obali* [A Village on the Coast] (1940), *Božićne jagode* [Christmas Strawberries] (1941).



POŠTARINA U GOTOVU

CIJENA 3 DIN

# KRIJES



1931/32

BROJ 2



Pomalo se počela u njemu propinjati i samosvijest da je učinio nešto što nitko drugi ne može učiniti, da je proslavio svoj rodni Split više nego i sam slavni „Hajduk”. Ostavila ga skučenost i bojažljivost s kojom je stupio na zagrebačko tlo. Dohvatio je svoj golemi kišobran i kako bi debeljko spomenuo koju svotu, udario bi ga šiljkom u veliki obješeni trbuh. Na koncu stao je da se smije tako gromko, da su se stakla na kancelarijskim prozorima tresla, a gospodica Ljubica nije nikako mogla da razumije riječi koje je neko izvikivao u telefon.

— Asti graju, šjor Makso... ča je triba govorit... vajaćemo se u dolarima ka prajci... Hi... hi... hi... ho... ho... hu... hu... hu...

— Selbstverständlich... aber natürlich... ja uvek govorila: ako to ne izumila splitska čovek... onda to niko izumila... Na fusbol utakmica ja vidila: Split uvek tukla Zagreb deset prema nula...

— Ča? Naš „Hajduk”?... Asti sto... I tako se razvio prijateljski razgovor u koji je kasnije ušla i gospodica Ljubica. Razgovor nije bio ničim osobitim prekinut do 11 sati kad je stigao šef patentnog ureda. Mate Dujčić

pristupi k njemu, smjelo mu pruži ruku kao starom znanцу i prijatelju i zapita ga:

— Ča jema nova? A?... A kako van žena i dica?

— Ja sam inžinjer Mladojev. S kime imam čast?

— Pa ča me ne poznate? Ja sam Mate Dujčić iz Splita i upravo san Vas čeka i jedva san vas dočeka... Ma kud ste zaboga čilo Božje jutro?... Da ni bilo ovdje ovega čovika i ove šinjorine, bija bi se usmrdija ka srdjela...

Sad je onaj debeljko počeo klopotati nešto na njemačkom jeziku. Govorio je na dušak. Mate Dujčić je ipak nešto razumio i samo se smješkao. Govorilo se, naime, o njemu, njegovoj slavi i veličini...

I tako se on s onim debeljkom i šefom sklonio na meke fotelje u raskošnoj sobi u kojoj su dugo i dugo raspravljali. Stvar je napokon bila gotova. Izum Mate Dujčića u patentnom spisku inženjera Mladojeva nosio je broj 99,771.

A zatim je crni elegantni auto Maksa Schwarza odnio slavnog profesora Matu Dujčića u veličanstvenu četverokatnicu na trgu N.

## MARS D. D.

**Panika na zagrebačkim ulicama** — Instrukcije iz književnog jezika i tajanstveno iščekivanje Mate Dujčića — Eksploatacija svemirskih tjelesa — Historijska sjednica u hotelu Esplanade — Zoološka istraživanja i otmica splitskog profesora

U četiri sata poslije podne onoga slavnog petka kad se Mate Dujčić pojavio u Zagrebu razletilo se gradskim ulicama stotinjak bijesnih kolportera mašući rukama i nogama i urlajući, da se zemlja tresla:

„Posebno izdanje Zagrebačkog dnevnika-a-a... Posebno izdanje Zagrebačkog dnevnika-a-a...”

Mirni, trijezni i razboriti zagrebački građani, navikli da im se svakih šesnaest dana natakne na nos dva tri posebna izdanja, postajkivali su nepovjerljivo po ulicama, čuleći uši i nastojeći da pogode radi li se o rušenju nove gradske tržnice ili o demisiji pretsjednika pekarskog saveza.

Ali urlici kolportera postajali su sve jasniji i neobičniji.

„Posebno izdanje Zagrebačkog dnevnika-a-a. Čudo od splitskog profesora-a-a... Put na Mars bez morora-a-a... Slavni izumitelj nalazi se među nama-a-a...”

Mirni trijezni i razboriti zagrebački građani, koji su dotada oprezno opipavali u džepu pripravljeni dinar, okaniše se odjednom svoje tisućgodišnje mirnoće, trijeznosti i razboritosti i pojuriše na kolportere. Nije prošlo ni pet minuta otkad je prvi kolporter izronio nosom na vrata tiskare i već je u gradu od 185.582 stanovnika zavladala divlja panika.

Ljudi su iskakali iz tramvaja i autotaksija, jurili gologlavi iz kavana i automatskih bufeta i kao topovska tanad probijali put do najbližeg kolportera: Nekoliko nestrpljivijih skočilo je s obližnjih balkona i prozora na cestu, prezirući vlastite kosti i lubanje prolaznika. I sasvim nelojalna sredstva konkurencije: štapovi, čizme i ostali tvrdi predmeti priskočiše najnestrpljivijima u pomoć. Jedan sporiji kolporter, izabravši loše mjesto, dospio je kroz staklo u izlog trgovine pekmeza.

Gornji ugao Zrinjeva, gdje su odjednom osvanula četiri kolportera, bio je zabarikadiran neprobojnom masom tjelesa, tako da je prometni redar koji na tom mjestu čuva nepovredive bijele crte, posvećene pješacima, mogao zapisati u svoju bilježnicu: „Opšti prekršaj sviju prometnih pravila, u kome su sudjelovali svi nazočni bez iznimke.”



Nije nipošto čudno, ako je jedan posebni dio zagrebačkog pučanstva najrevnije učestvovao u svim ovim manifestacijama narodne radosti. Splitska kolonija, i onako uvijek okupljena na Zrinjvcu, svrstala se sama od sebe u veličanstvenu povorku i uz povike „Doli Zagreb!“ — „Živio Split!“ te pjevanje lokalne himne „Ča je pusta Londra kontra Splitu gradu!“ krenula oko grada, razbijajući u oduševljenju po gdjejkoji natpis i kavanski prozor. Kad se ta povorka pred policijskim konjima mirno i neprimjetno razišla u „Port Artur“ i nekoliko drugih lokala, policija nije mogla drugo nego da uapši počinitelje pronađene na licu mjesta. To su bili: jedna švelja iz Maksimira, starica s papigom, koja vadi budućnost, sjedi sveučilišni profesor s cilindrom i onaj isti čuvar nepovređenih bijelih crta koga je narodno oduševljenje bilo lišilo uniforme.

Toga historijskog popodneva interveniralo je Društvo za spasavanje u 44 slučaja (neki su slučajevi mrtvačkim kolima odvezeni na Mirogoj), a dvanaest zdravih kolportera iz Like, Zumberka i Zagorja postalo je 30 postotnim invalidima s pravom na potporu.

\* \* \*

Dok se tako slava Mate Dujića pronosila svijetom, sjedio je on mrk i nepriznat u jednoj otmenoj sobici u trećem katu četverokatnice na trgu N. Od časa, kad ga je Makso Schwarz doveo u svoju kuću, dogodilo se nekoliko neugodnih stvari koje su slavnemu profesoru potpuno poremetile dušu i tijelo.

O ručku je pojeo par kilograma neobičnih i u splitskoj kuhinji sasvim nepoznatih stvari, koje su mu pokvarile i zadnji aršin crijeva. Zatim je pio nekakvo kiselo vino i dobio žgaravicu. A nakon svega toga, otkrio je da mu je oduzeto pravo micanja, zbora i dogovora.

Odmah nakon ručka bio je rekao gosp. Schwarzu:

„Šjor Makso, kad je čovik dospija u Zagreb, moga bi malo ka obič oni vaš Marjan... čuja san da jema medvidov i drugi beštijica...“

Ali mu je Makso Schwarz s užasom na licu bio odgovorio:

„Nemoguća, gospodin profesor, sasvim nemoguća... Onaj trena kada gospodin profesor stupila na ulica, Zagreber ga napravila u komadića... Vi ostala u moja poštena kuća, u moja kabineta... i bafila se s literatura...“

Da je Makso Schwarz ozbiljno mislio, uvjerio se doskora Mate Dujić sasvim. Pokušavši nekoliko puta da se na prstima otušlja iz kabineta namjeravao se pred vratima na neke elegantno obučene ljude koji su ga uljudno odgurali natrag uz pripomenu:

„Nemoguće! U gradu je buknula revolucija... proglašeno je opasno stanje. Nitko ne smije na ulicu...“

Odstavši od uzaludnih pokušaja, zavalio se konačno Mate Dujić u prostrani kožnati fotelj te proklinjući sudbinu koja ga je ovdje namjerila i pritišćući obim rukama želudac počeo da tigrovskim pogledom promatra namještaj u sobi. Osobito ga je razdraživala jedna uljena slika obješena nad piscim stolom, koja je pri-

kazivala neku staru ženu malih očiju i krupna obješena nosa.

„Napituraču joj brke, oču duše mi... ka Kra-ljeviću Marku...“

I to bi se uistinu bilo dogodilo — jer je Mate Dujić već pošao prema tintarnici — da nije u taj čas pokucao i stupio u sobu neki mladi, kicoški odjeveni čovjek s par knjiga pod pazuhom.

„Ča očete?“ prodere se na nj Mate Dujić. Mladi kicoš nakloni se duboko i počeo sipati riječi kao da govori lekciju naučenu na pamet.

„Veleučeni gospodine, vrlo su nam dobro poznate vaše neprocjenjive zasluge na polju kozmičke fizike, astronomije i matematike, vaš genijalni...“

„Ne beljezgjaj, govori ča očes?“ prodere se još jače Mate Dujić tražeći očima na vješa-lici svoj nerazdruživi kišobran.

„...vaš genijalni izum, koji će omogućiti putovanje smrtnika kroz beskonačne svemir-ske prostore, ali...“

„Ako ne kažeš ča očes, razbiću ti lumbrelom čunjku...“ viknu Mate Dujić sav zelen od bijesa.

Uplašen i nesiguran prekinu kicoš s knjigama bujicu riječi i ponizno reče:

„Trebalo bi da se priučite književnom go-voru, i mene je zapala ta osobita čast...“

Vjerojatno je slavnog profesora od vike bila minula žgaravica, jer se nešto primirio i konačno gundajući sjeo natrag u fotelj.

Mladić je otvorio svoje knjige i počeo da go-vori. Govorio je o čakavskom, štokavskom i kajkavskom dijalektu, o ekavici, ijekavici i ikavici, o zaslugama Vuka Karadžića i Ljude-vita Gaja i o mnogim drugim učenim, narodnim i pravilnim stvarima.

Mate Dujić slušao je neko vrijeme jednolični romon mladićeva glasa, a onda sasvim nepri-mjetno i bezrazložno zaspao dubokim snom pravednika.

Kad se nakon jednog sata probudio, čuo je kako mladić još uvijek govori prevrćući listove svojih knjiga. Mora da je nešto vrlo ružno sa-njao, jer mu se opet povratila zla čud.

„Sve je to lipo, dragoviću moj, nego sa ču ja s tobom repatiškavat. Kaži ti meni, ča je veće, maškula ili šuferin?“

„Maškula?...“ začudeno podigne mladić oči iz svojih knjiga.

„Ne znaš? To ne znaš? Nedovoljno. Aj na misto!“

I budući da se mladić nije pomicao, pograb ga Mate Dujić i udarivši ga snažno nekoliko puta nogom, izbac ga iz sobe.

Bilo mu je svega dosta. Pograbio je svoj kišobran, srušio par ljudi na vratima kabineta i preskačući po nekoliko stepenica izgubio se na ulici. Čulo se kako jureći viče:

„Pokazaću vam ja, ča je revolucija!“

\* \* \*

Kad je Makso Schwarz telefonski obaviješten o nemilom događaju, nalazio se u vrlo važnom poslu. Već u dva sata poslije podne sazvao je u jednu tajnu dvoranu hotela Esplana-de najuglednije financijske magnate Zagreba da im izloži jedan novi, u privrednoj povijesti čovječanstva dotada nečuvani prijedlog.

Došli su gosp. Loewenstein sa svojim smaragdnom monoklom, gosp. Rosenkranz u svom otrcanom žaketu, gosp. Wolf uvijek nasmjijanih debelih usana, gosp. Zvijezdić poznati spekulat na baissu, gosp. Blau, koji se tri puta već sasvim skrhao i opet podigao. Svi su oni došli s nekom nepovjerljivom znatizeljnom i zasjeli uz zeleni stol.

„Želila Schwarz meni opet nabiti robove?“ mislio je gosp. Blau.

„To bila svakako zmazana Schwarz-intriga“, zaključivao je gosp. Loewenstein, a ostali su se u mislima posvema slagali s ovim slutnjama.

Ali ovaj put se radilo o iznimci. Gosp. Makso Schwarz srdačno se izrukovao sa prisutnima i sjajući se u nosu, čelu i obrazima započeo s neobičnim uvodom:

„Što vi kazala, poštovana gospodo, što kazala ti stari šuft Blau i ti debela svinja Rosenkranz, ako ja iznijela takva prijedloga, da od svota profita svi skup pala u nesvijest?“

Crne očiće gosp. Schwarz upalile su se podrugljivim samosvjesnim plamenom i on nastavi:

„Što vi rekla, ako ja iznijela takva stvar, da Zagreb gledala na Wall Street\* kao na obična gusjenica?“

Gosp. Rosenkranz, kome je dolazilo da na riječ Wall Street skine s glave šešir — ali ga je već bio objesio — pomisli na čas: „Siromašna Schwarz poludila — sasvim poludila — šteta, inače bila sasvim korekt.“ Ali gosp. Makso Schwarz nastavljao je snažnim, uvjerljivim tonom:

„I to još najinteresantnija... da sve to ne bila obično bluff... to bila ajnfah, sasvim konkretna stvar...“

Dotada sumnjičava lica prisutnih osvojena izrazom Schwarzova lica, samopouzdanjem njegova govora, počеше odjednom da bĳede. Ili se inače ozbiljni Schwarz prvi put u svom životu htio da našali, ili se zbĳila radilo o nečem strašnom, golemom, nečuvenom.

„Ja odmah prešla na stvar — započē nižim tonom gosp. Makso Schwarz. — Ja pronašla mogućnost eksploatacije ne ovoga grada, ne država, ne Evropa, ne čitava zemlja, nego čitava univerzum, zvijezda, planeti... osobito.“

Istim zanosom kojim je jutros pričao Mati Dujiću, ali sasvim drugim riječima i ciframa govorio je Makso Schwarz o eksploataciji jednog člana sunčanog sustava — crvenog Marsa.

Dok je govorio, vladala je u sobici mrtva tišina. Lica novčanih magnata poprimila su sablasne oblike, a napeti bubnjići u ušima primali su svaki titraj Schwarzova glasa.

„I tako,“ završio je Makso Schwarz, „ja konkretno predložila: osnivanje dioničko društvo za eksploataciju planeta. Društvo se bude prozvala — Mars d. d.!“

Nakon zadnjih govornikovih riječi još je neko vrijeme potrajala šutnja, a onda se odjednom prošue divlji, neobuzdani glasovi.

Gosp. Rosenkranz podigao se sa stoca i počeo teškim nogama da pleše po parketu, mašući rukama i puštajući neke čudne, neartikulovane glasove.

\* Wall Street je finansijski centar New-Yorka, a po svom uplivi i čitavog svijeta.

### Takove slike



veličine 6x9 cm pravi svatko od Vas lagano i uspješno sa

**KODAK** foto-aparatom i

**KODAK** Verichrome filmom



MODEL I počevši od Dinara 145\*—  
kod svih foto-trgovaca ili izravno kod

**KODAK** d. s o. j. ZAGREB

Praška ulica 2



Gosp. Blau pristupio je k Maksu Schwarzu i, grubajući ga stisnutom šakom u trbuh, piskutao :

„Ti Schwarz... ti prokleta lupež, defraudant... ti...” I ne znajući da nade srdačniji naziv stade odjednom da ga grli sa suzama u očima. Loewenstein je upravo htio da sveznajućeg Maksa upita za carinske tarife na Marsu kad je zazvonio telefon i obavijestio Schwarza da je slavni izumitelj bez traga nestao.

Puštajući slušalicu iz ruku, mislio je Makso Schwarz da će ga zemlja progutati.

„Ta prokleta splitska bakalar... Loewenstein, ako kros pet minuta ne stвориš auto, sve propala, pro-pa-la... zum Teufel... otišla do vra-ga...”

Zagrečavajući se od jecaja, sklapao je nepobjedivi berzijanac ruke i molio :

„Loewenstein, ako imala milosrđa... za mene... za moja Sara... za moja djeca... odmah dozvala auto...”

\* \* \*

Mate Dujčić, koji se prvim tramvajem odvezao u Maksimir, izvrsno se zabavljao. Bilo je šiljkom kišobrana sve od reda: vukove, medvjede, kune i lavove i načinio u zoološkom vrtu pravu prašumu. Nekoliko posjetnika, koji su čitali u Zagrebačkom dnevniku da životinje

predosjećaju potres čuvši tu paklenu viku stadoše da bježe glavom bez obzira.

Kad je čuvar vrta, dotrčavši bez daha pred lavlju kavez, profesora pomenuo da je zabranjeno dražiti zvijeri, dobio je odgovor dostojan slavnog izumitelja :

„Pro primo, ja ne dražim beštije nego i škakljan, a pro sekundo zašto čovik plaća dva dinara za biljet, ako ne smi čut kaki glas ima zagrebačka zoologija.”

Kad je čuvar protestirao proti ovom umnom razlaganju, bio je i sam poškakljan „Jumbrelom” po trbuhu, i Mate Dujčić mu je čuo glas : „Kaj vi mislite gospon, će ne maknete vašu ambrelu...”

Dalje neumrli profesor nije čuo, jer ga je nekoliko snažnih ruku pograbilo, podiglo u vis i proti svim pravilima higijene uguralo u jedan crni auto.

Šest ljudi u svečanim crnim odijelima držali su čvrsto krakove Mate Dujčića dok je auto brzinom od 100 km na sat letio Maksimirkom cestom prema trgu N.

Prepoznavši među njima svoga gostoprimca, Maksa Schwarza, profesor Dujčić promrsi nešto sasvim splitsko kroz zube i pljune u strop.

(Nastavice se)

## PRIČA SA ŽALOSNIM SVRŠETKOM

Vi, recimo, sjedite u svom razredu. Uzmimo da i mirno sjedite, što je teško vjerovati. osim ako kao Sokrat znate da ne znate ništa. E, dobro... Vi tako sjedite mirno, sjedite i gledate profesora, a on gleda vas. To je sve lijepo i dobro, ali doleti na prozor, recimo, vrabac. Doduše, može doći i kakva druga ptica, ali najvjerojatnije je da dođe vrabac, jer je to najdrzovitiji rod, ti vrapci...

I sada pošto je vrabac doletio na prozor, u vama se probudi ono staro neprijateljstvo prema vrapcima, to više što vam se vrabac nekako ruga, što li, jer vi morate biti u školi, a on ne mora. I vi, razumije se, tražite nešto čime bi mogli da otepete to drzovito stvorenje. I to je dobro, ali profesor iz povijesti opazi da ste se vi nekako užurbali i prozove vas, a to nije dobro...

Dodete pred katedru...

I vrabac se premjesti na onaj prozor kod katedre, baš kao da hoće prkositi. Prkos je ružno svojstvo, koje ne pristaje ni drzovitu vrapcu. Recimo da vas profesor pita: „Koga je Aleksandar Veliki potukao kod Issa?” Vi ste krivo razumjeli i jer gledate neprestano u vrapca koji biva sve drzovitiji, mislite da vas profesor pita što vi to gledate, pa, dakako, pristojno odgovorite: „Molim, jednog vrapca...” Na vaš iskreni odgovor prasne sav razred u smijeh, vrabac se poplaši i odleti, a profesor se najprije zadivi junaštvu Aleksandrovu, pa se snebi nad vama, onda se razljuti, i napokon se njegov gnjev povuče pred milosrdem, i on odlučio da vas još pita, pa će vam dobrostivo: „Dobro, Aleksandar je potukao vrapca, a molim vas, što je

onda bilo?...” Vi još uvijek gledajući za vrapcem koji se smjestio negdje na krovu i čudi se i veseli što je ostao živ poslije onoga gromovitog smijeha, odgovorite: „Molim, vrabac je odletio...” Ali sada profesor pomisli da se vi s njim uistinu rugate pa vam zapiše drugi red i, eventualno, ako je goropadniji, dade vam „poputnicu” da sve tuđnji...

Zar to nije nesporazum? E, dobro... Ali tomu nesporazumu je kriv vrabac, ne vi, a vrabac stoji slobodno na dvorištu, ključa i skakuće, a vi se morate kod kuće da s fatom natežete o tom da li ste krivi ili niste. Tata bi svakako htio da ste krivi vi, a ne profesor ili vrabac, a vi obratno, i na koncu se razidete sa „status, quo”. Vi mislite da je kriv vrabac, tata misli da ste vi, ali vam ipak taj „status quo” škodi, o čem bi znala pripovijedati vaša leđa. Pa da to nije nepravda!

Pod težinom osvete pade vrabac još isti dan od pračke mrtav te sada leži pred gimnazijom. Mala je to utjeha, jer on je poginuo i više ga nema, a vi ste ostali i morate snositi posljedice. A to je nesporazum. Istina, vrabac je malen, a nesporazum je velik, jer ipak ostaje neriješeno dvoje: zašto su stradala leđa, a nisu kriva, i zašto je pao vrabac, a nije kriv!

Znam da se nitko neće dati na taj mučni posao da se prihvati rješavanja toga pitanja. Jedino iz prošlih događaja možemo crpiti pouku za budućnost, a ta je: prvo, sabranost i pažnja redovno nam uvijek koriste i drugo, vrabac je ipak, uza svu drskost, nevina i simpatična ptica.

Ante Miličić, IV. gimn.



Kruno Krstić (1905–1987) and the book he co-authored with Petar Guberina *Differences Between the Croatian and Serbian Literary Languages* in 1940.

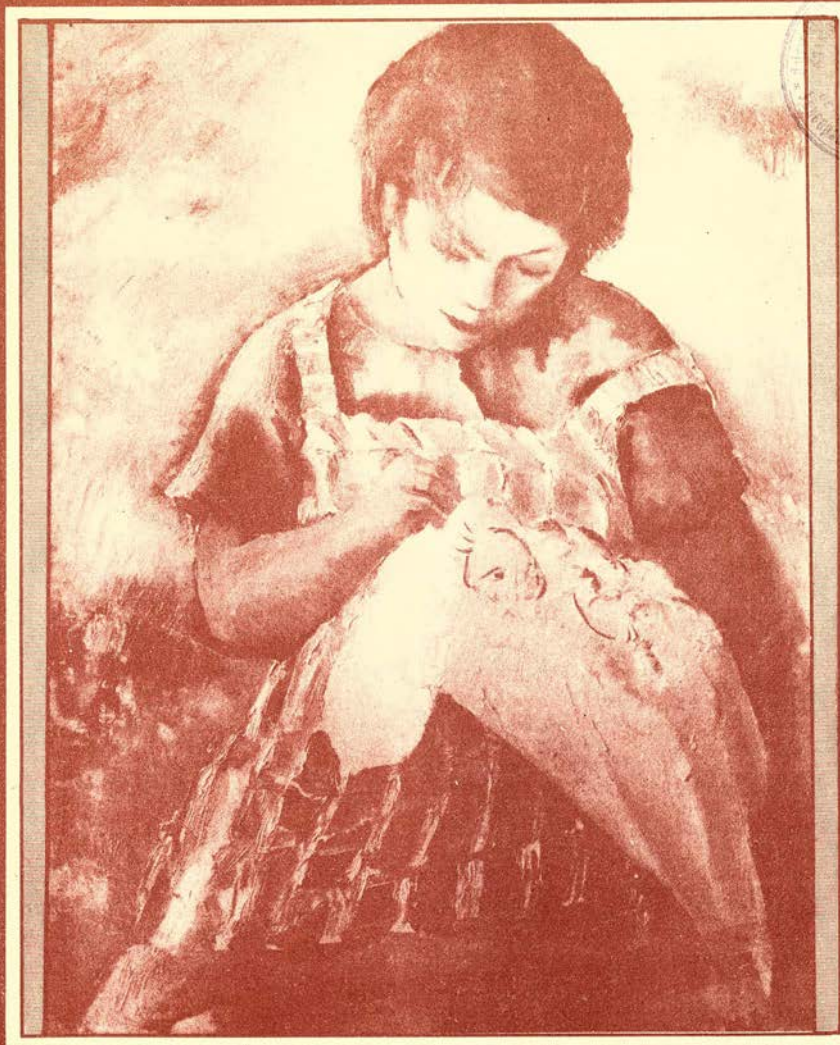
Kruno Krstić (1905. – 1987.) i njegova knjiga *Razlike između hrvatskoga i srpskoga književnog jezika* napisana u suautorstvu s Petrom Guberinom iz 1940. godine



POŠTARINA U GOTOVU

CIJENA 3 DIN

# KRIJES



1931/32

BROJ 3





## VALOVI MISLI I ČUVSTVA

**Mate Dujić ostaje živ — Oglas u korist Mate Dujića — Kratki ostrišci iz dnevnika Mate Dujića : što sve on misli o sebi i drugima, i šta sve o njemu drugi misle — Slava Mate Dujića — Pregršt pisama na adresu slavnog izumitelja**

Nema toga stenografa na svijetu koji bi mogao zapisati sve što se slavnom Mati Dujiću desilo kroz tri mjeseca njegova zemaljskog života u gradu Zagrebu. On je sam u jednoj svečanoj zgodi izjavio :

„To je pravi mirakul da san osta živ.“

Od onog dana kad su slavnog profesora ugrabili kao kakvu indijansku ljepoticu, nije on imao mira ni danju ni noću (o jutru i večeri ne treba ni govoriti). Izmučen svečanim sjednicama, javnim predavanjima, intervjuima, bračnim ponudama, počasnim diplomama i pozdravnim brzojavima, rekao je jednoga dana Maksu Schwarzu :

„Ja ne znam ča san dragon Bogu skrivija da su se svi na me uštinjali. Ako ovo bude duralo još dva mjeseca, bacicu se u more.“

Makso Schwarz, blijed kao krpa, otrčao odmah na policiju, koja je izdala ovaj oglas :  
Br. 493047

### Na znanje

Upozorava se cjelokupno građanstvo da svim sredstvima spriječi poznatog izumitelju Mati Dujiću, profesoru u m., pristup do rijeka, mora i jezera i uopšte do svih vodenih objekata, koji premašuju 4 (četiri) hektolitra sadržine. Ako tko opazi istog Matu Dujića da se približava kojem od spomenutih objekata, dužan je pod prijetnjom globe od 500.000 din ili zatvora od dvije godine obavijestiti o tome najbliže policijske organe i istovremeno svim načinima zadržati spomenuto lice na licu mjesta. Zagreb 9 jula 19... Upravnik policije

*Andelović*

Desilo se na žalost da je zagrebačko građanstvo, shvativši presavjesno svoju narodnu dužnost, u nekoliko slučajeva zaustavljalo sasvim neudžna lica, koja su pokazivala neku sličnost sa slavnim profesorom, katkada i vrlo energičnim sredstvima. Tako je jedan poznati zagrebački odvjetnik, dok se vozio tramvajem prema Savi, udaren tupotvrđim predmetom po glavi, čime je nesamo bio zaustavljen u namjeri da se približi vodenim objektima, nego je dobio i potres mozga.

Sam Mate Dujić bio je blokiran sa svih strana. Od 24 sata u danu, deset sati je morao da

dijeli autograme. Pri tom dijeljenju autograma — uslijed neobične ljubavi Zagrepčana za slavne ljude — dešavale su se upravo nevjerovatne stvari. Neka gimnazijalka sa Trešnjevke izgulila je Mati Dujiću, dok se potpisivao na njezinu fotografiju, čitav čuperak kose zajedno s kožom, neka druga gospođica sa Zrinjevca otkinula mu je s kaputa sve gumb, dok je jedna guvernanta iz Tuškanca pred njegovim očima ispila pola deci octene kiseline i srušila se na pod s riječima : „Ili tvoja, ili ničija.“

Da poštovani čitatelji dobiju bar blijedu sliku o glavnim događajima koji su se desili u to vrijeme, donosimo nekoliko izabranih stranica iz dnevnika samog Mate Dujića.

8 lipnja. Današ je padala kiša, i bilo je morko. Makso Schwarz je veliki prasac.

12 lipnja. Bakalar u Zagrebu ne valja ništa. Smrdi po petrolju. Vraćam se u Split. Ako Loewenstein još jedanput reče da na Marsu nema ljudi, razbiću mu čunju i vraćam se u Split.

15 lipnja. Danas sam govorio u Pučkom sveučilištu. Gluposti. Odredili su da predajem o temi : „Svjetski mir i planeti.“ Rekao sam im : „Svjetski mir nema nikakva posla s planetima, a planeti nemaju nikakva posla sa svjetskim mirom. Onaj koji se bavi svjetskim mirom nema pojma o planetima i obratno. Govoriti o svjetskom miru i planetima, to je kao govoriti o Napoleonu i kiselom kupusu.“

Na predavanju je bilo puno ljudi, i svima su smrdile noge.

18 lipnja. Rekao sam inženjerima da su telad. Oni misle da ću ja s mojim balunom letjeti na Mosor. Onom glavnom iženjeru dao sam nogu ; ostraga.

24 lipnja. Hvala Bogu, prispjele su slane srdjele. Ima ih puno barilo. Žedan sam ko pas. Dopustio sam da u Newyorku krste Broadway mojim imenom. Maks mi je kazao da su izumili neke sardine koje se zovu „Mate Dujić“. Neka ih... Generalu Nobilu odgovorio sam na pismo. On je htio da dođe sa mnom na Mars. Ja sam mu brzojavno odgovorio : „Gospodine generale, moj balun nije Zepelin, a Mars nije Sjeverni Pol. Mi ne jedemo ljude. Amen.“

28 lipnja. Bio sam vidjeti „Malu Floramy.“ Dali su mi jednu ložu. Vidio sam samo polovicu, i to lijevu polovicu predstave. Pita sam Maksa Schwarza kako izgleda desna polovica, ali on ne zna. Kaže da ide samo na ženijal stvari. Portir mi je rekao da je na desnoj strani

skoro jednako kao i na lijevoj. Drugiput ću pogledati desnu stranu... Jako me boli stumak (želudac). Ja mislim da me Makso Schwarz kani otrovati. Vraćam se sutra u Split.

26 srpnja. Danas je sveta Ana. Pročitao sam nekoliko pisama. Na stotine ih ni ne vidim. Ovo mi se najbolje sviđelo:

Dragi gospodar,

Nama su u dinaziji držali predavanje o prošlosti i budućnosti. Ne umijem ripetiškati svaku riječ, ali sam arivalo do konkluzion, da ste vi denijali gospodar. Vi za budućnost, a don Frane Bulić za prošlost. Čio bi Dubrovnik bio arajdan kad bi se čulo da će Vas vapor k nama donijeti. Govoru da će po Stradunu staviti standale i bandijere i da će staviti sve od Pila pa do Gruža veliki tapit, ako nam vi, dragi gospodar, dodete. O ja, kako bi vas ja željela videti! Sve su naše sinjorine namurane u vas i sve pomnjivo legaju što o vama donose dornali. Ja bi bila sretna kad biste odgovorili na moje pismo almeno s par slova. Moja vas je teta Kate videla jednom proč blizu Gospe od Dobrića u Splitu i hvali se i ginjeta da ste joj izgazili na nogu. Adijo, dragi gospodar, i donesite mi s Marsa koju stvar za uspomenu. Biću vam zahvalna do groba  
Vaša

Ane Bobarica

Dubrovnik, II kono 233.

28 srpnja. Danas je bila sjednica i raspravljalo se, tko će sve putovati na Mars. Rekao sam im svoje stručno mišljenje. Prije svega, Loewensteina neću sobom. Neka mi još jednom reče da će sa mnom, vraćam se u Split. Loewenstein je obična svinja, a ovo nije Nojeva korabljica. Zatražio sam da se s izleta na Mars isključe: 1. svi koji nisu punoljetni; 2. svi oni koji ne znaju razlikovati Marsa od Sljemena, Jupitra, Venere i Saturna; 3. svi oni koji trpe od morske bolesti, od reumatizma, kolere i melanholije; 4. svi oni koji su riječju, mišlju i djelom protivnici grada Splita, cara Dioklecijana, don Frane Bulića i Ive Tijardovića; 5. svi oni koji se bave lilozofijom, gatanjem ili spiritizmom; 6. svi oni koji su duži od 2 metra i 50 centimetara, kraći od 160 centimetara, teži od 2 metrička centa i laganiji od 70 kg (radi ugleda našega naroda na Marsu) i 7. svi oni koji se bave ljubavlju, politikom, varanjem i sličnim stvarima. Sjednica je trajala do dva sata poslije ponoći te je pročitano oko 700 ponuda.

29 srpnja. Konačno su primljeni ovi članovi ekspedicije: 1. Mate Dujčić, profesor u miru, neoženjen, katolik, neporočan, rođen u Splitu 1876, izumitelj vacuum-balona, dioničar „Marsa“ d. d., redoviti član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, član Academie Francaise i svih ostalih kulturnih, dobrotvornih, znanstvenih i sportskih društava na svijetu, počasni doktor svih sveučilišta Evrope, Amerike, Azije, Afrike i Australije, vođa i ekspedicije na planet Mars; 2. Makso Schwarz, bankar i veletrgovac, oženjen, rođen u vagonu između Harkova i Berlina 1890, izraelske vjeroispovijesti, pretsjednik i dioničar „Marsa“ d. d., zastupnik svih ekonomskih interesa Zemlje na planetu Marsu; 3. Ivica Bukavec, novinar, bivši student filozofije, rođen u Zagrebu god. 1905,

Za Božić mladež si želi

**KODAK**

fotografski aparat



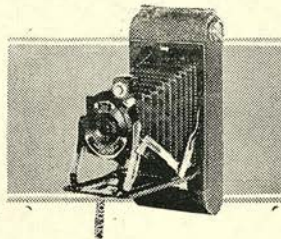
Poučan, dragocjen, a uz to jeftin dar.  
Počevši od Din 145

Napose preporučamo:

**KODAK BEAU BROWNIE 6x9 cm**  
Din 230



**POCKET KODAK JUNIOR I FOLDING**  
**HAWK-EYE,**  
sa KODAK anastigmat lećom 6'3  
Din 570



Posjetite bezobvezno tt.

„KODAK“, Praška ulica 2  
i tražite besplatni cjenik od  
„KODAK“, Zvonimirova ul. 2



rimokatolik, neoženjen, pisac knjige „Šetnje po Zrinjevcu“, član Haška, izvjestitelj s ekspedicije; 4. Imbro Hadžimerović, žandar, rođen u Sarajevu god. 1890, oženjen, musliman, pretstavnik vlasti i poretka na ekspediciji; 5. Milutin Jovanović, advokat, bivši narodni poslanik, rođen 1895 u Beogradu, pravoslavne vjere, oženjen, prestavnik pravnih interesa Zemlje na planetu Marsu; 6. Dr Adolf Prohaska, sveučilišni profesor, rimokatolik, rođen god. 1876 u Brnu, pisac djela „Historija južnoslavenskih dijalekata“, jezični izaslanik Zemlje na planet Mars; 7. Micika Strugar, strojopisačica, rođena god. 1915 u Ljubljani, neudata, izabrana za „Miss Jugoslaviju“ t. g. i dobitnica besplatne karte za vožnju do Marsa i natrag, domaćica ekspedicije. Podriguje mi se; biće od onih današnjih kranjskih kobasica.

30 srpnja. Ova se žega ne da podnositi. Živ sam izgorio. Kažu da psi pobijesne od vrućine; biće da je istina.”

Strašna žega, koja je napala našeg slavnog izumitelja imala je za posljedicu i to, da je prestao pisati svoj dnevnik. Znakovni bjesnoće koje on predviđa u svojoj zadnjoj bilješci, pojavili su se doista, ali u prilično blagoj mjeri. Makso Schwarz je morao da metne dva umjetna zuba, a glavni inženjer vacuum-balona pušten je nakon bolničkog pregleda u kućnu njegu.

Iz svoje prirodne skromnosti ne spominje slavni Mate Dujčić u svojim neumrlim memoarima svē one iskaze časti i poštovanja koje mu je pružio zahvalni zemaljski planet. Ne samo da je glasoviti Broadway u Newyorku nazvan „Mate Dujčić Street“, nego se skoro trećina važnih geografskih imena preporodilo u korist Mate Dujčića. Tako je Kristijanija, nakon što je prekrštena u Oslo, još jednom promijenila svoje ime u Dujčićanija, rt Dobre Nade nazvan je Marsovim rtom, Vezuv je nazvan Matinim brdom, Južna obratnica koja se prije zvala jarčevom obratnicom prekrštena je u Dujčićevu obratnicu itd. itd. Ne treba ni spominjati, da dva mjeseca nakon dolaska neumrlog profesora u Zagreb, nije bilo ni jednog grada, varoši ni sela na zemaljskoj kugli koje ne bi imalo ulicu Mate Dujčića. Osim sardina, nosile su ime Mate Dujčića kutije laštila za cipele, masti za mazanje podova, cigarete, toaletni papiri, cigare, razni preparati za poljepšavanje i pomlađivanje, brijače britvice, sapuni, likeri, patentne blagajne, fotografski aparati, masti proti kurjim očima, za uklanjanje suvišnih dlaka itd. itd. Posebnim zakonom određeno je u svim državama da se Mate Dujčić proglasi „zaslužnim za zemaljsku domovinu“, a počasne diplome članstva i građanstva stizale su u Zagreb na vagonu. U Splitu, Londonu, Lenjingradu i Filadelfiji podignuti su veličanstveni spomenici iz mramora i bronca koji su prikazivali slavnog profesora kako dalekozorom gleda u zenit ili kako svojim kišobranom upire u horizont. U nekim južnoameričkim republikama buknule su revolucije koje su išle za tim, da se Matu Dujčiću proglasi pretsjednikom. Jedno indijansko pleme iz Yellowstone National Parka imenovalo je slavnog izumitelja svojim poglavicom te mu poslalo na dar par mokasina,

tomahawku, perjanicu, lulu mira i desetak skalpova uz pripomenu, da više skalpova radi nepravdnog uplitanja blijede braće u poslove crvenih ljudi nije bilo moguće oguliti. Poruka pisana na bivoljoj koži završavala je riječju: Howgh! Društvo Naroda u Ženevi proglasilo je Matu Dujčiću svojim počasnim pretsjednikom i poslalo mu je spomenicu u kojoj su bile i ove riječi: „Čvrsto se nadamo da ćete, gosp. pretsjedniče, svim srcem poraditi oko izvršenja Youngova plana, Ženevskog ugovora, Hooverovog prijedloga, Kelloggovog pakta i svih ostalih mirovnih, razoružavajućih i pomirljivih ideala na planetu Marsu. Društvo Naroda uvijek je spremno da u slučaju potrebe odašleže na lice mjesta svoje komisije i da se sastane na izvanredno vijećanje”.

Usred svijui ovih hvalospjeva i apoteoza nije čudo, da je Mate Dujčić dobio upalu slijepog crijeva i morao da se podvrgne operaciji. Operaciju je izvršio savjet profesora svih medicinskih fakulteta Evrope te je svaki dan izdavan bulletin o zdravstvenom stanju visokog pacijenta. Među ostalim, konstatirano je, da je upala nastala uslijed toga što je u crijevo dospjela omašna riblja kost, nekoliko pera za pisanje, i komadić špaga, vjerojatno sa kobasice.

Oporavivši se od bolesti, prihvati se Mate Dujčić zadnjih priprema oko ekspedicije. Balon je već bio gotov, sagrađen na sredini igrališta Concordije i ograđen sa svijui strana visokim drvenim plotom, da se spriječi pristup znatiželjnicima i ukrcavanje nepozvanih. Pokoravajući se postojećim pravnim običajima (i ako bez ikakve potrebe) sastavio je Mate Dujčić i svoju oporuku koja glasi:

„Ja Mate Dujčić odlazeći sa ovog svijeta živ i zdrav (što je prije mene učinio samo sv. Ilija) i čvrsto se nadajući da ću isto tako živ i zdrav natrag prispjeti, određujem, u slučaju da mi se što — ne daj Bože i sveti Duj — dogodi, slijedeće:

1. Moja kuća zajedno sa svim što se u njoj nalazi ima pripasti onomu koji napiše najbolju knjigu o izletu na Mars i u njoj dokaže, da sam ja bio pošten građanin, pravi rodoljub i čovjek visokih ideala.

2. Moje počasne diplome, korespondencije i sve ostale papirnatu objekte ostavljam onome koji mi bude najbliži u času moje — neželjene — smrti, s preporukom da mi skine naočale i po mogućnosti zaklopi oči.

3. Pravo na iskorišćavanje mog patenta ostavljam Maksu Schwarzu u njegovom potomstvu do devetog koljena.

4. Moje tijelo neka se prenese u Split i zakopa uz svirku općinske muzike i u pratnji svih članova „Hajduka“ na Sustipanu, što bliže moru. Neka se na mom grobu napišu samo ove riječi: „Mate Dujčić, splićanin, prvi otputova na planet Mars. Nakon zemaljskih muka, Bog mu dao dušu pokoj”.

5. Želim da se nakon moje smrti zaboravi i oprost, ako sam kome izbio zub, zaželio da ga vrag odnese, udario ga nogom, ili rukom.

Zagreb, 12 srpnja 19...

*Mate Dujčić, prof. u m.*



POŠTARINA U GOTOVU

CIJENA 3 DIN

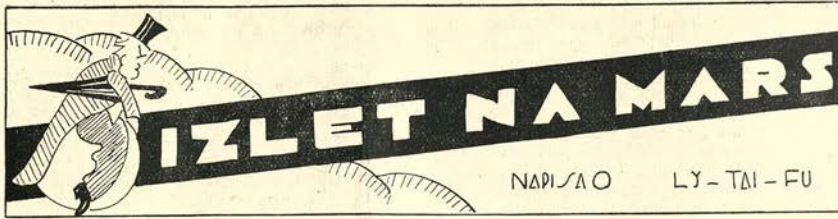


# KRIJES

1931/32

BROJ 4





## ZBOGOM, SVIJETE

Neobični plakat — Raspoloženje u rodnom gradu Mate Dujića — „Marsovo Doba” — Muzej — Sjednica općinskog vijeća u gradu Splitu — Vlakovi, bačve i ostalo — Zgode u Zagrebu i čudo od utakmice u korist Splitskana — Oproсни govor Mate Dujića i odlazak prema nebesima — Zbogom, svijete!

Golemi crveni oglasi, polijepljeni po svim dijelovima grada od Bačvica do Marjana, objavili su splitskim građanima najslavniji datum u povijesti ljudskoga roda, Dalmacije i Splita...

Pred tim se oglasima u hrpama zaustavljalo sve što je poznavalo latinski alfabet i arapske brojke: dugački mršavi činovnici s poreznog ureda s naočarima, utovljeni trgovci u odijelima koja su vonjala na bakalar i kiseli kupus, ljekarnici s kaputima od listera i teškim lancima o prsluku, parfimirane uredske gospođice, slikari i kipari s dugom neurednom kosom, gimnazijalci i realke s knjigama, listonoše s izgužvanim hlačama i slaninom namazanim čepelama, fratri crni i bijeli u širokim habitima, Kaštelanci i Trogirani u surkama s alamarima i s čupavim ridim brkovima.

Stupu visoka slova crna i masna naviještala su Dioklecijanovu gradu da će njegov najslavniji sin „tačno 18 rujna u 6 sati poslije podne poletjeti nebu pod oblake, u svemirske ponore, da dokaže svijetu što smo i ko smo.”

18 rujna! U gradu sa 40 hiljada i jednim stanovnikom nije se ni o čemu govorilo, ni o čemu mislilo ni sanjalo nego o tom divnom danu, kada će metalna „bova”\* zajedriti u nadzemaljsku pučinu. Pjesnici i ostali književnici, kojima grad Split obiluje od pamtvijeka — počevši od Tome arciđakona — punili su stupce novina i revija svojim lirskim zanosima, ne reflektirajući na honorar, iz nepatvorenog rodoljubnog žara. Pokrenut je i poseban list „Marsovo Doba”, koji je od početka do kraja bio kreat marsovskim štivom i donosio preko čitavih stranica slike slavnog profesora u svim pozama i situacijama. („Mate Dujić gleda kroz prozor”, „slavni izumitelj oštri olovku”, „neumrli profesor hoće da kihne”, „naš čovjek pri srdelama” itd.). U šaljivoj rubrici toga lista mogla se čitati i ova šala: „Gnjavator: — Koja je razlika između Splita i Marsa? — Žrtva:?! — Gnjavator: Razlika je ta, što kad iz Splita ljudi odlaze na Mars dolaze.”... Susjed Mate Dujića iz Veloga Varoša, Luka Palavorda, ograđio

\* Velika šuplja bačva, o koju se vežu brodovi.

je u svom vrtu neku udubinu i pokazivao je za dva dinara svakome kao otisak potplata Mate Dujića kad je jednom — po njegovoj tvrdnji — u svojim dubokim mislima tamo zabludio. Gradska općina podigla je veliki zajam i preko posebnog odbora sakupljala za skupe novce sve što se ticalo Mate Dujića. Tako su se odjednom — između ostaloga — pronašle sve cipele Mate Dujića. Bilo ih je svake mjere i oblika, a jedva su ih privremeno smjestili u tri sobe splitske realke. Po toj su zbirci ljudi zaključili da je Mate Dujić iz svojih malih prihoda svakoga tjedna trošio barem dva para cipela, i da mu se noga svakoga časa mijenjala: smanjivala i povećavala. Jadranska Straža priređivala je besplatne izlete iz unutrašnjosti da svak može vidjeti čudo od kuće, u kojoj se slučajno rodio Mate Dujić. Pred tom je kućom svaki dan svirala glazba, čemu su se osobito veselili Velikovoarošani. Kuća je bila zapečaćena i sve je moralo ostati u onakvu neredu kakav je ostavio Mate Dujić kad je pošao u svijet.

15 rujna, tri dana prije historijskog događaja, održana je izvanredna svečana sjednica splitskog općinskog vijeća koja je imala na dnevnom redu samo jednu tačku: „Sudjelovanje Splita u proslavi prvog izleta na Mars”. U dvoranu vijećnice ulazili su gradski oci u bonžurima, žaketima i smokingima, svečano zadovoljni i nekako ponosno uznemireni. U bućnom žagoru prije otvorenja sjednice čuli su se pojedinačni i važno naglašeni izrazi: vacuum, milijarde kilometara, kisik, gravitacija, napučenost, marsovska vinogradarska kriza, centripetalno, pokvareni zrak, Mate Dujić itd. Sjednicu je otvorio dugogodišnji načelnik općine Dr. Filip Kačić sav ulašten i neobično prijazan.

„Svima je poznato” — rekao je dr Kačić — „zašto smo se ovdje okupili. Okupljamo se ovdje izvanredno samo u navlastitim zgodama kad neki neobični događaj trgne naš grad iz svakodnevnog letargije: kad tuča otuče vinograde, kad vihor upropasti masline, kad gradom zahara difterija ili skrlet, kad građani umiru od gladi ili presahne gradski vodovod. Tako smo se eto sakupili i danas kad slavni naš sugrađanin profesor Mate Dujić (urnebesni povici: Živio! Živio!) ostavlja zemaljsko tlo da ponese ime grada Splita i upiše ga visoko u eterske praznine...”

Govor je načelnikov potrajao dva sata, a prekidale su ga burne ovacije čovječanstvu, Mati Dujiću, planetima i gradu Splitu.



Na upit načelnikov, ima li tko što da primijeti, ustao je Marin Caleta, splićanin starosjedilac i član porodice koja se u povijesti spominje čak od mongolskih vremena, i rekao :

„Ako ću pravo reć, nisam kuntenat, oću reć, srce mi se para, kad pomislim da će onin fureštin, od Zabrega bit dika i-čast od našega čovika. Tribalo ga je fermat kad je iša na feratu ; jema u nas fala Bogu dosta pulcije. Lipo je moga poletit od kampanila sv. Duje i bordižavat do Mrasa ka na tramuntanu. Splicka općina uradila je nematerijalno, oću reć ka da ona nije prava mater od svi općinara!“

Ovaj prijekor uglednog gradskog oca duboko je dirnuo srca svih prisutnih, i na mnogim očima javile su se suze. Gradski načelnik odgovorio je ukratko, istaknuvši nepredviđene okolnosti, koje su gradu Splitu otele čast da bude svemurskim aerodromom. I njegove su riječi također izmamile suze na očima prisutnih.

Sjednica koja je potrajala od 8 sati u jutro do 2 sata poslije podne imala je i burnih momenata. Nastala je svada između pretplatnika dvaju lokalnih listova: „Morskog vremena“ i „Morske straže“ oko pitanja da li će se vremenom sav Split preseliti na Mars, ili će ostati u Dalmaciji, jer su listovi građanstvu protivno svjetovali. Svada je svršila time da je gradski otac Meneghetti rekao gradskom ocu Dominku De Porco da je „pravi prašač“ i završio riječima: „Ti oštani in produndiš, a mi še penjemo in ešćelšiš.“

Međutim se sve to, kao i mnogi drugi događaji u ljudskoj povijesti, naskoro zaboravilo i to već 17 rujna kad su posebni vlakovi počeli da voze splitske općinare u Zagreb. Od prolaza tih vlakova koji su prevozili u grad uzlela ne samo Splićane, nego i Šibenčane, Makarane, Biogradane, Knjinjane, Bračane itd. tutnjila je cijela lička pruga. Vlakovi su bili od prvog do zadnjeg vagona okićeni zelenilom, grozdovima i zastavama na kojima su stajali oduševljeni natpisi: „Živjeli planeti!“, „Naprijed na Mars!“ „Sretan put, Mate Dujiću!“, „Aleluja!“ itd.

Međutim treba istaknuti da nisu svi išli vlakovima. Neki planinari odoše dva dana prije pješke, a neki su govorili da će ići morem plivajući iz Splita do Sušaka, jer treba pokazati šta sve Splićani mogu.

U povijesti dalmatinskoga vinarstva ne pamti se takav porast potrošnje kakav se pokazao za dva dana dok su zanesene tisuće juri e prema bijelom i slobodnom gradu Zagrebu. Cijelom dužinom ličke pruge ležale su prazne boce, demizoni i bačvice. Iz svijlu vagona orila se pjesma „Malena je Dalmacija, al je dika rodu svom!“ a i arija iz najnovije Tijardovićeve operete „Mate Dujić“:

„Leti, juri! snagom svom  
Žviždi, tutnji ka grom,  
To nam gre Mate naš  
Na Mars!“

U Zagrebu je vladalo slično raspoloženje. Daleko po periferiji Zagreba podignuti su šatori, a u pojedinim hotelskim sobama spavalo je po šezdeset i pet osoba. Da je neprijatelj

onih dana provalio u Dalmaciju, našao bi samo kokoši, djecu i golubove i osvojio bi je bez kapi krvi.

Ali nesamo iz Dalmacije, nego i svih ostalih krajeva države: Bosne, Srbije, Slovenije, Vojvodine, Hercegovine i Crne Gore sjatili su se znatizeljnici u Zagreb, tako da je njegovo stanovništvo kroz 24 sata naraslo na nešto manje od 3 milijona. Nije dakle čudo da je redarstvo kroz dva dana registriralo oko osam stotina slučajeva krađe, da je osam tramvaja izašlo iz tračnica i da su zagrebački pekari povisili cijene kruhu za 40 dinara po kilogramu.

Jutro 18 rujna u Zagrebu davalo je sliku sudnjega dana, uz jedinu razliku da se nije znalo tko su jarci, a tko janjci. Po urnebesnoj graji moglo se prosuditi da su to samo prokleti.

Iz jutra je padala jaka kiša, ali su se oko podne oblaci razišli i granulo sunce na kome se sušio čitav milijun do kože prokislih ljudi.

Oko 3 i po sata poslije podne veličanstven Rolls Royce izveo je Matu Dujića u pratnji Maksa Schwarzara na igralište Concordije. Da automobil može proći, postavljen je od trga N do igrališta dvostruki kordon policije s pendrecima, koji su održavali prolaz. Za profesorovim kolima nizalo se pedesetak drugih, u kojima su se vozili učesnici ekspedicije, akcionari Marsa d. d., pretsjednici raznih vlada, filmski glumci itd.

Mate Dujić bio je nešto blijed, ali potpuno sabran. Blijedoća je poticala od nekih želučanih nereda, zapravo od gomile kranjskih kobasica, koje je izumitelj posukao, da se prema vlastitim riječima: „ašikura proti svim pogibeljim od gravitacijuna i morske bolesti.“

Vozeći se kroz mase, koje su mu bjesomučno klicale, razgovarao je s Maksom Schwarzom o raznim nadzemaljskim pitanjima.

Kad su se kola zaustavila na samom igralištu, skočio je smjelo na zemlju i uputio se ravno na sredinu igrališta, gdje se u popodnevnom suncu crveno žario metalni vacuum balom. Pokraj balona ležala je nogometna lopta, a oko nje stražili igrači u plavim i bijelim dresovima. Opipao je najprije loptu vrškom kišobrana, a zatim je udario svom snagom, tako da je odletjela u aut. Time je započela velika utakmica između splitske i zagrebačke reprezentacije, koja je priredena u počast prvog uzleta na Mars. Ne treba ni spominjati, da su se ulaznice na tribinama plaćale do 5000 dinara, i da su svi igrači te utakmice poslije igre sagradili sebi kuću.

Igra je bila neobično živa. Osobita privlačivost utakmice bila je veranje i prskanje vodom oko metalne kugle, koja je ležala na sred igrališta i od koje su se lopte odbijale kao granate. Splićani su upeli sve snage da proslave svoj grad te poticani pljeskom i urlicima slavnog profesora postavili u historiji našeg nogometa nezapamćeni rezultat 26 : 0 za Split.

Oduševljen tim uspjehom dobio je Mate Dujić živčani napadaj, koji je imao tragičnu posljedicu da je njegov vjerni kišobran, često zaboravljan i nikada izgubljen (krađe su kišobrana u Splitu radi povoljne klime dosta rijetke), bačen na zemlju pukao u dva komada. Nastala je prava bitka među onima, koji su htjeli da



profesoru daruju svoj kišobran, u kojoj je što u leđa, što među nogama popucalo nekoliko hiljada kišobrana, čime je narodna industrija kišobrana znatno ojačala.

Kad je s par čašica konjaka živčani napadaj uklonjen, uspeo se Mate Dujčić na tribine i izrekao kratak govor, koji su prenijele sve radio-stanice na zemaljskoj kugli.

„Braćo Splitsani, Zagrepčani i ostali zemaljski stanovnici! Došao je eto čas da sa svojim društvom ostavim zemaljsko tlo i... ča je triba govorit... da poletim ka gardelin... Pro primo, ja vas lipo pozdravljam i adijo, a pro sekundo nemojte nas zaboravit, pišite nam koji put... Moram reć, da san se puno napatija, dok san bija mali, i poslin, ali, fala Bogu... ne more na ovon svitu ništa bit bez dižgracije. Maloprin san eto razbija svoju lumbrelu, a more bit da ću do Marsa još ćagod razbit... Dolazi mi da bi zaplaka ka malo dite, zato ostajte zbogom svi i adijo!”

Klicanje hiljada poslije ovog govora nalikovalo je na šum vode za općeg potopa. Tribine su pucale, mnoštvo je prodrlo na igralište te na rukama unijelo u balon slavne putnike, iščavši trojci, to jest Mati Dujčiću, Maksu Schwarzu i Imbri Hadjiomeroviću po jednu nogu. Potrajalo je pola sata dok je policiji uspelo da raščisti prostor oko balona.

Sad je nastao ganutljiv čas opraštanja. Svi su htjeli da nešto neobično učine za svemirske putnike, da svrate njihovu pažnju na sebe, da imaju neku uspomenu od njih. I tako bi naši putnici bili ostali bez cipela i odijela, a možda i bez tijela, da nisu došli u pomoć kundaci i ina sredstva koja se u sličnim prigodama rabe. Tako je bilo omogućeno da se održi nekoliko oprosnih govora i nekoliko pobudnih riječi onima koji odlaze. Naravno da nije mogao govoriti svatko ko je želio, jer bi taj ganutljiv čas oprosta trajao barem sedam tjedana. Našim se putnicima, doista, nije žurilo, ali nisu htjeli čekati tako dugo. Stoga je glavni odbor za opraštaj od Mate Dujčića i njegove družine bio predvidio da se želje cijeloga svijeta upišu u posebnu knjigu koja će se uručiti vodi ekspe-

dicije da je u eventualnoj dokolici na svom putu čita. Mate Dujčić bio je u načelu protiv toga, ali se ipak nije htio zamjeriti cijelom svijetu; pa je na koncu pristao. Isti odbor odredio je svakom govorniku pri oproštaju pet sekundi vremena. Tako su se električnom brzinom nizali pozdravi u obliku mudrih izreka i zanosnih poklika na svim poznatim i nepoznatim jezicima. Pretsjednica Društva za zaštitu pasa, koja je bila rodom iz Londona, htjela je da svoj pozdrav izgovori na materinskom jeziku Mate Dujčića, a bila se jadvica tako uznemirila da je dospjela izgovoriti tek trokratni „Vau—vau—vau!”

No sve te govore jedva je ko mogao čuti, jer je svuda naokolo svak govorio i vikao. Mahali su kapama i rukama. Fotografi su snimali, glazbe svirale, a novinari pisali. Jedna je gospodica plakala neka i nju povedu sobom na izlet, a druga, jer su joj stali na kurje oči. No ko bi na na sve to pazio! Što je sve to prema Svemiru!

„Judi Božji — stop!” zavikao je Mate Dujčić kroz prozor svoga balona. „Još fali pet minuta do šest ura, a ja nikad nisan zakasnija, ni kad san iša u skulu...”

Naravno da su govori bili odmah prekinuti. Naši su putnici stali da se opraštaju od svojih najmilijih. Maks Schwarz je ronio suze i tepao svojoj Šari: „Ne bojala se, ne bojala se, ja došla, moj Sara, ja došla i napravila kšeft...” Micika Strugar, „Mis Jugoslavija”, mazala je prije odlaska na put svoje usnice i još se jednom pogledala u ogledalca da se uvjeri da joj frizura nije pokvarena. Ivica Bukavec započeo je svoje novinarske bilješke, a drugi su mahali i slali poljupece i bili bi se izmučili na mrtvo ime da nije Mate Dujčić zatvorio prozore.

Mate Dujčić pritisne jedno puce, a glas sirene nadglasa svu viku. Glazba započne himnu...

Na Griču pukne top, i tačno u šest sati vidjelo je par milijuna ljudi kako se metalna kugla diže nad Zagrebom i nestaje u nebeskoj modrini.

Mate Dujčić bio je zavrnuo jedan šaraf na komu je pisalo: „Gore!”

## ČOBANIN I CAR

Jedan car zaželi da vidi Boga. Radi toga pozove sve svećenike, učitelje i druge učene ljude pa im reče:

„Hoću da mi pokažete Boga i to za tri dana. Ako mi ne ispunite tu želju, baciću vas u tamnicu i udariti na strašne muke...!”

Oni se zabrinuše, jer su znali da kod cara nema šale. Poslije tri dana dođoše pred cara i saslušaju kaznu. Upravo kada je car htio da izreče tešku presudu, stiže jedan čobanin, stade pred cara i reče:

„Čestiti care, dopusti mi da ti ispunim želju!”

„Dobro! Ali znaj, ako mi ne ispuniš želju, platićeš tu svojim životom; bićeš pogubljen!”

Zatim čobanin zamoli cara da izađu u dvorište, i kad stigoše na mjesto, čobanin pruži ruku prema suncu i reče caru:

„Pogledaj u Sunce!”

Car podiže glavu i poče da gleda, ali se brzo trže i okrenu na drugu stranu, zažmiri i reče: „Ti hoćeš da ja oslijepim! Kako mogu da gledam u tako silnu svjetlost?”

„Gospodaru! To sunce, u koje ne možeš ni nekoliko časova da gledaš, djelo je Gospoda Boga, jedan maleni, baš sasvim maleni dio mnogih i silnih njegovih djela. Kako možeš onda želiti da se toliko približiš Bogu i da ga gledaš svojim slabim očima kada nisi mogao da gledaš sunce koje je prema Bogu kao noć prema danu?... Hoćeš li da vidiš Boga, potraži ga u svome srcu...”

Caru se dopade ovaj odgovor čobanina, bogato ga nadari i na polasku mu reče:

„Da, sada znam šta je Bog!”

Tako čobanin spasi glave svećenika, učitelja i mudrih ljudi... *Prema ruskom B. Milanov*



POŠTARINA U GOTOVU

CIJENA 3 DIN

# KRIJES



1931/32

BROJ 5





## RAZGOVOR UGODNI U VACUUM BALONU

Jedini dokaz da je Zemlja okrugla — Razgovor sa stanovnicima Zemlje — Mate Dujić obračunava s Ivicom Bukavcem — Čežnja za jutarnjim novinama — Partija šaha — Objed i skromne želje o pojedinim narodnim delikatesama — Damijana prošeka — Ugodna sjećanja i lirski razgovori s pjesmom i plesom do u kasnu noć — Alarm Micike Strugar — Kavalir naše Zemlje — Izvještaj o putu kraj Mjeseca

»A sada, gospodo, izajite malo na funeštru i pogledajte onu našu zemlju«. Mate Dujić, a za njim svi ostali približe se k ovalnoj debeloj staklenoj ploči koja se nalazila u podu balona. Kad je pritiskom na jedno dugme slavni izumitelj pomakao vanjsku metalnu ploču, ugledaše izletnici na Mars golemi krug čiji su se rubovi gubili u nekoj svjetlucavoj magli.

»Četrdeset godina san govoriya u skoli da je zemlja okrugla, i niko mi nije virova. Da su oni sad ovdj oni moji dripci, ča b in napoteza uši!«

»Ajnfah ungløjbig«, izjavi Makso Schwarz znojeci se od udivljenja po čitavom tijelu. »Ja uvek verovala, to bila Münchhausen pripovesti, ja mislila zemlja svršavati u Afganistan ili Mandžurija. To bilo vredna pogledati za moja Sara i moja deca.«

Micika Strugar prezirno pogleda Maksa Schwarz:

»Nekulturni ljudje! ... pri nas v Lubjani se to vidi štirikrat na leto v tonfilmu... To pa je enostaven filmski trik!«

Oduševljenje se pred neobičnim prizorom najsnažnije očitovalo na Imbri Hadžimeroviću. Odložio je proti propisu i svom starom običaju pušku, kleknuo na koljena i razrogačenih očiju zabo nos u staklenu ploču:

»Besbeli... okruglo... ko šajkača!«

Prviput u historiji svijeta gledalo je sedam ljudi, sedam građana jedne domovine, svoj rodni planet u njegovu bijednom svemirskom obliku... kao jednu od

bezbroj kugla u beskrajnom vasionom prostoru. Ako su njihovi dojmovi i bili donekle različiti, svi su se složili s mišljenjem Milutina Jovanovića:

»Bre, da otvoriš pendžer pa da plju-neš!«

Ivica Bukavec prvi ustade s poda i priskoči k radio aparatu. Premjestivši dva tri utikača, počeo on glasno da viče u mikrofon:

»Halo! Halo! Odje Vacuum balon! Udaljenost od zemlje šezdeset tisuća kilometara. Prva ekspedicija na Mars pozdravlja stanovnike Zemlje i želi onima koji se spremaju na počinak laku noć, onima koji su ustali dobro jutro, a onima koji jedu dobar tek! Halo! Ovdje Vacuum balon. Početak putovanja odličan, svi aparati funkcioniraju bez pogreške, zdravlje putnika kolosalno, iščašena noga stavljena u red, morskoj bolesti ni traga! Raspoloženje divno, prekrasni vidici na sve strane. Zemlja se ovaj čas vidi kao golemi krug s nekim mrljama... to jest s nekim tamnijim i svjetlijim plohamama. Profesor Dujić kani da napravi nekoliko fotografskih snimaka koji bi bili od neprocjenjive pedagoške važnosti... svi dokazi da je zemlja okrugla postali bi suvišni, i dacima bi se prištedilo nekoliko paragrafa fizične geografije...«

Mate Dujić, čuvši posljednje riječi, skoči kao pero sa zemlje i šepajući pojuri k aparatu. Nekoliko milijuna zemaljskih stanovnika čulo je njegove ogorčene riječi koje je riknuo u mikrofon:

»Ne virujte, judi, ... laže ka prasac... ja nisan ništa reka... nisan, zdravja mi...«

U interesu dostojanstva ekspedicije, profesor dr Adolf Prohaska iskopča jedan utikač i prekinu bežični spoj sa zemljom.

Mate Dujić, crven od bijesa kao kuhani rak, pograbi Ivicu Bukavca i stade da ga drma dok mu nije pukao ovratnik na košulji i remen na hlačama. Možda bi ga bio na mjestu ubio da nije u taj čas pri-



skočila vlast u osobi Imbre Hadžimerovića i razoružala slavnog izumitelja s par kundaka u leđa.

U balonu je nastala mučna situacija. Makso Schwarz drhtao je od straha kao prut moleći i zaklinjući da ga puste van.

»Ja uvek bila lojalna građanin, nikada ne sudjelovala u demonstracija, ja poštivala sakonita vlast, plaćala uredno porez... a sada zgubila život radi dva anti-državna šufta... Majn Got... jedan poštena čovek s uredna pasoš ne mogla mirno putovati na Mars... Majn Got! Majn Got!«

Izvršivši svoj službeni posao, zavali se Imbro Hadžimerović kao sit vuk u jedan kut balona i na užas sviju stade da hrče cigaretu od najobičnijeg savskog duhana.

Mate Dujić uzeo je dva aspirina i vrlo loše prespavao noć. Osjećao je u leđima neku zimu i probadanje kao nekada... davno... dok se u košuljici skitao po Velom Varošu. Osim toga, hrkali su Imbro Hadžimerović i Makso Schwarz cijelu noć kao dva stara zardala motora.

Kad je ujutro izvirila na kuhinjska vrata Micika Srugar i pozvala svemirske putnike na prvu kavu, bilo je svima jako čudno da za stolom nema uz ostalo društvo Imbra Hadžimerovića. Ispočetka se mislilo da je obolio. No nakon kave saznalo se za radostan događaj: Milutin Jovanović, prožet demokratskim načelima, napravio je preko noći mali državni udar. Dok je Imbro Hadžimerović čvrsto hrkao u svom krevetu, uzeo je on njegovu pušku, revolver i bajonetu i sakrio ih u smočnici pod bačvu kisela kupusa. Zatim ga je oko ruku i nogu čvrsto zavezao lancima koje je pronašao u njegovu sanduku.

Ugledavši žandara kako još uvijek spava i hrče u sasvim neopasnom položaju, Mate se Dujić potpuno oporavio. Nakon što mu je dvostruko poplaćenim cipelama s golemim kamatama vratio dug, rekao je sasvim ozbiljno:

»Dragi moj šjor Hadži Omeru, ako ti drugiput pane na pamet da se pačaš u mirnu čejad, bacićemo te kroz funeštru ka krepanu mačku, jesi razumija?«

Na prijedlog Milutina Jovanovića i u sporazumu sa ostalim članovima dodijeljen je Imbro Hadžimerović kao »nepotrebna lopuža« na posao u kuhinju da pere sude i guli krumpir, jer se uspostavilo da Micika Srugar ne može odoljeti svim potrebama kućanstva.

Makso Schwarz se sav caklio od zadovoljstva. Kad je oslobođeni Imbro već bio u kuhinji, podglas je klicao:

»To prije svršila nego revolucija u Španien. Mi ne podnosila žandarska teror, mi se rodila slobodna građana i umrela kak slobodna građana. Fuj tajfl!«

Kad je pretsjednik »Marsa d. d.« tako neustrašivo ispršio svoja neustrašiva načela, nije niko dodao ni riječi. On je to shvatio kao znak sveopćeg odobravanja pa je i on ušutio, svijestan da se o toj stvari više nema što nadodati.

Međutim je dr Adolf Prohaska izvadio neku debelu knjigu, nataknuo naočale na nos i zadubio se u čitanje. To je sjetilo Milutina Jovanovića potrebe da prolista jutarnje novine i informira se o političkoj situaciji. Svoju žalost za jutarnjim novinama izrazio je glasno, a time je Maksa Schwarza natjerao u veliku uzrujanost, »jer eto on ne mogla znati kursa dolara na burza i tako mogla propasti na ulicu«. Ta zajednička nesreća združila je Maksa Schwarza i Milutina Jovanovića uz partiju šaha. Makso je neprestano »gibala kraljica« a Jovanović se uzdao u svoje kule.

Do objeda partija šaha nije bila gotova. Namjerio se junak na junaka. Valjda su još i preko objeda razmišljali o svojoj partiji, jer su obojica šutjela i nijemo kusal pečenku. Odjednom se okrene Milutin Jovanović k Ivici Bukavcu koji je sjedio među njim i Schwarzom:

»Čuj, bre... Mogao bi ti onako malo i da se pridigneš... pa bi mogao i da podeš onamo u salon... pa eto mogao bi pogledati kako je našemu šahu... E, bre, pa da onim mojim bijelim konjem dipneš malo postrance... Daj, bre, napij se prije!«

Još nije Ivica Bukavec dospio ni da ustane kad ga Schwarz potegne za rukav:

»Vi žurnalisti velika kavalir. Vi voljela dame... Kad bi vi moja dama odvela malo na špancir... Samo da ta šuft od advokat ne dobila partiju!... Ja se vama znala u druga moment revanširati... Moja dama... crna dama... samo malo, malo, malo na špancir...«

»Judi moji«, prekine Mate Dujić sve razgovore za stolom, »a ča nam naš Imbro adži Omer nima apetita? Eno ga gledam cilo vrijeme, a on ni da se takne ni pršuta, ni mesa, ni barbuna...«

Ta je opaska sve prisutne zabrinula. Neki su stav Imbre Hadžimerovića sma-



trali štrajkom, a drugi su to tumačili bolešću. No doskora ih je umirila Micika Strugar:

»Gospoda preljubezna, res nije ni eno ni drugo. Gospod Imbro je već dost pokosil pri meni v kuhinji. Je pojel sedem krajnskih klobas.«

Gospoda su to s veseljem primila na znanje. Svi su se nasmijali osim dra Adolfa Prohaske koji je baš u taj čas bio pri petoj kranjskoj kobasici. U razgovoru što se zatim razvio o kranjskim kobasicama spomenuo je Mate Dujčić da on za večeru želi »dva bakalara lešo«. Prijedlog je bio jednoglasno primljen zbog poštovanja prema osobi vođe ekspedicije. Ali je odmah zatim dr Prohaska zaželio nekoliko knedli, Milutin Jovanović čevapčića, Makso Schwarz vineršničl, a Imbro Hadžiomerović buze i halve. Micika Strugar je samo uzdahнула i u svojoj duši tvrdo odlučila da će i opet prirediti »kranjske klobase«.

Da zasлади te skromne čežnje za narodnim delikatesama, iznese Mate Dujčić »damijanu prošeka, pa da se ka judi napiju«. I tako se za stolom razvio razgovor i intimna domaća zabava.

Milutin Jovanović pričao je o zaslužnim svojim djelima iz doba svoje političke karijere.

»Prva mi je dužnost bila da smenim one što su proti meni. Jakako! A kad si smenio, onda, bre, hajd da postavljaš. A kad si postavio, eto te tu pa živi... imaš rodbine, imaš državu, imaš zajmove... pa eto zašto da čovek ne živi!«

Makso Schwarz je bio mišljenja da »o tako teška stvar ne smjela se iznositi pred freilein Micika, jer freilein to ne bude interesiralo«. Stoga je on udario u druge žice koje su bile daleko od »kšefta i burze«, no nisu zato bile daleko od »njegova draga Sara«. Gladio je svoj debeli trbuh i s lirskom milinom pričao:

»Aa moja draga Sara bilo feš kak frejlein Micika. A i ja bila feš... kak... kak frejlein Micika. I ja ne voljela moja draga Sara, ja moja draga Sara ne voljela, ali njegova otac mene vrlo voljela i rekla: Mejn Maks Schwarz, ja samo tebi dala moja Sara i moja siromašna penez... I eto ja zavoljelo moja draga Sara i išla s njom u cirkus, u zoološki vrt, u teater, u Split, ja u Split, Her Mate... a eto ja moja draga Sara ne mogla voditi sobom na Mars...«

»Heeee,« rastegne Imbro Hadžiomerović, »ne mre, valaj, svak da ide na

Mras. Pa i moja eno šćela, a ja njoj: Jok valaj! I ona ni mukajet — i mirna Bosna... A kad sam ti ono ja s njom ašikovao, hej, tako mi nemana, divota!... A njezini ko da neće. Šta, velju ja, neće? Ko to Imbri veli: neće! I ja ti noću sokakom pa preko taraba i k njoj, a ona čeka — i mi bjež; i... i... i mirna Bosna!«

Ivica Bukavec je taj slučaj Imbre Hadžiomerovića dovodio u vezu i sličnost s kajkavskom pjesmicom »Tiček leti, tiček leti, tičica za njim leti« koju u njegovu kraju pjevaju pa je htio pošto-poto da je zapjeva pred poštovanom publikom. Neki su se tomu protivili, ali što Ivcu Bukavca nije ništa smetalo. Sad je Imbro htio da pjeva neku sevdalinku. No ipak su svi jednoglasno pristali na to da Micika Strugar izvede nekoliko baletnih točaka. Za tu tačku programa sastavio se provizorni orkestar: Dr Adolf Prohaska svirao je u klarinet, Ivica Bukavec žviždukaao je u visokom tonu, Makso Schwarz imitirao bubanj: bum, bum, bum, Milutin Jovanović lupao viljuškom po tanjuru, a Mate Dujčić i Imbro Hadžiomerović pjevali jedinu pjesmu koju su svi nazočni bez pogreške znali i za koju su se nakon duge prepirke odlučili — »Regiment po cesti gre«.

Čini se da je balet neobično uspio, jer je zajedno s ostalim tačkama programa, s ostalim pjesmama i pričama, zadržao prve svemirske putnike oko »dami-jane prošeka« sve do u kasnu noć.

I tako su se u različitim oblicima lirike, dramatike i epike izmjenjivali dani i noći u svemirskom Vacuum-balonu. No nisu to bili dani i noći kako to mi ovdje na zemlji mislimo: kod njih je bio uvijek dan, ili uvijek noć, prema tome kako se uzme. Vrijeme je teklo normalno, i satovi su ga normalno pokazivali. Tad bi odjednom Mate Dujčić osjetio umor i rekao: »Judi Božji, sad treba ići u posteju!« Milutin Jovanović rekao bi: »Jakako!«, Micika Strugar: »Se veda!«, Makso Schwarz: »Ferstendlich!«, i stvar bi bila gotova. Ugasila bi se svijetla, i nastao bi muk.

Jedne se takve noći Micika Strugar prenela iz sna još mnogo prije nego je to obično bivalo. Osjetila je, naime, da je nešto mekana gladi po licu. (Dok su svi svemirski putnici spavali u zajedničkoj kabini, ona je sama spavala u kuhinji). Razviče se na sva usta i stade pomagati, pogotovu kad je kroz rupicu



na prozoru dopro do nje neki žutkasti pramen zraka. Nekako se ipak sjetila da je najpametnije upaliti svijetlo, pa je tek sada vidjela da se to uz nju na krevetu nalaze kokoši koje su sobom na put ponijeli. Vjerojatno je Imbro Hadžiomerović zaboravio da zatvori vrata kad im je prije spavanja usuo prosa. Micika Strugar već se bila primirila kad su njezini suputnici nahrupili u pomoć.

»Kaj se pripetilo?« zapitao je ispitljivim žurnalističkim tonom Ivica Bukavec.

»Nekakšna črlena lampa svetli kroz okno!« objasni Micika Strugar. Kad je Mate Dujić otvorio prozor, na nebu se ukaza drevni kavalir naše Zemlje, od pjesnika izmrcvareni Mjesec, u golemom povećanju. »Ah!« uzdahne nehotično Ivica Bukavec koji je nekoć svoje mladenačke stihove posipao Mjesecima kao korijandolama. »Ah!« uzdahnuše ostali za njim. Svi su naime bili oduševljeni tom novom zgodom, i odmah se razvio živahan razgovor o tom sentimentalnom žutaku. No Mate ih je Dujić brzo prekinuo i pozvao da pogledaju kroz drugi prozor Zemlju koju su daleko za sobom ostavili. Ona je još uvijek obuhvatala dobar dio neba, a oko nje je posebnim sjajem titrala njezina atmosfera. No svoje su se Zemlje već dosta nagledali na svome putu, zato su se brzo vratili k Mjesecu.

»Pa ne bi bilo loše da malko pristanemo na Mesec,« izlane Milutin Jovanović.

»Se veda, se veda!« klicala je oduševljeno Micika Strugar.

»Jok, valaj« zaintači Imbro Hadžiomerović. »ne idemo mi na Mjesec, mi idemo Mras.«

»Pa, bre, da samo malko pristanemo, pa da se prošetamo, pa da zatakneмо našu zastavu...«, odgovori Milutin Jovanović, a Makso Schwarz je nadodao da bi se možda tamo »našla kakva originalna eksemplar, kakva eksotična bilina ili šifotinja« koja bi se mogla na povratku dobro prodati u Americi. Iznesena su različita mišljenja o toj stvari, pa se napokon dr Adolf Prohaska obratio vodi ekspedicije s riječima:

»Co vy myslite o tom izletu na Mjesec, pane profesore?«

»Ča ja mislim? Ja mislim da od toga posla nima niš!... Naš van balun gre... ka ovim putem, Misec van je ka ovdje, Zemlja van je ka ovdje, Mars van je ondi«, stao je Mate Dujić da riše. »I tako mi nećemo k Misecu. Danas nam je Misec najbliži... i to po ovoj formuli,« pa zapiše uz svoj nacrt jednu neobičnu formulu koju niko od svemirskih putnika nije shvatio. Ni ta čudna formula nije mogla da uništi njihovu želju za izletom do tog žutog nebeskog lutaoca, pa su se stali glasno srditi i izjavljivati svoje negodovanje... Mate Dujić nije mogao drugo već da im svečano obeća da će ih na povratku povesti i do Mjeseca. To ih je svečano obećanje donekle umirilo i utješilo.

Toga je dana Ivica Bukavec, dok su ostali igrali »briškulu« sa vodom ekspedicije, javljao dalekoj Zemlji svoj novinski izvještaj:

»Halo, halo! Ovdje Vacuum-balon. Svi zdravi i veseli. Voda ekspedicije pozdravlja svoj Split i sve ostale građane Zemlje... Danas je naš svemirski balon prošao mimo Mjeseca. Sasvim blizu, tako da smo mogli na njemu vidjeti svaku i najmanju sitnicu... Mjesec je divan kraj. Slični posvema na našu Zemlju. Sve je svježije i zeleno kao u Kaštelima... Stanovnici su Mjeseca upravo trgali grožde, jer grožde kod njih prije sazrije nego kod nas, pa su nam mahali svojim velikim slamatim šeširima... Sigurno su se čudili našem posjetu i željili su da dođemo k njima. No mi, nažalost, nismo imali vremena, jer nam se žuri na Mars. Voda ekspedicije obećao im je da ćemo se svratiti k njima kad se budemo vraćali prema Zemlji... Halo, halo! Laku noć! želi svima na Zrinjevcu njihov Ivica Bukavec, novinar u Vacuum-balonu...«

Kad se Ivica Bukavec vratio k društvu, ono je već bilo svršilo sa »briškulom« i pomno slušalo govor Mate Dujića o prilikama na Mjesecu kakve proizlaze iz dosadašnjih istraživanja. Upravo je stigao na rečenicu koju je Mate Dujić posebno istakao, a koja je glasila ovako:

»Je, moji judi, na Misecu van nema i ne more bit judi!«

Ivica se Bukavec ugrizao za jezik.

---

Mala Mladost je omiljeli dječji list. — Donosi pjesmice, pripovijetke i igre sa mnogo zanimljivih slika. — Pretplatite se na Malu Mladost!

---



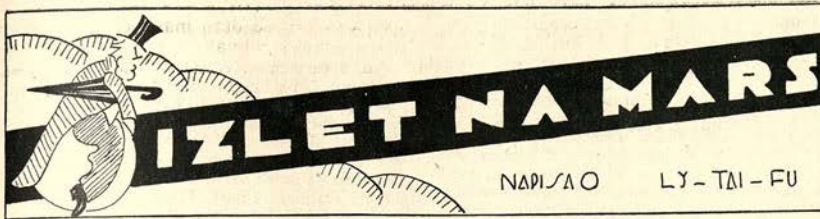
# KRIJES



1931/32

BROJ 6





## NA DOMAKU DRUGOGA SVIJETA

Plač Micike Strugar za mrtvim Imbrom — Kuda će s lešinom? — Očaj Maksa Schwarzza i njegova bojazan — S njim preko granice — Mate Dujić u smočnici — Mjere opreza i odlučan potez Mate Dujića — Vakuum-balon stoji — Nož za rezanje šunke u čakširama — Oslobodenje suvišnih i nepoćudnih alata — Pripreme za drugi svijet — Pogled odozgor — Šta je ono što se vidi na Marsu? — Vakuum-balon na stabilima — Program prve večernje zabave na drugom svijetu

»Joj mene, joj mene!« razvikala se jednoga jutra Micika Strugar i ko mahnitla jurila po Vakuum-balonu.

»Koji ti je davaš«, okrene mudru svoju glavu voda puta. »Ne puščaš čajade mirno ni marendavat... Po čitave dane reveš ka tovar... i ne daš mira cilom svitu u oven balunu...«

»Je vmrl, je vmrl, gospod; joj mene, je vmrl...«  
 »Umraš Mala šteta kad biste i svi ostali, jer s vama nigda na kraj...«, tim je riječima Mate Dujić smatrao taj jutarnji intervju dovršenim pa se okrenuo da postavi svoju »marendu«: metnuo je dvi slane srdele u frišku pogaču i neustrašivo obarao velike komade niz dugo svoje grlo.

Drugi su se međutim skupljali oko Micike Strugar da razjasne stvar. Makso Schwarz je doletio u papučama i s velikom noćnom kapicom, koja se drmalala od straha na njegovoj okrugloj glavi, jer je on odmah pomislio da je cijeli svijet propadao i da od »njegova draga Sara i od njegova Sagreb nije ostala kamena na kamenu«. Doktor Adolf Prohaska izletio u samoj košulji i s debelom knjigom pod pazuhom, a Milutin Jovanović s licem punim sapunice i oštrom britvom u ruci.

Prvi se opet snašao Ivica Bukavec i zapitao za »uzrok straha koji se usudio tako nemilom navalom preokupiti nježne živce poštovane Miss«, na što ih je Micika Strugar povela sa sobom u smočnicu da im pokaže »kak je vmrl njihov preljubi Imbro Hadžimerović« kojega ona napose žali, jer niko nije znao tako dobro guliti krumpire »kakti on«, jao njoj, jao njoj...! Svi su pogledali, pa zatim oborili glave: tužni Imbro ležao je na hrpi glavatog kupusa u smočnici, blijed i nepomičan, raskriljenih ruku i nogu. Oko njega vreće i burad. Dok je Micika svoga siromašnog druga istinski oplakivala, drugi su razmišljali koji bi mogao biti uzrok da je Imbro sebi kidisao život. Ivica Bukavec je odmah zaključio da je tu po srijedi nesretna ljubav i da je mogao, bio bi istoga

trena odletio u redakciju Zagrebačkog dnevnika da o toj nesretnoj ljubavi napiše sedamnaest stupaca. Doktor Adolf Prohaska zamiješao tu bliže i daljnje motive, afekte, potsvijesne doživljaje, temperament, instinkt samoodržanja, slobodnu volju, problem života i smrti i sto drugih stvari, pa nikako jadnik da se izvuče na kraj. Međutim se Makso Schwarz osvijestio, i videći da je sve u najboljem redu, odmaglio do Mate Dujića da s njim riješi problem šta će sada s mrtvacem. Pristupio je oprezno k vodi ekspedicije, potapšao ga po ramenu i rekao:

»Guten Morgen, ich habe die Ehre, dobra apetit, koliko je još put do Marsa...«

»Do Marsa?« upita Mate Dujić. »Pa jema još nekoliko dana...«

»Nekoliko dana? Onda propalo sfijet, propala sfijet! O prokleta Imbro, o nesretno Imbro, propala sfijet... O glupa Imbro, zašto tako rano umrla; mogla još čekati, prokleta konj. Joj mene, smrdiće nam cela balon... joj, joj...«

Mate je Dujić pomislio da je Makso Schwarz šenuo pameću.

»Ča mu je opet učinija taj Imbro?« Mate Dujić ostavi »marendu« da sam razvidi stvar, pa je pred vratima smočnice susreo ostale suputnike kojima je Milutin Jovanović tumačio šta da se sada uradi:

»Treba ga, bre, u jednu vreću, pa na prozor, pa s njim teraj, bre, preko granice.«

»Joj, joj, joj, to pa ne dam!« vikala je Micika Strugar i dokazivala da treba jednoga Imbru ukopati, a ne baciti ga da se kroz svemir, daleko od neba i zemlje, mrtav muči i pati.

Pred Matom Dujićem svi su se razmakli i napravili špalir da može slavni voda slobodno ući u smočnicu. Mate je Dujić ušao, pomirisao nešto, okrenuo se oko sebe, pa udario nogom u razvaljena Imbru.

»Opijo se ka svinja! Smrdi po rakiji na sto mija. Fuj!«, pljune s gnjušanjem u stranu i demonstrativno napusti dvoranu i pođe da i opet nastavi svoju »marendu«.

Sad su se i drugi usmjelili da pristupe Imbri. Srce mu je kucalo, kroz usta izlazio dah i miris rakije. Micika Strugar potraži u svojoj torbici ključeve od smočnice, ali ih ne nađe. Uspostavilo se da ih je bio pronašao sinoć Imbro Hadžimerović, pa se uvalio potajice u smočnicu i napio rakije ko nikad u životu.

Tri dana je trebalo dok se povratio u staru kolotečinu. A otada su svi putnici nekako prijetkim okom gledali na njega; a on se zbog toga silno ljutio:



»Što, more, buljiš u me ko da sam ti cijeli vila-  
jet izio!«

»Nisi, bre, izio, ali si popio.«

I eto riječi i svade u kojoj većina učestvuje. Kad bi došlo do gušćih, Makso bi Schwarz rekao da je on »zaboravila u šlafcimeru jedan knjiga i da ide uzeti ta knjiga«, ali se iz šlafcimeru ne bi vratio dok ga drugi ne bi pošli potražiti bojeći se da mu se što nije dogodilo. I redovito se događalo da te blažene knjige nikada nije mogao naći... Međutim, sva je sreća bila što je mudrim prepadom Milutina Jovanovića Imbro bio ostao bez oružja, jer bar tako nije bilo mrtvih. Manjih ogrebotina i modrica vidalo se doista tu i tamo, a gospođica Mićica se tužila da joj je polupano nekoliko čaša i tanjura. Iza jedne oštre prepirke, koja je i opet svršila s porazom Imbra Hadžiomerovića, potužila se ona svom šefu da joj je nestalo velikog noža kojim je rezala šunku. Mate se Dujčić odmah jađu dosjetio, i nastala ljuta panika u cijelom Vakuum-balonu. Taj se glas prionio za vrijeme popodnevno čaja, na što je Makso Schwarz ustao »da je zaboravila jedan knjigu u šlafcimeru«; no namjesto u »šlafcimer« ušao je na prva vrata kojih se dočepao ne pazeci da na njima stoje zapisane dvije ništice: OO, i za njima je ostao sve do kasno u noć uza sve kucanje koje se na njima čulo od vremena na vrijeme. Milutin Jovanović je ustao i održao dugi govor o svjetskom miru za kojim svi treba da teže i za koji i oni u svemiru mora da rade; nadodao je nekoliko ganutljivih riječi o modernim ugovorima o nenapadanju i završio dižući u zrak čašicu čaja i nazdravljajući Imbri Hadžiomeroviću i svima ostalima koji se evo ovdje daleko od rođene zemlje zaklinja da će se držati ideje nenapadanja i da će širiti svjetski mir. Doktor Adolf Prohaska izvodio je jednu grčku knjigu i iz nje glasno skandirao neke stihove koji su po njegovu tumačenju imali značiti da se ne smije drugomu činiti zlo koje sebi ne želimo i da će prema riječima iz Svetoga Pisma onaj koji navaljuje nožem za rezanje šunke, od noža i poginuti. Ivica je Bukovec također iznio nekoliko recepata kako treba biti dobar i poštivati tuđi život i živjeti miroljubivo u bratstvu, jednakosti i slozi. Svi su redom počeli hvaliti i u zvijezde kovati Imbru Hadžiomerovića, jer je on najzaslužniji član ekspedicije koji je znao biti i muškarac i ženska, raditi na zemlji kao vojnik-žandarm, a evo tu u svemiru kao pomoćna kuharica. Imbro je bio u neprilici od tolikog priznanja, stidio se kao djevojčica i branio se:

»Ta manite, boni, manite! Nisam ja... ta manite, manite...«

Iza čaja su se razili tiho i mirno puni slatkih riječi i dubokih naklona. No Mate je Dujčić dobro znao da je to tek prividni mir, i da bi i opet mogao buknuti nemili rat. Kad se već spustio sumrak i ljudi jednoglasno izjavili da im ne treba zajedničke večere i da će poći odmah spavati, uvidio je da u Vakuum-balonu vlada neko opsadno stanje, a sve zbog toga nesretnog noža za rezanje šunke. Bilo mu je već svega toga dosta. Pritisne jedno dugme, a balon se odjednom zaustavi usred svemira kao ukopan. Svi su bili iznenađeni i preplašeni, a on je stupio pred njih grozan i srdit, u ruci

mu »lumbrela« kao da je Jupitrov grom, pa poviče glasom velikim:

»Judi! Ja gren ća!... Uzeću svoje bagaje i sluga jin... Balun san zaustavija, pa ako me nećete slušati, a ja ću učiniti čagod grubega, ili ću vas svi bacit kroz funistru ili ću ja skočit kroz nju, a vi hote di oćete... Došli ste mi već do grla; vire mi, ne bi vas ni dava moga trpit.«

Kad su ga počeli miriti i tješiti i obećavati mu svega i svačesa, on nastavi:

»Neka van bude! Ako ćete me slušati, dobro. Odma me sad treba da poslušate: najpri, svi se svucite do kože da napravim jednu vizitu i da pronajdem di je jedna ubojita stvar... Ili ne treba ni to, vengo: mirno! Ruke u vis! I niko da se ne makne...«

Svi su ga poslušali i ukočili se, a on pristupi ravno Imbri Hadžiomeroviću, popipa mu pojas i izvuče iz čakšira dugi nož za rezanje šunke... Time je svakome odlanu. No Mate je Dujčić htio da se usput riješi i nekih drugih stvari koje su mu bile nepoćudne. Pokupio je noćnu kapicu Maksa Schwarz, kutiju parfema Mićice Strugar »po kojoj cili balon smrdi«, stare čizme Milutina Jovanovića koje su na daleko zaudarale, burmuticu dra Adolfa Prohaske, bilježnicu s izvještajem o putovanju koju je pisao Ivica Bukavec, i sve to bacio »kroz funistru«. A onda se put i opet nastavio.

\*

Svemirski su se putnici počeli otsada manje brinuti za nutarnju politiku Vakuum-balona, jer je njihovu pažnju privukao Mars kojemu su se već bili posvema približili. Zatvarali su i otvarali prozore i tiskali se laktima i koljenima ko će se bolje smjestiti i bolje promatrati taj drugi svijet. Siromašna Zemlja gubila se negdje daleko u svemiru kao svijetla točka za koju niko i ne mari, a njezin se kavalir gospodin Mjesec uopće nije ni vidio. Putnici su još davno prije bili opazili da i Mars ima jednog kavalira, samo mnogo manjeg nego što je Zemljin Mjesec. Na želju Mićice Strugar morali su ga fotografirati u više poza, jer ga je ona poštopoto htjela imati za uspomenu. No Marsov se suputnik, kad se Vakuum-balon primicao Marsu, nalazio na sasvim drugoj strani, pa ga nisu mogli potanko ispitati. Kad su jednoga jutro rano ustali i nagrnuli na prozor proučavajući Mars, prvi je Imbro Hadžiomerović izrekao svoje utiske i ustanovio:

»Jarabi judi, čuda: Mras je bijel...«

»Ja velju da je to sneg,« tumači Milutin Jovanović. »Tako ti se čini i Kajmakčalan kad je pod snegom, i kad mu se iz daljine primičeš avionom.«

»Ja bi rekla da je to megla,« izjasni se Ivica Bukavec.

»Ma kakva te bre, magla spopala u glavu. To je sneg.«

»Bezbeli da je tako: snijeg i ništa drugo nego snijeg,« potpomogne i Imbro.

»Jaz pa mislim da je to prašina. Pri nas v Loblani ima mnogokrat tak silna prašina... Enkrat jaz in moj negdašnji fant smo šli čez takvu prašinu in...«

Bogzna šta bi to ona bila ispripravljala o sebi i svom fantu da dokaže kako i na Marsu ima prašine kao i u Ljubljani, da je nije prekinuo Makso Schwarz koji je htio da se čuje i njegovo mišljenje u tom pitanju:



»Ja mislila da je Mars učinjena od bijela kamenje kao sir, i da taj kamenje mogla napraviti dobra kšeft: import u Amerika, bijela braški kamen iz Marsa...«

»Ca meješ, buzdo! Kakav braški kamen! Proviri kroz caklo od ovega kanočala pa š' vidit ča je to... Ono van je ka niko more. Još se dobro ne razaznaje, ma ne more bit ništa vengo more ka i kod nas u Splitu... Na Marsu van jema puno veće mora nego na našoj Zemji... i puno daždi i jema puno vodenih para... evo gledajte kroz ovi kanočal.«

Svi su se tiskali ko će prije pogledati kroz »kanočal« što ga je imao Mate Duić. Imbro je stao na nogu Maksa Schwarzar i tako se nekako prvi uspio dočepati te neobične sprave. Za njim su se redali ostali; a najzadnji ju je dobio u ruke dr Adolf Prohaska, no kad ju je jednom dobio, više je nije cijeli dan skinuo s oka.

I tako je u Vakuum-balonu nastala silna užurbanost i veselo raspoloženje. Milutin Jovanović izvukao je iz svoje torbe narodnu trobojnicu i sve ljude uvjeravao kako se ona, netom izidu, mora zasaditi u znak da je Mars osvojen. Micika Strugar otkrila je Imbri Hadžiomeroviću gdje je sakrivena njegova puška, pa si ga za čas mogao vidjeti naoružana do zubi kako čeka spreman za navalu. Međutim je Miss Jugoslavija odtjela da preobuče novu haljinu koju je upravo za izlet na Mars dala sašiti kod Kastnera i Oehlera, i za čas se povratila k šefu puta da ga pita je li potrebno skuhati čaj za prve goste koji će im doći u posjete. Kad je Makso Schwarzar vidio Miciku Strugar u novom odijelu, izjavio je da i on mora, kao pretsjednik »Mars d. d.«, obući svoj frak. Doktor Adolf Prohaska učio je pozdravni govor na grčkom, latinskom i engleskom jeziku, jer mu je bilo određeno da on prvi pozdravi drugi svijet na Marsu u ime Zemljine znanosti i mudrosti. Ivica Bukavec je čučio kod Mate Duića i bilježio svaku njegovu riječ, pa su njegove bilješke imale po prilici ovaj užurbani izgled:

»Vidi se ka niki kampanel, sigurno kakva montanja... Šef okreće durbini desno: Di je ona beštija od Maksota, nek vidi sad da je ono more... samo more... A ono su brda... K vragu i nos, i baš ga sad treba da useknem... Mi ćemo morat malo zabrenzat da nas ne bi dava bacija u vodu. Triba da se fermamo na kraju di jema judi... Šef pritiska jedno dugme. Brzina se umanjuje... Mis Jugoslavija poteže Šefa za rukav i pita je li dolje zima i hoće li sobom uzeti krzneni kaput i kišobran... Pusti me s mirom, jesi l' čula. Ča mene briga za tvoju lumbrelu...«

Kako je bivao sve to manji razmak između Vakuum-balona i površine Marsa, tako je i dan sve to više gasnuo. Putnici su već ostavljali more iznad kojega su dotada lebdjeli i približivali se velikom Marsovom kontinentu. Izaslanici naše Zemlje razgovarali su se o stvarima koje ih za koji sat čekaju:

»Za stalno će da dođu delegacije. Izaci će pred nas celi diplomatski kor, a možda i njihov vladar. Prirediće nam, bre, kakvu paradu sa zastavama...« govorio je Milutin Jovanović.

»Bezbeli, efendija, a biće valjada i dobre rakije«, upade Imbro, a i ostali su u svojoj mašti vidjeli veliku slavu koja ih čeka. Ta nije to šala doći iz onako dalekih krajeva ko što oni dolaze! Pratiće ih mnoge glazbe, vojnici će pucati i pred njima nositi lampione, ići će u posjete najodabranijima i najvišim predstavnicima Marsa. Svi su drhtali.

Drhtali su od neke potajne sreće i uzbuđenja, svi su se raznježili i smekšali, tepali jedan drugome slatke riječi, ali bez glave i repa. Makso je Schwarzar u svom zanosu zagrljio Milutina Jovanovića i poljubio ga, a Imbro Hadžiomerović od dragosti povolio na zemlju dr Adolfa Prohasku i lupkao ga kao što mamica lupka dragog sinčića. Ivica Bukavec držao je ogledalo Miciki Strugar da može bolje namjestiti šeširić, a ona je pjevuckala pjesmicu »Fantič moj greš. Svi su nestrpljivo očekivali dodir s drugim svijetom.

»Već je bio pao mrak, pa nisu mogli ništa vidjeti. Vakuum-balon plovio je sasvim polagano, pa se najednom zaustavio. Mate Duić pristupio k svojim suputnicima i rekao:

»Judi, evo smo na Marsu!«

»Ja, bre, ne čujem i ne vidim ništa. A gde su, bre, oni iz Marsa?«

»Gdje su? Gdje su?«

»Čekajte, judi Božji! Naš se balun zaustavlja na nikin velikim stablima, i tako se nije dogodila nikaka pegula ni nan ni njemu... Sutra ćemo izać van, i sve će bit u redu ka u Beču... Meni se drima pa gren u postaju... Laka jin noć!«

Ta je kratka vijest šefa ekspedicije kao grom ošinula njegove suputnike. Makso je Schwarzar oborio zamišljeno glavu i bio bi možda zaplakao, da je dulje postajala grobna šutnja. No spasio je njega i ostale Milutin Jovanović sa svojom idejom da se ne razidu sada kad su se ovako lijepo sastali, nego da svečano proslave svoju prvu večer na Marsu. Ideja je bila s najvećom radošću prihvaćena, pa je Ivica Bukavec odmah zabilježio u svoju bilježnicu i raspored večernje zabave:

»1. Dobra večera s kranjskim klobasama, knedlama, halvom, čevapčićima i drugim narodnim jelima. — 2. Nova damijana hvarskog prošečka i nazdravica dra Adolfa Prohaska. — 3. Četveroglasno pjevanje himne. Učestvuju: Strugar, Schwarzar, Jovanović, Hadžiomerović. — 4. Solo baletna točka gđice Micike Strugar. Na klarinetu prati dr Adolf Prohaska. — 5. Ivica Bukavec dvoglasno pjeva narodne pjesme »Kad mladijah umreti« i »Daleko mi biser mora«. — 6. Ritmičke vježbe s puškom i nožem za rezanje šunke. Izvodi Imbro Hadžiomerović. — 7. Makso Schwarzar pleše na uzici i pravi akrobatske skokove preko stolice. — 8. Milutin Jovanović vodi »seljančicu« plešući na jednoj nozi, a učestvuju i svi ostali. — Ulaz slobodan.« (Nastavice se)

Mala Mladost je omiljeli dječji list — Donosi pjesmice, pripovijetke i igre sa mnogom zanimljivih slika — Pretplatite se na Malu Mladost!



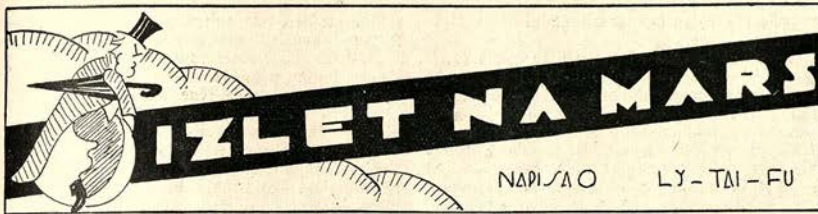
# KRIJES



1931/32

BROJ 7





## PRVI UTISCI

Koje su točke bile izvan programa — Nazdravica Mate Dujčić — Ranoranilac — Spuštanje na ljestvicama — Djelo Imbre Hadžiomerovića „po naredenju” — Muke Adolfa Prohaska s marsovskim jezikom — Pobjedonosna pjesma kroz gradski park „Kaj nam pak moreju” — „Lumbrela” u akciji — Mate Dujčić ide u Split

Pučka svečanost s plesom, priredena u svim prostorijama Vacuum balona — uključivši i kuhinju, potrajala je do zore, ako se pod zorom misli sedam sati izjutra po srednjeevropskom vremenu. U službeni raspored umetnuli su učesnici zabave svu silu točaka „izvan programa”, izvedenih na opće zadovoljstvo i popraćenih burnim pljeskom publike. Tako je Makso Schwarz izveo „chotiš trbuh ples” koji je naučio za jednoga poslovnog boravka u Carigradu, Ivica je Bukavec izdeklamirao vlastitu pjesmu iz mladih godina „Neplaćena stanarina”, Jovan Milutinović otpjevao je (čak i u Frajtovim izdanjima) nepoznatu sevdalinku „Kad mladijah pasti na maturi”, dok je prof. Adolf Prohaska popratio stručnim komentarom jednu glinenu pločicu s klinovim pismom iz Tell Amarna, na kojoj se spominje neka žuta tekućina. Pod tom žutom tekućinom po profesorovu mišljenju „rozumime svakako plzenjska piva”. Micika Strugar izvela je s Imbrom Hadžiomerovićem pretstavu u jednom činu „Dekle, fantič in ljubezen na Gorenjskem” potajno uvježbanu za vrijeme čišćenja krumpira. Bilo je milota slušati Imbru Hadžiomerovića kako ljubavno guče milozvučnim Aškercovim jezikom i u potpunoj uniformi igra ulogu junaka koga je autor zamislio kao seoskog gajdaša, u zelenu kaputu s gumbima od jelenjeg roga i perom na glavi, i bar pola metra manjeg i mirotvornog kao slatko vrhnje.

Naravna je stvar da sva ta radost nije dala šefu ekspedicije mirno spavati. Preokrenuo se nekoliko puta s boka na bok, pa kad ni to nije pomagalo, upao onako u pidami među ostalu publiku i sjedio najprije u neprijateljskom stavu, no program ga je zabave tako zanio, da se i on stao smijati, pljeskati i zabavljati. Čak je htio da se i on među ostalima producira te se odlikovao naročito „izvanprogramnim” nazdravicama, popraćenim prostorsdačnim micanjem svijui krakova, vježbama u ravnoteži i golemim količinama prošeka.

Kad je došao red da nazdravi Maksu Schwarzu, izlio je na njega vrč crvenoga dalmatinskog vina uz ove svećane riječi: „Izlivam ovaj bu-

kal na tvoju glavu, od prajca” da se uvijek sičaš čija te je pamet ovdje donila i da se napuniš kurađon, dobron vojon i inšpiracijunom.”

Makso Schwarz nije ni pomislio da podo preodjenuti se opravdavši se riječima:

„To i tak Sara ne fidjelo, a na Mars fladala isnimna bon-ton.”

Milutina Jovanovića obladalo je takvo raspoloženje, da je na uzas Micike Strugar porazbijao sve kuhinjsko posude izjavivši nemarno na koncu:

„Sve će to, bre, reparacije pozlatiti.”

Nakon tako ugodno provedene noći nije bilo ni čudo da je počinak svemirskih putnika potrajao nešto dulje nego obično.

Prvi se probudio dr. Adolf Prohaska i glave teške kao Tutankamonov sarkofag otišao u kuhinju na kavu. U kuhinji je, nažalost, sve još bilo mrtvo: nad krhotinama stakla i porculana potpuno odjevena ležala je Micika Strugar šapčuci nježno u snu:

„Ivica... fantič moj... škrjanček moj... jaz tebe... vmrla bom... edina moja ljubezen...”

Diskretan kao i uvijek u životu dr. Adolf Prohaska prevede u glavi tu slatku tajnu miss Jugoslavije na prahindustanski i čvrsto odluči da je u nijednom drugom jeziku neće odati. Zatim naloži vatru i pristavi kavu. Kad je već voda uzavrela i dr. Prohaska se teško mućio problemom da li da prije uspe šećer ili digne zaklopac na loncu, javio se trljajući oči i drugi ranoranilac, crveno prebojadisani i u nogama potpuno demolirani pretsjednik „Marsa” d. d. Makso Schwarz.

„Gratuliere, gratuliere. Gospodin doktor prfa fidjela nofa kontinent. Historija sapilješila slatna slova faša ime!”

„Novi kontinent?” Dr. Adolf Prohaska začudeno podigne zaklopac s lonca. „Ne znam co vy mluvite, pane.”

„Aber selbstverständlich, nota kontinent, planeta Mars.”

„Mars? Vi myslite planet immenovany po starorimskem božanstve Marsu, starogrčkem Aresu, starohaldejskem...?”

Makso Schwarz potpuno smrvljen profesorovom učenošću izbeči oči:

„Mein Gott, čovek besplatno prespafala čitafa jedna noć na Mars i još imala u glava grčka pripovetke. Ajntah unglajbig...”

Dr. Adolf Prohaska htjede da protestira u ime čitavoga kulturnoga čovječanstva, kad



se začu iz sredine balona triumfalni povik Mate Dujčića:

„Jesan li ja reka?! Jesan li ja reka!?!...“  
Uplašen urlikom Mate Dujčića Ivica Bukavec svalja se s otomana na kome je ležao i još mamuran upita:

„Kaj su rekli, gospon šef?“

Slavni profesor ispravivši se do potpune visine i upirući prstom u otšarajljeno okno najvećeg balonskog prozora, svečano izgovori:  
„Pro primo, reka san da si glava od kašte-lanskog tovara, a pro secundo da smo prispili na Mars.“

„Na Mars! Na Mars!“, začuše se oduševljeni povici sa svih strana. Dr. Adolf Prohaska sjeti se da više nije u svojoj sobici na Ilirskom trgu i shvati o kakvu je to „nofa kontinent“ govorio Makso Schwarz. Milutin Jovanović izvuče iz postelje Imbru Hadžiomerovića i zaigra s njime kukunješće. Makso Schwarz sjeti se slavne povijesti svoga roda i tronutim glasom izgovori:

„Gospodin Bog rekla moja grosfater Abraham i njegova Sara: Abraham, Abraham, ako ti bila korekt i dobro vodila sfoja gešett, ja tebi dala obećana semlja, tebi i tvoja djeca i Makso Schwarz i njegova Sara i njihova djeca. Hallelu Jah! Hallelu Jah!“

Kroz okruglo okno, oko kojega su se širom rastvorenih očiju okupili svi stanari Vacuum-balona, vidjela se prostrana šuma, ispresije-cana šljunkom posutim stazicama, dok se — nedaleko na morskome žalu bijelio prekrasan grad sa šumom zvonika i nekoliko tvorničkih dimnjaka. Dalje na moru plovili su u svim pravcima veliki parobrodi.

Ivica Bukavec, sjetivši se svoje dužnosti i prevladavši prvu znatiželju, poleti k radio-aparatu. U svečanoj tišini odjekivao je njegov glas:

„Halo! Halo! Ovdje Vacuum-balon. Hura! Evo nas na Marsu. Spuštanje je uslijedilo u noći i prošlo bez ikakvih poteškoća. Nalazimo se vjerojatno na stablima nekoga gradskog parka. Nedaleko vidi se grad; mogu, dakle, da javim svima dragim stanovnicima i stanovnicama zemlje: Mars je napučen! U balonu vlada neopisivo oduševljenje. Halo! Šef je upravo otvorio staklo prozora i svježi zrak prodire u unutrašnjost balona. Zamislite samo: u balon piri marsovski lahor. Miriši marsovsko cvijeće. Pjevaju marsovski slavuji. Šef upravo govori: Slušajte!“

Speaker Vacuum-balona ušuti, i mikrofoni je primao uzbudeni glas Mate Dujčića:

„Đava me odnija, ako ono nije Split... Vidite li kampanil svetoga Duje?... Jesan li van ja reka: more čovik otić na kraj svita, uvik će nać po koji Split i po kojega Spličana... Ajmo, brzo doli na peškariju... Reka bi da one trabakule voze ribu...“

Nastalo je veliko spremanje za silazak. Svi su se obukli u najnovija odijela; Micika Strugar naličila je u svojoj novoj haljini kao na češ-ljugara.

„Seveda, bomo pokazali tim marsovskim bratje, kaj pa je jugoslovanski šik.“

Jedan od četiriju otvora na balonu bio je nakon duga i naporna rada, pri kome je Mate

Dujčić prokleo sve zvijezde zagrebačkim inžinjerima, konačno otšarajljen.

Mate Dujčić, služeći se svojim pravom prvi izvuče jednu nogu iz balona. Zatim je opet uvuče i obrati se Imbri Hadžiomeroviću riječima:

„Imbro Hadžiomeroviću, glavo od... hoću reć šior Kapoškvađra izlazi iz baluna i vodi ovaj zemajski puk u ovu drugu Dalmaciju. Puškon, bajuneton i čizmon brani ga od svi neprijateja i ako triba, umlati kundakom pola Marsa! Naprid, marš!“

Imbro Hadžiomerović sklopi čizme na vojničku, oštro otsalutira i provuče se kroz otvor. Odmah pod otvorom stršila je jedna na po osušena grana i on sigurnim vojničkim korakom zakorači na nju. Oni u vagonu čuše kako je grana pod teretom najprije zastenjala, a onda se uz prasak prelomila. Čulo se zatim šuštanje lisnatih grana kao kad svaljena litica juri kroz šumu, a onda težak mukli pad.

„Mein Gott, mein Gott,“ plačljivim glasom krikne Makso Schwarz, „ja uvek rekla, ta prokleta konj Imbro samo sve pokfarila. Jedina šandar koji imala u vagonu, jedina čovek s puška koji san mogla braniti od ljudoštera otišla zum Teufel. I sigurno ne bila osigurana kod nijedna osigurafajuća društvo...“

Mate Dujčić poviri kroz otvor i gledajući neko vrijeme naokolo, napokon reče:

„Ča je, je... Ako je pribija trtice Imbro, ne moramo mi. Milutine, daj one skale od konopa. Moga san se i prija sitit... ali ča ćeš, ne more na ovon svitu ništa biti bez dižgracije.“

Prikopčavši ljestve od konopa za dva šarafa, obrati se slavni profesor Maksu Schwarzu:  
„Makso, mili moj, ti si ka nažeži od nas, izlazi dok nisu skale popuščale!“

Makso Schwarz problijedi kao krpa:

„Ja... nemoguća... apsolutno nemoguća, gospon profesor. Ja imala šena i deca i bila još čist mlada... ako mene pojela ljudošdera, Sara urlikalakak krafa, moja deca došla na ulica, postala britfregjer i podvornik... Mars d. d. bankrotirala... moja pokućva došlo na drašba... Sara ošenila Loewenstein, ona prokleta prevarant...“

Na očima najvećeg finansijskog magnata zemlje pojavise se iskrene suze. Mate Dujčić videći toliku nepokornost pozelenio od bijesa:

„Jesan li ja kapo od špedicijuna oli nisan?... Kad nećete slušat, ja gren ča.“

S okretnošću, koju niko ne bi očekivao u njegovim godinama, Mate Dujčić izvuče najprije donje krakove, a zatim čitavo tijelo s „lumbrelom“ iz balona i izgubi se niz ljestve, mumljajući:

„Ja gren ča... post van caćin...“

Spustivši se do zemlje, ugleda neumrlu izumitelj neobičan prizor. Imbro Hadžiomerović, po svim zakonima gravitacije i padanja tjelesa proglašen pokojnim, stajao je živ i zdrav iza jednog grma i davao desnom rukom profesoru znakove da se približi.

Mate Dujčić odučen od hodanja po čvrstom tlu, zatopora nekoliko puta nogama po zemlji i uputi se prema grmu.

Imao je što da vidi. Imbro Hadžiomerović stajao je ponosno ukočen nad nekim u crno



odjevenim čovjekom, s gustom bradom i naočarima koji je nepomično ležao na zemlji.

„Jesam ga, besbeli, ko grom!”

„Ča si uradija, nesritni sinko?” zavapi Mate Dujčić.

„On teke izvirió, a ja pras!... pa mirna Bosna.”

„Beštijo prokleta”, prodere se profesor, „jesam li ti ja reka da te je majka u za čas rodila. Ko je vidija mlatiť mirnu čejad... grom puka u te!”

„Ne laži, reko si sam da premlatim pola Marsa. Meni ni u torbu ni iz torbe, ali naređenje je naređenje... Tako su nas učili u školi.”

Videći da ne može s Imbrom na kraj, Mate se Dujčić povratio do stabla na kome se ugnijezdio balon i povika Milutinu Jovanoviću koji se baš spremao da izađe:

„Vode! Onaj prokleti mujo umlatio je jednog Marsijanaca.”

„Umlatio? Na zdravlje; biće da je vredo imunitet. Iako smo i mi...”

Dalje se nije čulo. Nakon par minuta spustio se Milutin Jovanović s loncem za kavu punim vode nastavivši:

„...svejedno treba pomoći bratu hriščaninu. Bre, da ga preneseo na kliniku?”

„Ostavi kliniku i daj vodu”, otišječe nerovno Mate Dujčić prihvativši lonac. Ne znajući što da zapravo uradi, Mate Dujčić izlije vodu onesviješćenom čovjeku po glavi.

Dok su se njih dva zabavljali oko onesrećenoga, spustiše se i ostali članovi ekspedicije, a s njima i Makso Schwarz. Micika Strugar plakala je od straha i približivši se Imbri Hadžimeroviću vikala mu u lice:

„Razbojnik, Hotentot!”

Onesviješteni je pomalo dolazio k svijesti. Otvorio je oči i prošaptao:

„L a d n a k š!”

Dr. Adolf pozorno načuli uši. Ladnaks... tu riječ nikada nije čuo... da, čitao ju je u gramatici jednoga dijalekta Nove Gvineje, ali je tamo značila „plavetno jezero u pustinji s mnogo ribe” što, dakako, u ovoj situaciji nije imalo mnogo smisla.

Ranjenik, čovjek u srednjim godinama pridigao se malko i sio te malo jačim glasom rekao: „E t a n z i l i v o d o p s o g a d m a s a j k i n l e č a n ?”

Sve znanje učenoga dra Prohaske sakupljeno godinama po prašnim bibliotekama i filologijskim kongresima rasplinulo se pred tom jednostavnom marsovskom rečenicom u dim. Ta „kinlečan” je u jednom praeskimskom narječju značilo „topim se od radosti kao kitova mast”, a Marsovac nije nipošto izgledao osobito radostan.

Naprotiv, kad se potpuno oporavio, zaurlikao je stiščući pesnice:

„O t e t e č o d o p s o g o p u k s i t i t a l p !”

Milutinu Jovanoviću učini se da pomalo počinje razumijevati marsovski te reče:

„Bre, preti da će nas po marsovsku opuknuti; biće bolje da se izgubimo pre nego što stigne policija.”

Ranjenik je pozorno pratio micanje advokatovih usnica i upravo grozomornim glasom još jednom zavikao:

„L a d n a k š!”

„Znamo bre, da bi ti hteo da nas strpaš u lad, ali ćemo mi pre da otpesačimo,” odgovori Milutin Jovanović. A kako je njegov prijedlog bio u taj čas najprihvatljiviji, složiše se jednoglasno svi s njime i zakrenuše pošljunčenom stazom u šumu.

Po čitavoj šumi bile su na stablima i kocima pribijene nekakve ploče s natpisima. Iako su te ploče dokazivale pismenost Marsijanaca, nije ih mogao da odgonene nitko od zemaljskih došljaka, pa ni sam učeni dr. Prohaska, koji je kod svake ploče ispustio bar pol deci znoj. Pismo je donekle sličilo kineskome, ali je bilo kud i kamo kompliciranije, i što je još čudnovatije, bilo je pisano u nekoliko boja.

U cijeloj šumi nije bilo nijedne duše... ili bolje, to se samo pričinjalo neopreznim zemaljskim izletnicima. Oštro reportersko oko Ivce Bukavca opazilo je neko čudno kretanje sjena u postranom grmlju, te on glasno izgovori: „Bolše da se oni plašiju nas, nego mi njih.” I odmah iz puna grla zapjeva drvenu zagrebačku popjevku, koju prihvatise i svi ostali:

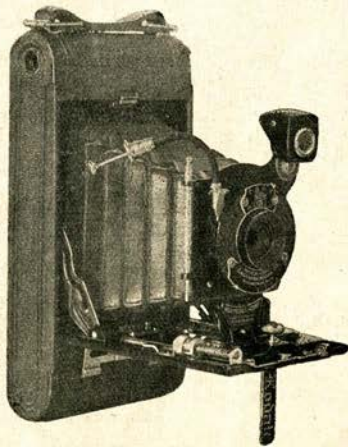
„Kaj nam pak moreju

Moreju, moreju,

Če smo složni...”

Kako su se sve više približavali gradu, broj sjena je bivao sve veći. Vidjela se načas kroz grmlje po gdjejoja glava, trak kaputa ili štap. Makso Schwarz se znojio smrtnim znojem i

## Za svakog jedan model!



### KODAK FOTOGRAFSKI APARATI

POČEVŠI OD DIN 145—

ZAJAMČENO DOBRE SNIMKE  
JEDNOSTAVNO I JEFTINO

Zahtijevajte besplatnan čjenik od

**KODAK — ZAGREB**

na malo: PRAŠKA 2, na veliko: ZVONIMIROVA 2



stiskao se uz Imbru Hadžimerovića slatko mu tepajući :

„Ako si ti u ovaj moment meni spasila šifot, ja tebe napravila dioničara, i ti celi šifot držala tri zapaljena „Drina“ u usta. Ja cenila žandar-ska stališ, ja htela postati žandar, ali moja pokojna fater mene bacilo u ta prokleta trgovina. Meni kolosalno išla žendarsko uniform. Ja volila ofako junak i Bosanac, ja bila u Sarajefo i fidila bekova damija i rekla moja Sara : Bosnien prfa semlja u Evropa.”

Šuma, u kojoj se spustio balon, bila je doista gradski park, jer je završavala velikim željeznim vratima kroz koja se ulazilo u jednu široku ulicu.

Ulica je bila puna ljudi i žena odjevenih što u obična radna odijela što u duge moderne haljine. Ni po čemu zemaljski izletnici nisu mogli da otkriju na prolaznicima neku posebnu „marsovsku“ crtu. Što više, kao da dolazak

zemaljskih izaslanika nije budio ničiju pozornost : tek bi gdje koji nasmiješeni pogled omjerio slavnog profesora i njegovu „lumbrelu“, što se uostalom dešavalo i u zemaljskim gradovima.

U duši putnika vladalo je neko čudno raspoloženje. Svi su osim jednoga mislili istu misao, koju je Milutin Jovanović glasno izrekao :

„Je li bre, trebalo svu onu muku mučiti pa da čovek vidi ovu jadnu palanku ; gore nego u Beogradu.”

Matu Dujica pogodiše te riječi u dno srca. Sav zelen od bijesa on zamahnu „lumbrelom“ i odalami beogradskog advokata četiri puta po glavi. Zatim se okrene prema začudenoj marsovsjoj publici koja se počela sakupljati oko članova ekspedicije i reče :

„Ča ste zinuli, — ...jemate ča vidit... Neka vas dava nosi... ja gren ča u Split !”

(Nastaviće se)

## LEDNE SMRTI

U onoj tragičnoj noći od 14 na 15 travnja 1912 godine pronio je bežični brzozav strašnu vijest da je potonuo putnički prekomorski parobrod „Titanik“, društva White-line, na svom prvom putovanju iz Evrope u Ameriku, a gotovo na domaku kraju. Taj je dah smrti s Oceana zaprepastio svijet, koji gotovo nije mogao vjerovati da je taj orijaš tako brzo i jedno propao, da ga je razbio led. Ipak je ovo bila strašna istina. „Titanik“, tada najveći putnički prekomorski parobrod sa 43.000 registarskih tona, nov novcat, udoban, ponos Engleske, sukobio se na svom prvom redovitom putovanju sa lednim brdom što luta, rasplutio se i potonuo u nepune 3 ure, nakon groznih prizora koji su se na njemu odigrali, u tajanstvene dubine Atlantskog Oceana. U tom je ogromnom gvozdenom ljesu potonulo i 1.563 osoba. To je bila teška žalost.

I šteta je bila ogromna. Brod je vrijedio 64.000.000 austro-ugarskih kruna, putnički prtljag 250.000.000, trgovački teret 100.000.000, a pošta 5.000.000, sve zajedno 419.000.000 austro-ugarskih kruna. Ogromna svota!

Zanimljivo će biti ako se spomene da je „Titanik“ potonuo radi nelijepe utakmice između društva Cunard-line, koje je imalo dva brza orijaša, „Mauretaniju“ i „Lusitaniju“, i društva White-line, koje je htjelo sa svojim novosagrađenim „Titanikom“ dobiti prvenstvo na moru. „Titanik“ je uistinu bio ogroman, nov, jak, udoban, ali je i on imao svoju Ahilovu

petu : strojevi su mu bili slabi pa je u brzini zaostajao za svojim takmacima. Želeći sakriti svoj teški nedostatak oholo se zaletio sjevernije od atlantske oceanske crte eda tako prikrati put i ostane pobjednik. Ali je u tim oceanskim predjelima, koji su u proljetnim mjesecima ugroženi od lednih brda, jezovito propao uz zvukove brodske glazbe : „Blize k Tebi, Bože !”

Nakon ovoga dotad nevidenog brodoloma pospješile su pomorske države dogovore koje su vodile brigu o sigurnosti na moru, pa su odlučile postaviti morske straže po sjevernom dijelu Atlantskog Oceana. (Danas tu službu vrše tri broda Ujedinjenih Država Amerike). Ovi brodovi pronalaze komade leda, istražuju njihov put i o tome radiotelegrafskim putem izvješćuju evropske i američke radio-stanice i brodove koji tuda plove. Stražarski brodovi, kad mogu, uništavaju ledna brda praskavim nabojima.

Otkad su postavljeni ovi stražarski brodovi pa do danas nijedan brod nije propao od sudara s lednim brdom.

Ledna brda (sante, ajzbergi) dolaze sa Grönlanda. Tu se u proljeće počne topiti led, pa se komadine leda opuzu u more i zaplove sa morskom strujom i vjetrom put juga. Ploveci put juga sve se više tope dok se potpuno ne rastope.

I u Južnom Ledenom Moru ima ovih ledenih bregova što lutaju morem, ali nijesu opasni, jer tamo brodovi rjeđe plove.

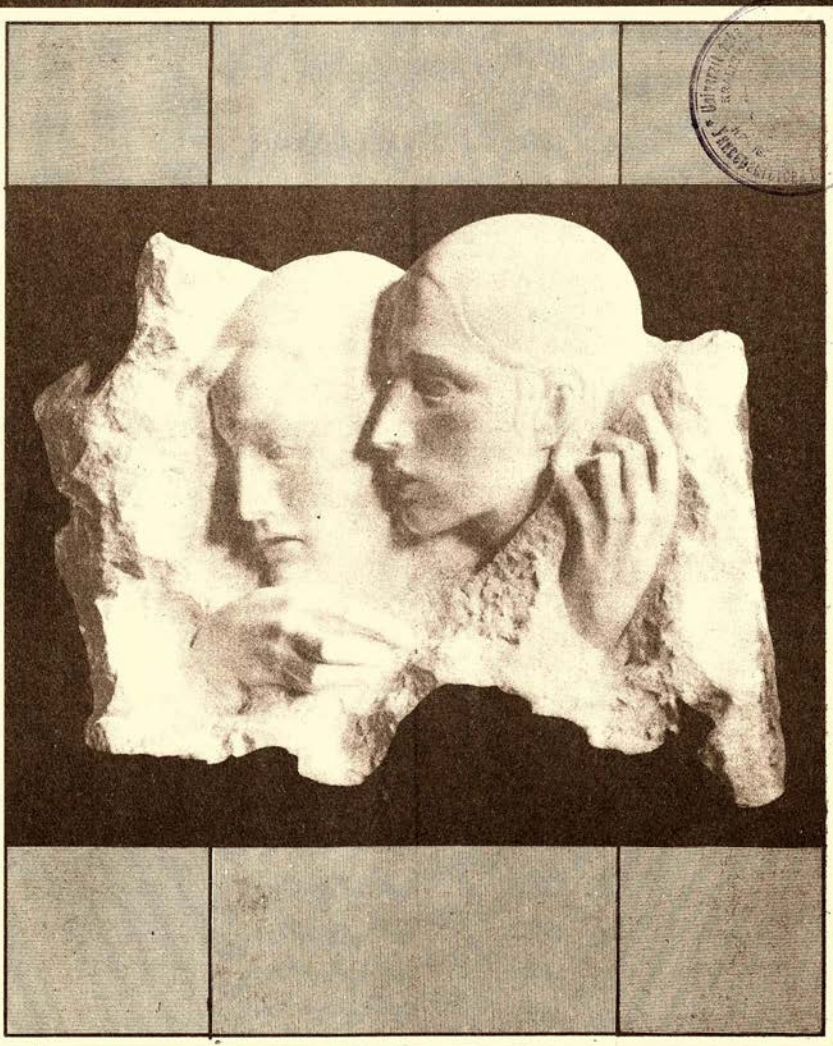
M. T. M.



POŠTARINA U GOTOVU

CIJENA 3 DIN

# KRIJES



1931/32

BROJ 8





## ONKRAJ BRAVE

Zemaljske metode na Marsu — Osjetljivost Mate Dujića — Neizvjesnost naših putnika i težak svršetak — Jadovanje Makse Schwarza i briga Micike Strugar za njen krep de šin — Energični postupci Marsijanaca — Svakomu svoje — Veliko otkriće Maksa Schwarza

Sve je išlo u najboljem redu dok je ratobornost zemaljskih izletnika bila ograničena na same članove Dujičeve ekspedicije, no nastade stotinu belaja kad su se stale zemaljske metode da primjenjuju i na Marsovo pučanstvo. Slavni naime izumitelj Mate Dujić nije nikada trpio da čeljad bulji u njegov poštenu brk ni da kontrolira privatna njegova djela. Pa kad je jedan jedini udarac njegove „lumbrela“ po leđima Milutina Jovanovića okupio stotine znatijelnih ljudi i žena i kad se k tome začuo smijeh i porugu Marsova roda, prevršila je mjeru njegova ustrpljivost, a njegova glasovita „lumbrela“ prva je stupila u kontakt sa bićima toga dalekog planeta. Uzdigao ju je iznad glave i stao da njom kruži kao Kraljević Marko svojim buzdovanom. Nekog derana dohvatio je svojom nogom kao da puca na gol. Marsijanci su se ugibali i vikali nešto čudnovato na svom jeziku. No ni Mate Dujić nije šutio, podigao svoj mukli glas na najvišu notu i ko soko sivi gromko kliktao:

„Naprid naši! Naprid! Pokazaćemo in ča smo mi. Ala, Makso ala Imbro! Udri, Imbro...”

I bogme, Imbro nije dangubio! Pokazao je u toj prigodi sve svoje znanje i vještinu. Kundačio je junak ko nikad u životu.

„Ostupi, majku ti staru!” grmio je i mlatio, a uz njega se i ostali okurazili. Milutin Jovanović je lomatao desno i lijevo svojom torbom za spise, Ivica Bukavec je svukao Miciki Strugar cipele, pa oštrim petama nabijao glave. Adolf Prohaska je okom stoičkog mudraca promatrao situaciju i tješio Maksa Schwarza koji je bespomoćno sjedio na zemlji i kao utopljenik čvrsto se držao njegove noge.

„Umirite se, pane, umirite se. Ako nam je sudeno poginuti, poginućemo...”

No to Maksa Schwarza nije ni najmanje tješilo. Zvao je u pomoć dragu svoju Saru i obećavao Adolfu Prohasku sto hiljada čeških kruna, ako mu spasi život.

Najednom se Marsijanci razmaknuli. Dolazio je auto. Makso Schwarz je mislio da je to stigao auto za spasavanje, i već mu je nekako bilo odlanulo. No Adolf Prohaska ga upozori da su to vatrogasci, jer da nose cijevi, pa mu je mirno razlagao kako je to vrlo pametna misao da na-

mjesto policije interveniraju vatrogasci te svojim štrcaljkama tjeraju manifestante i mire pobunjene. No čudilo ga je da su svi prisutni odjednom smjestili lice na nekakve maske. Iz vatrogasnih štrcaljki nije štrcala voda, nego neki plin koji je gušio i omamljivao.

Zemaljski borci nisu se na sve to osvrtni. Za Imbrom je već ležalo nekoliko što mrtvih što teže ranjenih; Mate Dujić je bio već daleko odmakao naprijed i mogao si tek od vremena na vrijeme vidjeti njegovu slavnu „lumbrelu” kako se diže i spušta; a Milutin Jovanović jurio je za njim i klicao:

„Ovo je naše! Ovo je naša zemlja! Živela naša zastava! Živela pobjeda! Živela sloboda, bratstvo i jednakost! Ovo je naše, ovo smo mi osvojili! Van s njima! Van...”

Nešto ga je gušilo i oduzimalo mu svijest, i pade na zemlju. Za njim su pali i ostali.

Kad je Milutin Jovanović otvorio oči, opazio je da se nalazi između gola četiri zida i na tvrdim daskama. Pođe do vrata — zaključano. Pođe do prozora — debele rešetke. Odmah se čovjek jadu dosjetio pa stao da viče:

„Izdaj! Izdaj!”

„Joj meni, zakaj kričite, gospod Jovanović,” prene se na tu viku Micika Strugar.

„Mi smo, bre, u buhari i u glavnjači!”

„V reštu,” protumači Ivica Bukavec.

„Oliiti u pržunu,” kimne mudrom glavom Mate Dujić.

I tako je svaki na svoj način došao do spoznanja da se nalaze u zatvoru. To im je svima bilo jasno, no nikako se nisu mogli sjetiti kako su se to odjednom tu našli. Sjećali su se onog parka, one ulice, onog megdana, onih vatrogasaca, onog plina... i dalje nikako nije išlo. Dr. Adolf Prohaska je tumačio da su ih kao demonstrante plinom zagušili i ovdje prevezli pa da sad čekaju istragu. Micika Strugar je bila mišljenja da se „nahajajo v eni zacoprani deželi kjer se vse kaj dogaja.”

„Bre, bre, bre,” razlagao Milutin Jovanović, „bre, jesi li video te metode! Pa toga nema ni u Macedoniji! Mi ti dodemo kao delegacije, mirno i trezno, ljudi se namučili i napatili od dugog puta, a oni, bre, jednostavno s tobom u glavnjaču. E, velim, toga nema nigde, a ma baš nigde na svetu. Pa osobe s diplomatskim pašošem ne smeš ti da tako vredaš! Države od toga znadu da prave pitanje pred Društvom naroda, pa zna i do rata da dode. Tako se ne sme, pa tu su ugovori, tu su privilegija, tu su prava...”



„Ča meješ, buzdo, ča meješ!“ prekine ga voda ekspedicije. „Judi, ovi van misli da smo još ka nigdi kod Splita... Ovd ti, moj prijateju, ne vaja ništa od svi tiju privilegijuni: drugi judi, druge čudi i drugi zakoni... Bog ti ga zna ča će to s nami bit. Ma niman ja straha za nas ovd, vengo za oni naš balun da ga ne bi oni marsovski mandrili oščetili... Vidiš, ostavlja san na tavulinu u sali onu moju britvicu: moga bi je koji od nji u žep... A ča je tebi?“ okrene se slavni vođa Maksu Schwarzu koji je u uglu gorko plakao.

„Majn Got, majn Got... Ja bila na sav svijet i radila sva kšeft i nikad ne bila u rešt... Majn Got, majn Got... Jadna moja Sara ostala bes sfoga muž...“

„E moj šjor Makso, sada ti nima druge, vengo ovako ka ča nas vidiš... A ča se dogodilo našen Imbri?“

„Ne pitaj, valaj,“ mrko odvrati Imbro Hadžiomerović koji je turbone i poniknute glave šutke sjedio kao da će sad na zaplakati. „Ne pitaj! Oduzeše mi, more, — pušku!“

Imbro Hadžiomerović je mislio da će se na tu vijest svi pretvoriti u suze, a međutim prisutni se nisu ni osvrnuli na tu vijest, nego su prešli odmah na drugi razgovor. To ga je nemalo razalostilo, i osjećao je da mu je u taj čas najbliži Makso Schwarz koji ipak ima srca, smilovanja i suza.

Kad je nadošla večer, zaškrinuše teška vrata, i unutra stupi čovjek s riječima: „Anarh“. Svima je ta riječ bila poznata, no kako je čovjek ostavio vrata otvorena, mislili su da će ih neko posjetiti pa su svi ustali. No ušla su dva podvornika noseći kotao iz kojega se pušilo. Postaviše pred njih sedam tanjura i napuniše ih iz tog kotla — kuhanim pasuljem. K tome je svaki dobio čašu vode. I sad su se svi sjetili da bi to imala biti večera. Veselili su se, dakle, da su ipak naučili jednu riječ. „Anarh“ jednako „Večera“. Tako je bar tumačio i zapisao u svoju bilježnicu dr. Adolf Prohaska. On je, da se bolje uvjeri, ponavljao tu riječ i upirao prstom na kuhani pasulj, a vratar mu je kimao odobravajući glavom. Na taj način zapaziše da bi se možda dalo nekako s tim vratarom stupiti u doticaj, stoga prekinuše večeru i obratiše mu se s pitanjima:

„Parlez-vous français?“ — Šutnja.

„Sprechen Sie deutsch?“ — Šutnja.

„Do you speak english?“ — Šutnja.

„Parla italiano?“ — Šutnja.

„Habla Usted castellano?“ — Šutnja.

„Pojimace po ruske?“ — Šutnja.

„Tud maga magyarul beszeln?“ — Šutnja.

Već su se svi stali znojiti od muke. A Milutinu Jovanoviću je već to sve bilo i dosadilo, pa on odbrusi:

„Srpski zbori da te ceo svet razume!“

Na te se riječi vratar malko nasmjehnuo. No to naše zatočenike nije ni najmanje priječilo da se ne slože s izjavom svoga šefa:

„Ovo su van pravi kokuni. Nijaju ni dva zrna soli u glavi. Prazne tikve... Niti jedan pošćeni jezik ne znadu...“

Sutradan ujutro nekako oko osam sati banuše u izbu zemaljskih izletnika četiri plavo uniformirana čovjeka, od kojih je svaki imao na leđima nekakvu posudu s cijevi sa strane, jako sličnu štrcaljici za vinograde. Vodio ih je jedan golem individuum s crvenom kačketom, koji se obrati na Matu Dujčica riječima:

„Šram! An etširovd!“

Videći očigledno da te riječi izražavaju želju da se uapšenici maknu iz sobe, dr. Prohaska zabilježi u svojoj notes: „Šram an etširovd“ = „Pane, izvolite izaći.“

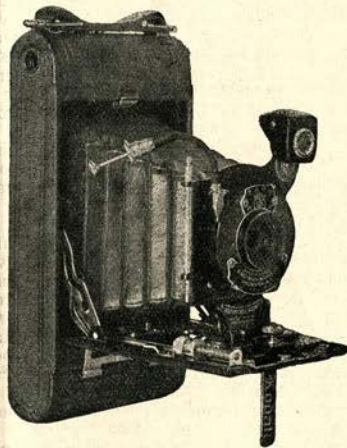
Sedam zemaljskih ex-stanovnika pođu za individuum u crvenoj kačketi i dospiju u neko tiješno dvorište, u kome se nalazilo nekoliko niskih širokih stolova. Ne znajući ni sam kako, nađe se Imbro Hadžiomerović u potrbušnom položaju na jednom od tih stolova, a u isti mah se iz susjedne zgrade stvore četiri atletska tipa s gumenim štapovima u ruci.

Kad je čovjek u kačketi — očito nekakav pretpostavljeni — zagrmio: „Japul!“, počeoše gumeni štapići da bubnjaju po žandarovim leđima takvim paklenim ritmom, da se čovjekoljubivost u Matu Dujčicu upravo skamenila od užasa te on zaviče:

„Ubićete čovika, beštije proklete. Ako se i rodija u Bosni, nije mu bija čača od gvožd! kao oni biskup u Splitu...“

Jedva je slavni vođa ekspedicije i izrekao te riječi kad ga stiže ista sudbina kao i Imbru.

## Za svakog jedan model!



## KODAK FOTOGRAFSKI APARATI

POČEVŠI OD DIN 145.—  
ZAJAMČENO DOBRE SNIMKE  
JEDNOSTAVNO I JEFTINO

Zahtijevajte besplatan cjenik od

**KODAK — ZAGREB**

na malo: PRAŠKA 2, na veliko: ZVONIMIROVA 2



Zavališe ga na drugi sto i na drugi „j a p u l !” i stadoše da ravnaju gumenim štapovima njegove učene kosti. Dr. Prohaska zapiše u notes: „Japul” = (vjerojatno) „ubij ga!”

Novu tekovinu marsovskog jezika okušao je doskora dr. Prohaska na samom sebi. To je na njega tako djelovalo, da je počeo vikati stihove iz Homera: „Klythi men argyrotoks hos Hrysen amfibebekas... („Čuj me srebroluki, koji štitiš Hrisu...”).

Kad je došao red na Maksa Schwarzza, nije niko u njemu više mogao prepoznati potomka Makabejevića. Oči mu se raširile, usne iskri-vile u luk, a noge prelomile u koljenu. Vikao je: „Sara-leben, deca, da vi sada fidjela svoj Vater, vi crknula od šalost. Majn Gott, Jahveh, što ja tebi skrivila, da isgubila šivot kao jedna gemajn cigan, lupeš i komunist?”

Najhrabrije se ponio (izuzev šefa ekspedije), Milutin Jovanović. Do zadnjeg časa psovao je sočnim šumadinskim jezikom marsovsku pravdu, marsovsku civilizaciju i marsovsku politiku.

Ivica Bukavec je najvio pedeset članaka u novinama o „marsovskom teroru”.

Micika Strugar, na koju je najposlije došao red otišla je na sto kao janje na zaklanje i samo preporučivala svoju haljinu.

„Gospoda, obrišite malo gume i popazte, to pa je krep de šin. Dvesta dinarov meter”.

Poskidani polumrtvi sa stolova članovi zemaljske ekspedije upuštise se teturavim korakom natrag u svoju sobu.

Imbro Hadžiomerović legao je negdje u kut i davao neke glasove kao napola umlačen vo, Micika Strugar kričala u soprano, a Makso Schwarz jecao:

„... Vater Abraham, ako ti tako čuvala svoja deca, ja sapačila sinagoga i ubila prfa šidof na ulica... ja postala an...ti...se... mit!!!”

Čovjek lako pretrpi nevolje i muke, ali ako se one počnu ponavljati svakoga dana — kako se to događalo našim slavnim zarobljenicima — onda je bogme zlo i naopako. Znali su unaprijed vrijeme u koje će ih počastiti zloglasni „japul” i drhturili su već unaprijed kao prut na lozi. Dr. Adolf Prohaska htio je na silu da taj postupak ubroji među „marsovske narodne običaje”, po njegovu mišljenju na Marsu svi ljudi prije ručka namjesto šetnje priušte veselje zvano „japul”.

S mišljenjem pana profesora nije se niko složio. No Makso Schwarz se ipak pokušao sutradan, dok su nad njim vršili veselje „japula”, smijati i pjevati veselu pjesmicu „Deine goldene Haare, August, August” — ali još prije nego je i došao do „Augusta”, morao je zvati u pomoć oca Abrahama i svoju dragu Saru.

Iza „japulskog” veselja dobroćudni iseljenici sa zemlje nisu bili baš najbolje volje. Svaki bi se zavukao u svoj ugao i liječi svoje nevolje. Od osobite im je koristio u tom poslu bila Micika Strugar koja je neko vrijeme u svojoj mladosti asistirala u ordinaciji nekog ljubljanskog zubara te tamo naučila mnogo toga što je moglo biti od koristi njezinim drugovima. Tako je silom htjela da Maksu Schwarzu izvade dva kutnjaka, jer da će sigurno manje osjećati boli na ledima, ako ga već prije nešto boli u ustima.

Makso Schwarz je pristao jedino, ako će mu izvaditi ona dva zlatna zuba, jer je bio uvjeren da ga to neće ni najmanje boljeti. On je na dugo i široko pričao o ta dva svoja zlatna zuba, kad ih je napravio, koliko su ga stajali, ko je sve išao s njime k zubaru i tako dalje — sve dok je Imbra Hadžiomerovića slatko uljuljao u san. Ostala se družba kojekako zabavljala. Ivica Bukavec brijao je Milutina Jovanovića, Micika Strugar pred svojim ogledalom popravljala je jednu kovrčicu nad lijevom obrvom, a dr. Adolf Prohaska čitao je iza nje neki marsovski žurnal „Sram”. Taj je žurnal nabavio Makso Schwarz preko vratara s kojim se on nekako već bio prijatelj. Pokazivao mu je dinare, šilinge, franke, dolare, rublje, lire i sve ostale zemaljske papirnatice novce, ali to nije vratara ni najmanje ganulo. No kad mu je Makso ti-snuo u šaku nekoliko zlatnika, prijateljstvo je bilo sklopljeno. Znao je Makso Schwarz da je u cijelom svemiru zlato u velikoj cijeni. A vratar, videći ga onako snuždena i bez posla, ponudio mu je kao protuuslugu žurnal „Sram”. Ni Maksa Schwarzza ni ostalu gospodu taj žurnal nije razveselio, to je sve bilo za njih gore nego arapski: Nije ga razumio ni Adolf Prohaska, no on se ipak nije mogao od njega odijeliti. Pregledao ga je i preokretao, proučavao svaku riječ i svako slovo, ta svoja mišljenja i otkrića pomno bilježio u bilježnicu. Pronašao je riječi sličnih staro-egipatskom, eskimskom, sanskritskom i još mnogim prastarim neobičnim jezicima, ali je pronašao neke i čisto hrvatske: ta i sama riječ „Sram” postoji u hrvatskom jeziku!

Upravo je Adolf Prohaska mudrovao nad značenjem te riječi — kad li se Makso Schwarz sruši na zemlju kao panj. Što je, što je — svi se uzvrpoljiše. Nesvjestica... Niko nije zna za uzrok te nesvjestice. No kad je Makso došao k svijesti, popne se na drveni krevet i stade pobjedonosno govoriti kao Napoleone pod piramidama:

„Makso Schwarz ne bila konj, Makso Schwarz ne bila svinja. Ona bila ženijal čofjek. I sfak padala pred njim u lovka kakti patka i sfak vikala: „Šifjela Makso Schwarz, šifjela!”

„Ovaj je šenuo pameću!” primijeti Mate Dujčić. A i drugi su ga sažalno promatrali. No on dohvati ogledalo Micike Strugar i list „Sram” i opet nastavi:

„Ova špigl i ova žurnal spasila sfijet. Her profesor Prohaska čitala, a freulein Micika gledala u špigl — a ja vidjela u špigl kak se čita i pala u nesfijest...”

Njegovim drugovima još nije bilo jasno što Makso hoće. No on im svakome stavi pred nos ogledalo, ali tako da su se u njemu odrazivala slova „Sram” kao „Mars”. I svi su odmah shvatili stvar: ušli su u tajnu marsovskog jezika.

„Svaku riječ treba čitati otraga!” lupi se po učenom čelu Adolf Prohaska i skoči k Maksu Schwarzu da ga ganut do suza poljubi u usta. Ostali su navaliili oko Mate Dujčića koji je sa svim jasno stao da čita uvodnik: „Zi aben ujadap idulj an Sram”.

Članak je pisao upravo o njima...

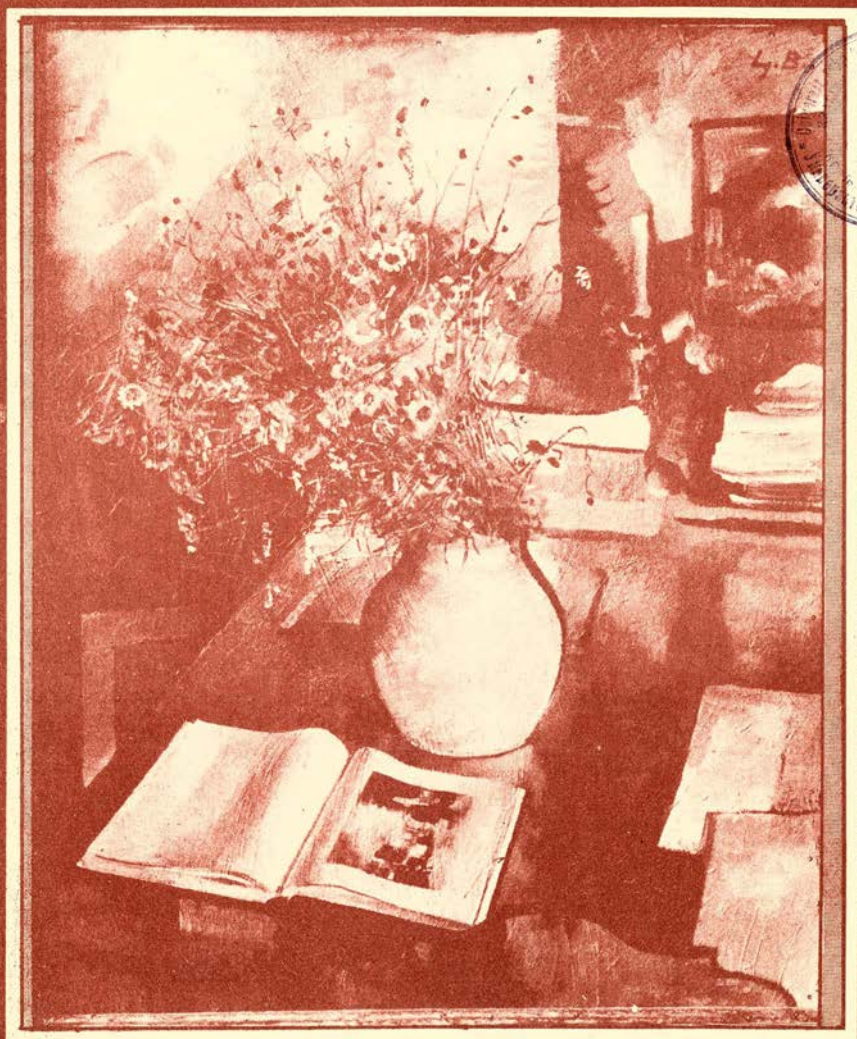
(Nastavice se)



POŠTARINA U GOTOVU

CIJENA 3 DIN

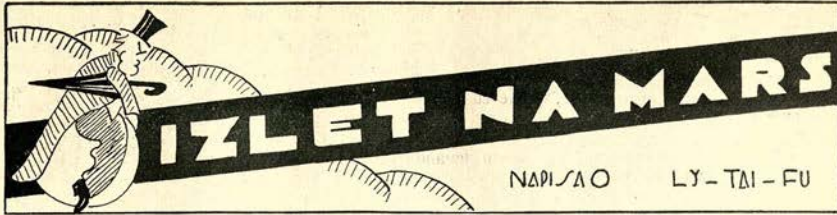
# KRIJES



1931/32

BROJ 9





## SUDBINA REPUBLIKE MARS

Što to novine pripremaju zemaljskim gostima — Službena premetačina u kaputu Maksa Schwarz-  
za — Bujica koja se primiče — Dolje republika  
— Paklena mašina i atentat na zatvor — Slavna  
delegacija na ramenima oduševljenih Marsija-  
naca — Politički govor Mate Dujčić — Iščeknuće  
veleindustrijalca Schwarzza — Trosatna pero-  
racija Milutina Jovanovića o nutarnjoj i vanj-  
skoj politici Zemlje i Marsa — „Dekret odo-  
straga” — Pred bogatom trpezom — Želje i  
djela pojedinih članova zemaljske ekspedicije  
— Mate Dujčić kao dobar pastir bez ovaca —  
Svršetak

Od prvih razreda pučke škole nije slavni profesor Mate Dujčić tako slovkao, štucuo, kašljao i natucuo kao čitajući uvodnik „Marsa” koji je pisao o njihovu „padu” iz neba.

„Judi Božji, ovin su vrane mozak popile. Bija san po svitu i vidija svega i svašta, ali još mi se nikad nije trefilo da štijen naopako... Bože prosti ka Židije i Turćini... Da su meni oni uncuti u škuli ovako čitali ka ja sad pod stare dane, bija bi ih zadimija u trtucu ka santa od leda.”

Članak je bio vrlo dug, a završavao je ovim riječima:

„U doba kad je na našem planetu zavladała era pravde i poštenja, kad su političke trzavice dokinute dubokoumnim dekretima naših vlastodržaca, kad je ideja jedinstva i sloge našla svoj izraz u sveopćoj reformi starog nemogućeg jezika... u to doba upadaju u naš teritorij nepozvane zločinačke creature — sedam na broju — koje krše sve postojeće uredbe, narušavaju mir i zakon, prijete jezičnim razdorom u jednoj i nedjeljivoj republici Marsa.

Ne razumijemo odakle susjednom planetu toliko drskosti i zlobe da u mirnu i slobodnu republiku ubacuje svoje stanovnike kao otrovne žohare i pauke. Tražimo da naše vlasti postupe najvećom strogošću u ovom besprimjernom slučaju nepoštivanja interplanetarnog prava.”

„Bre, bre, bre, slabo nam se piše,” zamišljeno promrmlja Milutin Jovanović. „Znam ja iz svoje političke prakse... ovakvi uvodnici mirišu uvek na vešanje... ili bar na doživotnu robiju.”

Ivica Bukavec potvrdi glavom i dodá: „E, tak mora biti gda se na Mars pelaju ovaki bedaki s puškom koji pozdrave maršovskoga načelnjaka s kundakom po glavi.”

Imbro Hadžimerović razumje da to njega ide, ali se samo preokrenu na drugu stranu

i zijevnu kao som: „Nisam valaj ja dao naredenje...”

Mate Dujčić je još uvijek držao u ruci list i prevrtao ga duboko zamišljen. Najposlije progovori:

„Asti rodakvu, ka da ih se ko boji... Ako nisu oščetili balun, višat će oni čaću svoga. Jemas li koliko zlata, Makso?”

„Zlata?!” zaprepasti se Makso Schwarz. „Vi meni oči iskopala, ako ja imala pedeset para zlato. Sara meni dala malo tašengeld, a ja dala sve ona prokleta prevarant za ta cajtung. Vi mene obesila, ako imala za tri deci pifa.”

„Pusti stat,” odreže Mate Dujčić. „Imbro, zaviri malo u žep od kapota, biće da se čagod prilipilo za fudru.”

U isti mah skočiše Imbro Hadžimerović i Makso Schwarz te pojuriše prema kaputu koji je visio na čavlu iznad veleindustrijalčeva kreveta. Makso Schwarz se branio kao lav, nazivao Imbru lopovom, rauberom, razbojnikom i komunistom, ali nije mogao da odoli žandarskim šakama, koje su ga usput par puta raspalile po šiji. U natezanju procuriše odjednom iz unutrašnje strane kaputa žute zlatne pločice... deset... dvadeset... sto... dvjestak komada.

„Moj Bog, kakor ste mogli da vse to seboj vlačite, gospod Schwarz?” zadiviljeno zacvrkuće Micica Strugar.

„Ol rajt!” vikne Mate Dujčić. „Jesan li ja uvik govoriya: kad dava odnese sve, onda Makso Schwarz otvori portafolj i — republika!...”

Dok je slavni profesor govorio posljednje riječi, začu se kroz prozor neki čudan šum. Činilo se kao da se negdje daleko diže oluja na moru, zviždi refuli isprekidani grmljavinom. Svi kao ukopani stadoše da prislušuju. Šum je bio sve bliži i kroz nepunih pet minuta moglo se razabrati da je složen od tisuća i tisuća ljudskih glasova, koje je prekidalo pucanje pušaka, regetanje mitraljeza uz mukli tujanj topova.

„Ti esti?” obrati se na slavnog profesora dr. Adolf Prohaska, a onda sjetivši se da je govorio grčki, brže bolje ispravi: „Co je to, pane profesore?”

„Iogao je mirne duše da upotrijebi još nekoliko jezika, jer ga Mate Dujčić uopće nije čuo. Načulio je uši i pomnjlivo nastojao da razabere povike ljudi koji su se približavali zidovima njihova zatvora.

Prošlo je još pet minuta. U to se tik pod samim rešetkama sobe u kojoj su bili zatočeni



zemaljski izletnici začu jedan bjesomučan, ali čist i bistar povik :

„Dolje republika !“

Na taj povik odgovoriše tisuće glasova, a u isti mah iz gornjih prostorija zgrade ču se sik-tanje strojnih pušaka.

„Lipo, bora mi, još će reć da smo mi pucali,“ reče Mate Dujčić. Ali u taj tren Milutin Jovanović naglim zaletom skoči i dohvati rešetke te iz puna grla zaurliče na ulicu :

„Dolje republika ! Spasite slobodne građane !“

Nije još ni dorekao kad strahovita eksplozija potrese zgradom. Zid sobe u kojoj je ležalo sedam zemaljskih mučenika prolomi se u sredini i sunčane zrake kroz prašinu navru u nutrašnjost.

Na taj otvor pojure sada svi, osim Maksa Schwarzaja koji je suznih očiju skupljao svoje dukate. Dva nije nikako mogao da nađe pa je iz svega grla jadikovao :

„Ja sam krvava snoj zaslušila svoja penez, a sada isgubila jedan procent bez burza, bez spekulacija... kakti bogec sa šuplja šešir !“

Dozivao je svoje zemljake, ali je njihov nestalo, kao da ih je zemlja progutala. I njih i one hrpe ljudi koja je demonstrirala pod prozorima. Provirivši na ulicu, vidje nekoliko mrtvih i ranjenih. Ne znajući što da radi uputi se u susjedni park i sjedne na klupu.

S čela mu je kapao znoj, a iz očiju suze :

„Sara leben, deca, vaš fater fiše nikada ne fidjela vas, propala na ova prokleta Mars kak jedna globetrotter i muzikant...“

Povorka ljudi koja je demonstrirala protiv republike prepoznala je na prvi mah zemaljske došljake i priredila im neopisive ovacije. Mate Dujčić i ostalih pet članova ekspedicije nadoše se odjednom na ramenima oduševljenih Marsijanaca koji su, za čudo, urlicali i derali se sasvim običnim i razumljivim povikima: Dolje republika! „Dolje dekret odostraga!“ Dolje falsifikatori narodnog jezika! Živjela sloboda! Živjela Zemlja! Živjeli zemaljski mučenici! Živjeli osloboditelji Marsa!

Te ovacije staviše u čudo sve zemaljske izletnike, osim Milutina Jovanovića. On je odmah razumio situaciju i tapšući svoje nosače po ramenima govorio :

„Jakako, jakako... Velim ja u parlamentu: ne da se to više trpeti. Nego da pošaljemo onako malu delegaciju pa da osvestimo i podignemo naš narod na Marsu. Izabrali mi par političkih ličnosti — eto, za primer, moj kolega ministar prosvete doktor Dujčić, pa ministar vojni general Hadžiomerović i tako dalje... došli amo i oslobodili... eto !“

„Živio ! Živio Dujčić ! Živio Hadžiomerović !“ prolamaju se uzvici marsovskim ulicama.

„Dozvolite, ja sam ministar pravde dr. Milutin Jovanović,“ rukuje se beogradski advokat u zraku s nekim visokim demonstrantom koga je također narodno oduševljenje podiglo na ramena. „Ako kad prispijete u Beograd, posetite me na Terazijama, kuća br. 8 prvi sprat levo.“

„Živeo Milutin Jovanović ! Živeo Beograd ! Živele Terazije !“ urliču hiljade osvijješćenih Marsijanaca.

Nakon nekoliko povika, počelo je svitati i Mati Dujčiću, no potpuno mu je pred očima svanulo kad se odjednom našao na nekoj govorničkoj tribini. Okrenuo se tri puta oko svoje osi i nije znao šta bi ni kako bi. Sjetio se napokon „Japula“, sjetio se pasulja i tvrdih dasaka u zatvoru — i to mu je valjda dalo odvažnosti da zine i počne govor kako slijedi :

„Judi ! Evo ja činim ča nisan učinija još nigda u svom počenom životu. Nikad ja nisan ni lipe ni grube isprid počenega svita govorio... A ja san van uvik bija za mir i kontra gvere, ma kad ti niko vako (Tu slavni izumitelj lupne sebe po licu), a ti njega vako (Tu slavni izumitelj odrapi junački nogom nekoga koji se u taj čas našao kod njega na tribini. Burni pljesak...) Mi smo van Spličani duša od čovika, ma kad dojde do gustih — teško onemu ki je blizu Marka ! I mi smo van tad, da prosti Bog, ka beštije, Ali uvik za mir i za pravicu i za red. Tako su nas naučili naši stari, tako je i mene naučija moj pokojni did, Bog mu da rajsku slavu ! Tako je radija i naš dični junak Kraljević Marko (Poklici : „Živio Kraljević Marko !“)... Judi moji, ja san ganut od suza i ne znam bil se smija ili bih plaka. Kad ste vi srićni, onda smo i mi. Sve ča vi, to i mi. Vi ste se izbavili od svojih mižerija i nas ste oslobodili iz tuge i nevoje... Nas nima odi vengo sedan na broju : evo ja jedan, pa eno Micike dva, eno Imbrota tri, Milutina četiri, Ivce pet, Adolfa šest... i... i... ko je sedmi ? (Obrati se voda ekspedicije Milutinu Jovanoviću. „Bre, bre, bre“, uzvrpoljio se Milutin Jovanović, „pa ja, pa pa ti, pa ona, pa Imbro, pa Ivica, pa Adolf... E jarabi, judi čuda ! Neko manjka ! Schwarz ! Schwarz ! Gdje je Schwarz ?“)... Schwarz ! Di je Schwarz ? Di je, di je...“ Uznemirio se Mate Dujčić i stao da pita da li je ko od njih vidio Maksa Schwarzaja. No niko ga, nažalost, nikad nije vidio ni čuo.

„Pa ostavi, bre, toga budalu !“ protumači Milutin Jovanović. „Ne treba da se govor prekida zbog jedne osobe. Samo govori...“

„A ča san ono govori ja ?“ zapita Dujčić, jer ga je neprisutnost Maksa Schwarzaja posve bacila iz kolotečine.

„Pa o nama, da smo došli i da nas ima sedam.“

„Da, da, da, došli smo i jema nas sedam ! Makso se sad izgubija, on uvik čini takve šempijec !... I ovako mali broj nas nije moga ništa, ali nas na Zemji jema kolikogod očete... a i vi ste s nami ka ča smo i mi s vami, i tako smo mi svi naši... Ja san uvik bija kontra komunistima i anarhistima i tolamašima i kontra republikli i drago mi je da ste svi zdravi i veseli. Živili mi sto godin ! Živila sloboda !... A oni ča su nas tukli i vas ča su tukli neka samo dodu u Split, pa čemo jin mi pokazat ča smo mi i ko smo mi ! Mi bismo s njima priko Šolte ka i s Talijancima, samo kad bi došli... Živio slobodni Mars ! Živila nam braća na Marsu, a mi čemo s njima i za njih činiti sve ča budemo mogli...“ Pri tom završetku podiže Mate Dujčić



svoju slavnu „lumbrelu“ i stane mahati. A čitav se grad prolomi silnom vikom.

„Ovi su grlatiji od naših u Splitu!“ pomisli u sebi Mate Dujčić. A do njega se popne Milutin Jovanović i stane da govori. Ođavna nije tako govorio. Crvenio se i blijedio, vikao i lomatao rukama, a iza svake rečenice čekao da narod zapljeska. Govorio je puna tri sata. Iznio je cijelu povijest kugle zemaljske od stvojenja Eve i Adama, posebice se zaustavio na Kristoforu Kolumbu koji je otkrio drugu zemlju kao što su oni evo otkrili drugu zvijezdu, zatim im je potanko razložio mudru politiku Dušana Silnoga i teško se oborio na okrutne i nepoštenne ispade Makedonstvujušćih. Zahtijevao je od svih prisutnih da tri puta zakliknu „Slava!“ njegovu ujaku Toši Jovanoviću koji je hrabro pao boreći se „za slobodu otacaštva“ i na koncu je pričao o misli koju su pokrenuli narodni prvaci „da uspostave legalni kontakt s braćom na dalekom svetu Marsu, i kako je eto njih zapala sreća da dođu ovdje i da ih oslobode od ropstva.“

Milutin Jovanović na dugo i široko razložio je svoje ideje o državi i vlasti i pohvalio braću sa Marsa da su se odvažili na ovakav korak. Svoj je govor završio ovim riječima:

„Mi smo svi ljudi od dela, a ne samo od reči... Evo ja tri sata pričam, a sad je potrebno delo. Pre svega trebujemo delo za naš želudac, jer smo ogladneli ko pašćad na onoj prokletoj robiji.“

I njemu je svak pljeskao, a najviše Imbro Hadžiomerović koji je pristupio k njemu i zagrlio ga ovim riječima:

„Valaj, efendijo, ta ti valja! Gladan sam ko kurjak!“

Marsijanci su povelu na to šest zemaljskih putnika da se najedu. Svi su šutke jeli. Samo je dr. Adolf Prohaska postrance stajao s nekim sijedim gospodinom (valjda profesorom sveučilišta) i bilježio u svoju bilježnicu njegova razlaganja. Učeni pan profesor zanimao se za marsovski jezik, pa je doznao vrlo zanimljivih stvari. U staro je vrijeme marsovski jezik bio kao i na zemlji. No pred toliko i toliko godina, iza velikih borba i krvoprolića, postade Mars republikom. Republikanci su htjeli posve prekinuti sa starim mišljenjem, djelovanjem i govorom — pa sve okrenuše naglavce. Pojedine odredbe i zakoni prisiliše narod na nove misli, riječi i djela. Jedna je odredba, koju su pogrdno nazivali „dekret odostraga“, glasila ovako:

„Zabranjuje se govoriti i pisati kao dosad. Svi moraju govoriti i pisati obrnuto nego dosad. Sve knjige starim jezikom treba sažeci na lomaci, a svakoga koji se ogriješi o ovu odredbu također spaliti da mu ne ostane ni traga ni glasa kao ni starim stvarima što su bile i nestale prije velike i dične marsovske republike.“

Uza sve stroge odredbe bujao je na Marsu pokret koji je tražio staru riječ, staru slobodu i stari poredak. I eto: današnji dan je tu goruču želju cijeloga Marsa — ostvario!

Dr. Adolf Prohaska bio je sretan od tolikih otkrića i zaboravio je na svoj želudac. Drugi su se, međutim, bili najeli za puna tri dana. Imbro Hadžiomerović je morao otpasati posvema svoj opasač, a lice mu je cvjetalo rumenilom i zadovoljstvom. A i ostalo je družbi titala na usnama sreća i blaženstvo, pa nisu osjećali potrebu ni da govore. Zaljubljeni su gledali jedan u drugoga i mislili kako je to divno kad se čovjek može dobro najesti.

Vani je još sve bučilo, vikalo i pjevalo. Sve se na Marsu i opet preokrenulo naglavce. Pisali su se novi zakoni, palile knjige i listovi koji su bili pisani naopako, i slobodno se i bez novaca pilo u svim krcinama. Sui republikanski režim bio je zabranio i alkoholna pića, zato su se danas ljudi mogli, hvala Bogu, nakon toliko godina da već jednom nesmetano napiju...

Uto je stupilo nekoliko odličnih Marsijanaca pred zemaljske izaslanike i odlikovalo ih ordenom svetog Pantelije za hrabrost i zasluge za domovinu. Imbro Hadžiomerović je skoro umro od sreće i ganuća. Marsijanci su im rekli da sada slobodno iskažu svoje želje, jer će im biti svaka izvršena. To je Imbro jedva i dočekao i lanuo:

„Ajde, efendijo, vodi me da zalijem, žedam već danima.“ i ode Imbro među „žedne“ da se natječe s njima u junaštvu grla.

Micika Strugar je zaželjela da joj donesu ogledalo i pudra, jer je sve to izgubila, pa da je jedan feš kavalir povedu u autotaksiju do kina.

Dr. Adolf Prohaska nije htio da se nikuda miče: želio je samo da ostane na miru sa novim svojim sijedim prijateljem i da nastavi započeti razgovor u kojemu je već bio pobilježio 749 knjiga što će ih morati dobiti zbog povijesti Marsa i njegovih stanovnika.

Ivica Bukavec je želio posjetiti kakvog šef-redaktora i dati mu neka mišljenja zemaljskih prvaka o novom poretku na Marsu.

Milutin Jovanović je „zahtevao da ga povedu k ministru predsjedniku na službeni intervju“.

A Mate je Dujčić pozvao nekog stražara i rekao mu:

„Ej ti, odi amo! Podi da vidiš ča je od moga baluna i čuvaj ga ka oko u glavi da se koji mandriolo ne bi uvuka unutra i pokupio sve vridnoga ča je unutra... A ja gren ča vidit ča je od onega prajca i beštije od Maksota Schwarzara.“

I tako su se razišli na sve četiri strane Marsa — slavni zemaljski predstavnici, a slavni vođa ekspedicije, Mate Dujčić, osta kao pastir bez ovaca.

## PREKO PRAZNIKA

SE PRUŽA ZGODA DA SE ZABAVLJATE ONIM UMIJEĆIMA O KOJIMA VAS JE UPUĆIVAO KRIJES U „RAZBIBRIZI“. KRIJES JE NAJMILIJJI OMLADINSKI ČASOPIS, ZATO NASTOJTE KROZ PRAZNIKE NAĆI ZA NJ ŠTO VIŠE PRETPLATNIKA!